

**VILNIAUS UNIVERSITETAS
KAUNO HUMANITARINIS FAKULTETAS**

VERSLO EKONOMIKOS IR VADYBOS KATEDRA

Marketingas ir prekybos vadybos studijų programa
Kodas 62103S117

JURGITA SKIRMANTAITĖ

MAGISTRO BAIGIAMASIS DARBAS

**DARNIOS PLĖTROS KONCEPCIJOS TAIKYMAS LIETUVOS TURIZMO
SISTEMOJE**

Kaunas 2007

**VILNIAUS UNIVERSITETAS
KAUNO HUMANITARINIS FAKULTETAS**

VERSLO EKONOMIKOS IR VADYBOS KATEDRA

JURGITA SKIRMANTAITĖ

MAGISTRO BAIGIAMASIS DARBAS

**DARNIOS PLĖTROS KONCEPCIJOS TAIKYMAS LIETUVOS TURIZMO
SISTEMOJE**

Darbo vadovas _____
(parašas)

_____
(darbo vadovo mokslo laipsnis, mokslo
pedagoginis vardas, vardas ir pavardė)

Magistrantas _____
(parašas)

Darbo įteikimo data _____

Registracijos Nr. _____

Kaunas 2007

TURINYS

PAVEIKSLŲ IR LENTELIŲ SĄRAŠAS	4
SANTRUMPŲ SĄRAŠAS	6
ĮVADAS	7
1. TEORINIAI DARNUMO KONCEPCIJOS ASPEKTAI	9
1.1 Darnumo koncepcijos samprata.....	9
1.2 Darnios plėtros koncepcijos vystymosi etapai.....	12
1.3 Darnios plėtros principai.....	15
1.4 Darnios plėtros parametrai.....	16
2. DARNIOS TURIZMO PLĖTROS ASPEKTAI	18
2.1 Turizmo sąvokos	18
2.2 Turizmo sistema.....	20
2.3 Darnios turizmo plėtros sistema.....	21
2.4 Darnios turizmo plėtros modelis	24
2.5 Darnios turizmo plėtros principai	25
3. LIETUVOS DARNIOS TURIZMO PLĖTROS TYRIMAS	28
3.1 Užsienio šalių turizmo strategijų apžvalga.....	29
3.1.1. Airija.....	30
3.1.2. Škotija.....	34
3.2 Lietuvos turizmo istorijos gairės	37
3.3 Lietuvos turizmo įstatyminė bazė.....	41
3.4 Lietuvos turizmo stiprybių, silpnybių, galimybių ir grėsmių analizė.....	42
3.5 Tyrimo pagrindimas.....	44
3.6 Tyrimo rezultatai.....	52
IŠVADOS	67
SANTRAUKA	69
LITERATŪRA	70
PRIEDAI	73

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė	Darnios plėtros termino atitikmenys.....	10
2 lentelė	Darnumo koncepcijos apibrėžimai.....	10
3 lentelė	Darnumo dimensijų aprašymai.....	13
4 lentelė	Darnios plėtros principai.....	15
5 lentelė	Darnios plėtros principai ir jų apibūdinimai.....	15
6 lentelė	Darnios plėtros parametrų apibūdinimai.....	16
7 lentelė	Turizmo sąvokos pagal skirtingus šaltinius.....	18
8 lentelė	Darnios plėtros ir darnios turizmo plėtros principai.....	26
9 lentelė	Turizmo potencialo neišnaudojimo problemos.....	40
10 lentelė	Lietuvos turizmo stiprybių, silpnybių, galimybių ir grėsmių analizė.....	42
11 lentelė	Lietuvos apskritys ir turizmo skyrių vadovai.....	46
12 lentelė	Lietuvos turizmo vystymosi kryptys.....	53
13 lentelė	Apskričių potencialai ir pranašumai.....	56
14 lentelė	Lietuvos konkurencinio pranašumo prielaidos.....	57

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav.	Požiūris į darnų vystymąsi.....	12
2 pav.	Darnumo dimensijos.....	13
3 pav.	Darnumo kategorijų tetraedras.....	13
4 pav.	Turizmo klasifikavimo kriterijai.....	19
5 pav.	Turistinio regiono konkurencingumą lemiančių veiksnių sistema.....	21
6 pav.	Darnios turizmo plėtros sistema.....	23
7 pav.	Darnios turizmo plėtros modelis.....	25
8 pav.	Darnios turizmo plėtros principai.....	26
9 pav.	Tyrimų rūšys.....	28
10 pav.	Airijos darnios turizmo plėtros principai.....	34
11 pav.	Škotijos darnios turizmo plėtros principai.....	37
12 pav.	Atliekamo tyrimo procesas.....	44
13 pav.	Gamtinių ir klimatinių sąlygų bei turistinis potencialo išnaudojimas.....	54
14 pav.	Turistinio potencialo neišnaudojimo problemos.....	54
15 pav.	Europos Sąjungos Struktūrinių fondų įtaka Lietuvos turizmo plėtrai.....	55
16 pav.	Procesų įvertinimas Lietuvoje.....	55

17 pav. Turizmo veiksmų apsauga LR įstatymais.....	56
18 pav. Lietuvos apskritys pagal turistinį potencialą.....	58
19 pav. Darnus turizmas Lietuvoje.....	58
20 pav. Darnios turizmo plėtros principų svarba Lietuvai.....	59
21 pav. Darnios turizmo plėtros kliūtys Lietuvoje.....	60
22 pav. Požiūris į užsienio darnios turizmo plėtros praktikos integravimą Lietuvoje.....	61
23 pav. Lietuvos darnios turizmo plėtros principų formavimo etapai.....	63
24 pav. Lietuvos darnios turizmo plėtros principų medis.....	65

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

IUCN - Tarptautinė gamtos apsaugos sąjunga;

JT – Jungtinės Tautos;

PTO - Pasaulinės Turizmo Organizacijos;

LR – Lietuvos Respublika;

LRV – Lietuvos respublikos Vyriausybė;

ES – Europos Sąjunga;

ES SF - Europos Sąjungos Struktūriniai fondai;

VTD - Valstybinis turizmo departamentas prie LR Ūkio ministerijos;

TAF - Turizmo ir aplinkos forumas;

BPD – Bendrasis programavimo dokumentas;

HN – Higienos normos.

ĮVADAS

Visuotinis pasaulio globalizacijos procesas tiesiogiai įtakoja tarptautinio turizmo plėtrą. Lietuvoje vienas svarbiausių veiklos prioritetų yra turizmas, skatinantis aktyvų eurointegracijos procesą. Lietuva yra transregioninių Rytai - Vakarai ir Šiaurė - Pietūs ryšių sankirtos zonoje bei ypač svarbių tranzitinių trasų erdvėje, teikiančių galimybę plėtoti turizmą.

Turizmo veikla nėra vien tik procesas, teikiantis ekonominę naudą. Turizmo sistema orientuota į masinio turizmo plėtrą, reiškiasi ir neigiamu poveikiu aplinkai. Dėl turistinių vietovių bei atskirų organizacijų koncentracijos formuojasi masiškai lankomi turistiniai centrai. Tai ne visuomet naudinga vietinio regiono gyventojams, nes turistinių regionų gyvenimas tampa standartizuotu, kas gali sąlygoti kultūrinio lygio smukimą.

Šiuo metu Lietuvai turint galimybę panaudoti Europos Sąjungos struktūrinius fondus turizmo plėtrai, reikalinga kurti atitinkamą sistemą, kuri padėtų turizmo infrastruktūros planuotojams, architektams, kraštovaizdžio specialistams lengviau išspręsti Lietuvos regioninio savitumo, kultūrinio identiteto apsaugos problemas, o svarbiausia, išvengti Lietuvos kraštovaizdžio savitumo praradimo ir niveliacijos su kitais regionais, taip prarandant ir konkurencinį pranašumą panašių turistinių regionų atžvilgiu. Siekiant ekonominės naudos ir skatinant turizmo verslo plėtrą, remiantis darnios turizmo plėtros koncepcija, reikalinga atitinkamai planuoti ir valdyti turimus turizmo išteklius.

Manoma, kad darnus vystymasis tai vystymasis, patenkinantis dabartinio laikotarpio poreikius ir nesudarantis pavojaus būsimoms kartoms patenkinti savuosius. Tradiciškai darnaus vystymosi koncepcija apima: a) ekonominį, b) aplinkosauginį ir c) socialinį vystymosi aspektą, arba ekonominę, ekologinę ir socialinę darnumo dimensijas. Tikrasis darnaus vystymosi tikslas yra geresnių gyvenimo sąlygų sudarymas visuomenės nariams, o ne siekimas pagaminti kuo daugiau ekonominių gėrybių. Taigi svarbūs ne patys ekonominio augimo mastai, bet tai, kaip bus paskirstyti rezultatai.

Darnus turizmas tai regiono galimybė sukurti tokią turizmo infrastruktūrą, kurioje būtų išlaikoma natūralių gamtinių išteklių bazė ir tuo pat metu būtų kuriama panaši į konkurentų rinką ateities kartoms.

Apžvelgus darnumo sampratos valdymą praktinės ir mokslinės terpių atžvilgiais įvairiose ūkio srityse, galima pastebėti, kad bet kokios nūdienos diskusijos apie aplinką ir ūkio plėtrą šiuo aspektu nėra laikytinos išsamiomis. Taigi siekiant darnumo ne tik ekonominiuose, socialiniuose, etiniuose lygmenyse, bet ir turizmo srityje verta pasižvalgyti kaip darnumo koncepcija, jos principai ir subtilumai gali būti įtraukti ir plėtojami turizmo infrastruktūros kontekste, bei kokį potencialų poveikį gali daryti.

Darbe sprendžiama **mokslinė problema** - labai svarbu yra išsiaiškinti sąlygas ir veiksnius, kurie įtakoja darnumo koncepcijos formavimąsi ir vystymąsi. Tikslinga pateikti kriterijus, kurie įgalina atlikti darnios turizmo plėtros diegimą turizmo rinkoje. Tačiau dėl literatūros trūkumo apie darnumą turizmo infrastruktūroje kyla klausimas: kokie darnios turizmo plėtros koncepcijos principai yra svarbūs ir kurie kelia problemas diegiant darnią koncepciją Lietuvos turizmo sistemoje?

Darbo tikslas: atkleidus darnumo koncepcijos esmę, pritaikomumą turizmui, suformuoti Lietuvos darnios turizmo plėtros principus.

Iškeltam tikslui pasiekti buvo suformuluoti tokie **uždaviniai:**

1. išsiaiškinti darnios plėtros sampratos raidą, formavimosi dėsningumus ir apibrėžti darnios plėtros lygmenis;
2. pateikti pagrindines darnumo koncepcijos formas ir jas apibūdinti;
3. išryškinti pagrindinius darnios turizmo plėtros principus bei poveikius turizmo sistemai;
4. pateikti darnios turizmo plėtros ir turizmo konkurencingumo sąveikos ryšius bei jų įtaką turizmui;
5. papildyti Lietuvos turizmo sistemos darnios turizmo plėtros principų medį;

Darbo objektas – darnios turizmo plėtros koncepcija.

Darbo dalykas - darnios turizmo plėtros koncepcija Lietuvoje.

Darbo metodai: sisteminės mokslinės literatūros analizė, bendra ir loginė analizė, lyginimo ir apibendrinimo metodai, pirminių duomenų rinkimas, apdorojimas ir analizė.

Praktinė darbo nauda – praktiniais tyrimais suformuoti Lietuvos darnios turizmo plėtros principų medis, kuris bus pateikiamas kaip rekomendacinio pobūdžio pasiūlymai LTD ir apskričių turizmo skyriams.

Darbo struktūra: pirmoje darbo dalyje „Teoriniai darnumo koncepcijos aspektai“ apžvelgiama darnumo koncepcijos samprata, raida bei pateikiami įvairių autorių požiūriai apie darnią plėtrą. Išskiriami darnumo plėtros principai, formos, bei jų apibūdinimai.

Antroje darbo dalyje „Darnios turizmo plėtros aspektai“ pateikiamos turizmo sąvokos, analizuojama darni turizmo plėtra, principai, pateikiama darni turizmo sistema ir darnios turizmo plėtros modelis.

Trečioje darbo dalyje „Lietuvos darnios turizmo plėtros tyrimas“ apžvelgiama užsienio šalių turizmo strategijos, Lietuvos turizmo istorija, įstatyminė turizmo bazė, pateikiama Lietuvos turizmo stiprybių, silpnybių, galimybių ir grėsmių analizė ir atliekamo tyrimo pagrindimas. Pateikiami anketinio tyrimo rezultatai ir suformuojamas darnios turizmo plėtros principų medis Lietuvos turizmo sistemai.

Darbo puslapių skaičius – 68, lentelių – 14, paveikslų – 24, priedų – 7.

1. TEORINIAI DARNUMO KONCEPCIJOS ASPEKTAI

Plėtos ir darnumo sąvokos bei su jomis susijusios problemos civilizacijos raidos istorijoje yra seniai žinomos. Bandant apimti platų laiko ir erdvės horizontą, būtent tokiu kontekstu jos pradėtos formuluoti tik porą dešimtmečių (Meadows, 1998). Oficiali sąvokos „darni plėtra“ panaudojimo pradžia siejama su 1987 metais Jungtinių Tautų iniciatyva parengtu projektu „Mūsų bendra ateitis“ (Our Common Future, 1987). Šiame labai reikšmingame aplinkosaudos procesų valdymo pokyčiams bei didelio visuomenės susidomėjimo susilaukusiame projekte „*darni plėtra*“ apibrėžiama kaip vystymasis, patenkinantis dabartinės kartos poreikius ir kartu atsižvelgiantis į būsimų kartų poreikių tenkinimo galimybes. Šioje definicijoje galima išvelgti dvi labai svarbias nuostatas:

- ✓ *Poreikius*. (Poreikių augimo dėsnis nurodo, kad visais visuomenės vystymosi periodais poreikiai turi tendenciją augti sparčiau už galimybes juos patenkinti).
- ✓ *Poreikių tenkinimo ribas*. (Patenkinimo galimybė yra sietina su tam tikrais apribojimais, kurie kiekvienam visuomenės vystymosi etapui yra specifiniai).

Pats terminas „darnumas“ (sustainability) buvo pradėtas vartoti įvairiame kontekste ir ypač išpopuliarėjo Tarptautinei gamtos apsaugos sąjungai (IUCN) 1980 m. paskelbus savo Pasaulio apsaugos strategiją, kuri turėjo aiškų praktinį tikslą: „skatinti labiau sutelktą požiūrį į gyvų išteklių vadybą ir pateikti politines gaires, kaip tai galėtų būti įgyvendinta“. Tai buvo visai naujas požiūris, bandęs kartu apimti gamtos išsaugojimą ir panaudojimą sujungiant aplinkosaugos ir plėtos tikslus. Nors pats terminas „darnus vystymasis“ ir nebuvo minimas tekste, bet Pasaulio apsaugos strategijos paantraštė „Gyvų gamtos išteklių, reikalingų darniam vystymui, apsauga“ neabejotinai užakcentavo darnumo koncepciją. (Čiegis, 2003)

Brundtland komisijos pranešimo „Mūsų bendra ateitis“ specialios norminės darnumo koncepcijos esmė – sąžiningai paskirstyti gamtos išteklius tiek tarp skirtingų kartų, tiek ir tarp dabartinės kartos pirmojo, antrojo ir trečiojo pasaulio šalių gyventojų bei rasti konsensuą tarp plėtos aplinkos, socialinės ir ekonominės dimensijų.

1.1 Darnumo koncepcijos samprata

Jau antrą dešimtmetį analizuojant ir ieškant darnumo problemų sprendimo dažniausiai vartojama sąvoka „sustainable development“. Anot R. Čiegio (1997) pirmasis šios sąvokos žodis, bandant jį pateikti kita, ne originalo kalba, sukelia nemažai keblumų, nes praktiškai nei vienoje Europos kalboje šiam žodžiui nesama pakankamo atitikmens. Lietuvių kalboje „sustainable“ siūloma versti kaip: darni, tolydi, stabili, harmoninga, subalansuota, tvari, tausojanti,

besitęsianti. Tačiau paskutiniu metu Lietuvoje rekomenduojama orientuotis ties „darnumo koncepcijos“ vertimu. Antrasis sąvokos žodis, verčiant jį į kitas kalbas, sukelia kiek mažiau problemų. Lietuvių kalboje „development“ atitikmeniu siūloma naudoti vystymosi, plėtotės, plėtros terminus.

Apžvelgiant lietuvių mokslininkų darbus, galima pastebėti ir išskirti kokius termino „sustainable development“ atitikmenis jie naudoja, žiūrėti 1 lentelėje.

1 lentelė

Darnios plėtros termino atitikmenys

Mokslininkas (-ai)	„sustainable development“ vertimas
R. Čiegis	Subalansuota plėtra, darnus vystymasis, tolydi plėtra.
G. Česonis, O. Dorofejeva	Darnus vystymasis.
J. Čepinskis, E. Smilga, V. Žirgūtis	Subalansuota plėtra.
R. Hopenienė, A. Kamičaitytė	Tolydi plėtra.
D. Štreiminkienė, N. Vasiljevienė	Darnus vystymasis.
R. Tijūnaitienė, M. Vekterytė, J. Staponkienė	Darnus vystymasis, tolydi plėtotė.

Šaltinis: sudaryta autorės.

Nors darnios plėtros sąvoka yra labai plačiai ir palyginti jau ilgą laikotarpį naudojama, bandymai griežtai apibrėžti, laikytini problematiškais. Didžiosios Britanijos mokslininkai literatūroje atrinko tris dešimtis darnios plėtros apibrėžimų. Tačiau manoma, kad nė vienas iš šių apibrėžimų nepajėgia apimti visų šios koncepcijos aspektų ir nepateikia tobulos šios sąvokos sampratos (žr. 2 lentelė).

2 lentelė

Darnumo koncepcijos apibrėžimai

Brundland komisija, 1987	Darni plėtra – tai tokia plėtra, kuri tenkina dabartinio laikmečio poreikius, nesudarydama pavojaus būsimoms kartoms patenkinti savuosius, numatant ribas – ne absoliučius limitus, bet ribojimus, uždedamus esamos technologijų bei socialinio organizavimo būklės aplinkos ištekliams ir galimybės absorbuoti žmonių veiklos efektus.
R. Costanza, 1991	Darni plėtra yra sąryšis tarp dinamiškos žmogiškos ekonominės sistemos ir dinamiškos, bet lėčiau besivystančios ekologinės sistemos, kurioje visuomenės vystymasis yra nepriklausomas visuomenės ūkinės veiklos poveikis nepažeidžiant aplinkos įvairovės ir kompleksiskumo, ir ekologinė sistema funkcionuoja kaip visuomenės gyvenimą remianti sistema.
R. Čiegis, 2002	Plėtra yra darni, jeigu ji užtikrina šios žmonių kartos gyvenimo kokybę, tuo pat metu suteikiant žmonių kartoms, kurios dar ateis, galimybę pačioms nuspręsti kaip jos norės pakreipti savo gyvenimą.
J. Čepinskis, E. Smilga, V. Žirgūtis, 2002	Darni plėtra atspindi tam tikrą balansą tarp dabartinės aplinkos vartotojų kartos poreikių tenkinimo ir tų poreikių, kuriuos norės tenkinti ateinančios kartos.
R. Tijūnaitienė, M. Vekterytė, J. Staponkienė, 2003	Darni plėtotė – tai tokia plėtotė, kuri patenkina dabartinio laikmečio poreikius, nesudarydama pavojaus būsimoms kartoms patenkinti savuosius, apimanti ekonominius, socialinius, organizacinius (institucinius) bei aplinkos matmenis.
R. Hopenienė, A. Kamičaitytė, 2004	Darni plėtra – tai tokia plėtra, kuri apima ir patenkina dabartinius visuomenės poreikius, nesumažindama ateities kartų galimybių patenkinti savo būsimas reikmes.
D. Štreiminkienė, N. Vasiljevienė, 2004	Darnus vystymasis – tai vystymasis, patenkinantis dabartinio laikotarpio poreikius ir nesudarantis pavojaus būsimoms kartoms patenkinti savuosius. Tradiciškai darnaus vystymosi koncepcija apima: a) ekonominį, b) aplinkosauginį, c) socialinį vystymosi aspektą. Darnaus vystymosi tikslas yra geresnių gyvenimo sąlygų sudarymas visuomenės nariams, o ne siekimas pagaminti kuo daugiau ekonominių gėrybių.

I. Campino, 2005	Darnus vystymasis yra susijęs su trimis glaudžiai susijusiomis problemomis, kurių kiekviena priskirtina ir pramonei. Pirmą, aplinka turi būti laikoma sudėtinga ekonominių procesų dalimi, o ne laisvai prieinama visuomenine gėrybe. Antra, yra reikalinga spręsti teisingumo problemą. Trečia, darnus vystymasis reikalauja, kad visuomenė, verslas ir atskiri žmonės veiktų visai kitokiu laiko masteliu, negu dabar funkcionuoja ekonomika.
B. Hughes, P. Johnston, 2005	Darnios plėtros esmė yra pasiekti, kad nei natūralūs, nei žmogaus sukurti išteklių nebūtų visiškai išsekintami, vartotojams būtų pateikiamos aukštos kokybės produktai, o pastarieji būtų tinkamai integruoti vietiniame regione.

Šaltinis: sudaryta autorės.

Atsižvelgiant į pateiktą tiek užsienio, tiek lietuvių autorių siūlomus darnumo koncepcijos apibrėžimo požyrius galima pastebėti, kad visuose apibrėžimuose atsispindi sąsaja su dabarties ir ateities kartomis, darniu išteklių paskirstymu. Pastebima, kad lietuvių autorių siūlomi darnumo koncepcijos apibrėžimai yra suformuluoti remiantis užsienio autorių ir tikslingai išversti. Kiti autoriai pabrėžia, kad tuos išteklius reikia paskirstyti atsižvelgiant į anksčiau minėtus darnumo vystymosi koncepcijos elementus – ekologinį, ekonominį ir socialinį požyrius. Vienas iš plačiausiai apimančių apibrėžimų yra R. Costanza (1991), kuris apjungia daugumą sferų įtakojančių darnumą ir esminį jo tašką – išteklių išsaugojimą ateičiai.

Norint apibendrinus pateikti vieną išsamų darnios plėtros apibrėžimą, tikslinga iš daugelio pateiktų pavyzdžių išskirti neatitikimus ir juos apjungti prie darnios plėtros pagrindo – plėtra, kuri patenkina dabartinio laikmečio poreikius, nesudarydama pavojaus būsimoms kartoms patenkinti savuosius, apimanti ekonominius, socialinius, organizacinius (institucinius) bei aplinkos matmenis, pasiekti, kad nei natūralūs, nei žmogaus sukurti išteklių nebūtų visiškai išsekintami, tausojami ir nuolat atkuriami.

M. Stabler (1997), M. Mowforth ir I. Munt (1998), Harris (2000) ir kitų mokslininkų požyriumi darnios plėtros koncepcija nėra nauja. Žmonijos istorijos raidoje įvairios tautos ir kultūros suprato harmonijos tarp aplinkos, visuomenės bei ekonominio vystymosi būtinumą ir svarbą. M. Stabler pabrėžia, kad šios koncepcijos aktualumas ir naujumas yra jos interpretavimas globaliu – industriniu ir visuomenės informavimo lygmenyse.

R. Tijūnaitienė ir kt. (2003) panašiai kaip ir ankstesni autoriai teigia, kad darnus vystymasis nėra nauja idėja globaliniu mastu, ji siekia pramoninės revoliucijos laikus. „Darbotvarkė 21“ padarė didelę įtaką Europos sąjungos politikai, kuri pabrėžė darnų vystymąsi. „Darbotvarkėje 21“ nurodomas kelias, koku būdu galėtų būti pasiekta darni plėtra. Praktiškai tai:

- ✓ Sektorių bendradarbiavimas ir partnerystė siekiant darnios plėtros;
- ✓ Informacijos apie darnios plėtros būklę sistema, kuri apima informaciją apie gamtos, kultūros, žmogiškuosius išteklius;
- ✓ Darnios plėtros programa;
- ✓ Programos vykdymo ir valdymo sistema.

Norint racionaliai apibrėžti darnios plėtros sąvoką, būtina išsiaiškinti jos kontekstą su jai artimomis darnumo, darnaus augimo bei darnios visuomenės sąvokomis.

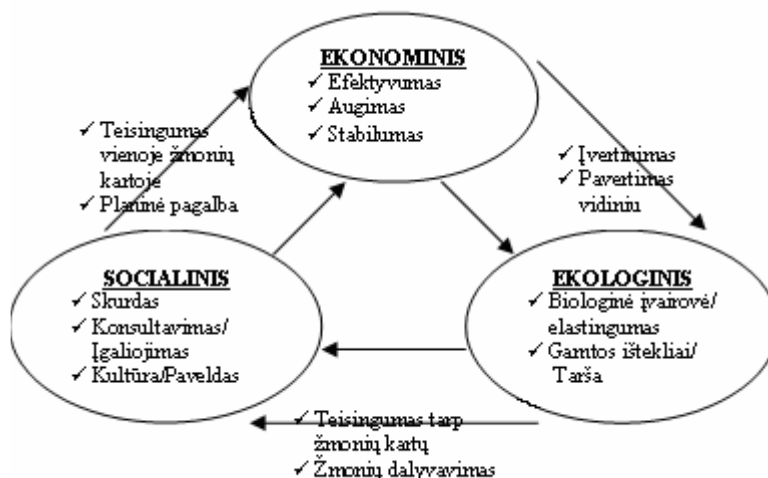
Dažnai akcentuojama, kad darnumas yra viena iš efektyvaus vystymosi prielaidų, todėl kita su darnia plėtra susijusi sąvoka yra darnus augimas. Nurodoma, kad darnus augimas gali būti traktuojamas ir kaip kokybinis augimas (Schaltegger, Sturm, 1998). Darnus arba kokybinis augimas siejamas su stabilios gerovės padidėjimu, įvertinant ją tiek visos visuomenės, tiek atskiro individo atžvilgiu. Kokybinis augimas vyksta tada, kai ekonomikos augimas vyksta nedidinant gamtos išteklių sunaudojimo ir mažinant aplinkos taršą.

Darnios plėtros genezėje J. Čepinskis, E. Smilga išskiria kelis svarbius momentus, kurie ženkliai įtakojo tolesnę Darnios Plėtros raidą: 1972 - pirmasis Romos klubo projektas „Augimo ribos“ („Limits to Grow“), 1987 - JT projektas „Mūsų bendra ateitis“ („Our Common Future“), Brutland ataskaita, 1992 - Rio de Žaneiro konferencijoje paskelbta „Darnios plėtros deklaracija“.

1.2 Darnios plėtros koncepcijos vystymosi etapai

Darni plėtra vystėsi palaipsniui bei stimuliuojo darnumo paieškas tarp įvairių aplinkos dimensijų. Teritoriškai skirtingose vietose galima skirtingų periodų darni plėtra.

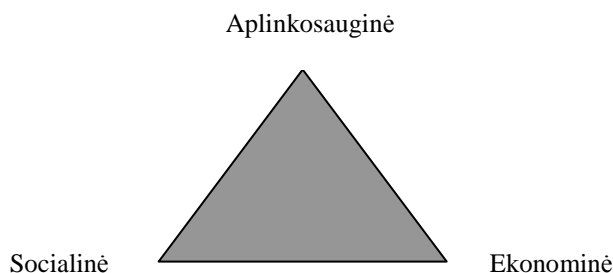
Pati darnios plėtros koncepcijos esmė yra pakankamai aiški. Tačiau tikslus darnios plėtros apibrėžimas sukėlė daug diskusijų mokslininkų tarpe. Manoma, kad apibrėžimo sunkumai iš dalies slypi pačioje darnios plėtros koncepcijos prigimtyje, kuri apima tiek plėtrą, tiek darnumą. Tad visus pateiktus darnumo koncepcijos apibrėžimus galima sugrupuoti į tris dideles grupes pagal ekonominę, ekologinę ir socialinę - kultūrinę požiūrį (1 pav.). Reikia nepamiršti, kad visi vystymosi elementai turi būti vienodai įvertinti. (Čiegis, 2003)

Šaltinis: R. ČIEGIS (2003) Darnus vystymasis: ekonominiai aspektai, 19 p.

1 pav. Požiūris į darnų vystymąsi

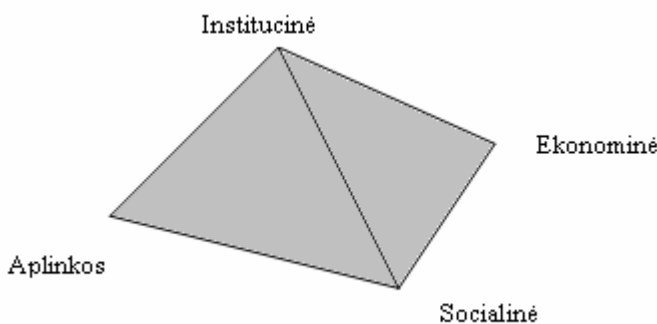
D. Štreimikienė ir kiti (2004) išskiria tris darnumo dimensijas: ekonominė, aplinkosauginė ir socialinė, kurios pavaizduotos 2 pav.

Šaltinis: sudaryta autorių remiantis D. ŠTREIMIKIENĖ, N. VASILJEVIENĖ (2004) Etiniai darnaus vystymosi aspektai ir jų ryšys su socialinėmis ir aplinkosauginėmis darnaus vystymosi dimensijomis, 189 p. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai. Nr. 32.

2 pav. Darnumo dimensijos

Kitų autorių nuomone, darnumo dimensijas galima išreikšti tetraedru, kuriame prie esamų trijų ekonominės, socialinės ir aplinkosauginės dimensijų priduriama institucinė dimensija. Teigiama, kad tik per šią dimensiją gali būti vykdoma ankstesnių dimensijų veikla (žiūrėti 3 pav.):

Šaltinis: R. ČIEGIS (2002) Socialiai ir ekologiškai orientuotos subalansuotos ekonominės plėtros valdymo principai, p. 80 Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai. Nr. 21.

3 pav. Darnumo kategorijų tetraedras

Darnios plėtros koncepcijos raidą J. Čepinskis ir R. Čiegis siūlo analizuoti pagrindiniu periodizacijos kriterijum laikant dimensijų, kurias derina darnios plėtros koncepcija, kiekį. Remiantis šiuo teiginiu, galima išskirti tris pagrindinius etapus, žiūrėti 3 lentelėje.

3 lentelė

Darnumo dimensijų aprašymai

Dviejų dimensijų darnumas
<p>Darnios plėtros koncepcijos atsiradimo pradžioje buvo fiksuojamas verslo ir natūralios aplinkos darnumas, akcentuojama, kad ekonomika ir aplinka turi ne riboti viena kitą, tačiau padėti surasti papildomų galimybių. Didelis dėmesys kreipiamas į ecoefektyvumą, kuris suprantamas kaip gamyba ir tiekimas konkurencingų prekių ir paslaugų, kurios gerina žmogaus gyvenimo ir aplinkos kokybę, visuotinę gerovę ir neriboja ateities kartų poreikių tenkinimo galimybių, mažinant išteklių naudojimą iki atsistatančios ribos.</p> <p>Pirmojo darnios plėtros koncepcijos formavimosi etapo metu navigacinės užduotys buvo ganėtinai paprastos. Plėtros tikslas buvo ecoefektyvumas, jo laikymasis buvo judėjimas darnumo link, išlaikant balansą tarp abiejų - ekonomikos ir aplinkos - dimensijų. Atsiranda būtinybė grįsti plėtrą atsinaujinančiais ištekliais: finansiniais, informaciniais, žmogiškaisiais, kai kuriais gamtiniais reikalavimais. Visi ištekliai turėtų būti naudojami racionaliai, laikantis modernių ir racionalių principų.</p>

Kaip pavyzdį, galima būtų pateikti integruotą aplinkosaugos ir kokybės valdymą, kuris grindžiamas Demingo ciklu („Planuok - Daryk - Tikrink - Veik“), procesiniu požiūriu, vertės kūrimo ir efektyvumo didinimu.
Trijų dimensijų darnumas
Prie minėtų dviejų - ekonomikos ir aplinkos - dimensijų pridėta trečioji - socialinė - dimensija, ir kuri laiką vyravo darnumas tarp ekonominio augimo, ekologinio stabilumo ir socialinio augimo. Įsigali socialinio efektyvumo sąvoka, reiškianti ryšį tarp sociumo sukurtos vertės ir veiklos, reikalingos sukurti tą vertę, įtakos sociumui. Antrajame etape navigacija turėjo nukreipti plėtrą visuotinės gerovės ekonomikos link, skatinti rengimą, atitinkantį ideologinį plėtros pagrindą, ir efektyvias valdymo priemones. Staigus kokybinis šuolis informacinių technologijų srityje, tobulėjančios teisinės, vadybinės ir techninės aplinkosaugos priemonės, politinių struktūrų ir verslų globalizacija, socialinių institutų ir rinkų integracija atvėrė erdvę tęstiniam socialiniam augimui.
Keturių dimensijų darnumas
Ilgainiui pastebėta, kad trys dimensijos neapima kitos labai svarbios dimensijos - politinės. Todėl moderniuose mokslo darbuose į darnios plėtros struktūrą įtraukiama politinė dimensija, reikalaujant jos vystymosi demokratijos link. Kadangi darni plėtra neišsivaizduojama be saugumo ir taikos, politinė dimensija suvokiama kaip kitų dimensijų gaubiančioji. Įsigalėjus trečiajam darnios plėtros koncepcijos etapui, navigacija turi padėti identifikuoti įvykusius pokyčius ir suformuluoti užduotis, koordinuoti jų sprendimo metodus bei kontroliuoti efektyvumą. Remiantis empiriniais ir teoriniais tyrimais, yra daroma vieninga išvada, kad tik demokratinė politinė sistema, pakankamai stipri, kad galėtų palaikyti taiką, tampa pagrindu tolesniam racionaliam sociokultūrinių sistemų vystymuisi nepažeidžiant gamtinės aplinkos ir išlaikant gerovės kilimo tempus. Pastebėta, kad nuo to, kuriame etape yra darni plėtra konkrečioje teritorijoje, priklauso darnios plėtros strateginio valdymo priemonės ir tikslai.

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis J. ČEPINSKIS (2002) ir R. ČIEGIS (2002)

Visus darnumo kategorijų tetraedro matmenis turi sieti tarpusavio sąveika ir integracija. Visi keturi matmenys apima didesnę darnumo diapazoną nei 3 dimensijų trikampis. Priklausomai nuo darnios plėtros taikymo sferos yra išskiriamas skirtingas dimensijų skaičius. Tačiau šiuo metu yra naudojamas tradicinis 4 dimensijų darnumas. To pasekoje leidžiama taikyti ir suvokti darnią plėtrą plačiąja prasme.

R. Čiegio (2003) manymu darnios plėtros valdymui kiekvienam matmeniui turi būti keliami savi tikslai:

- Ekologiniam - užtikrinti aplinkos apsaugą;
- Socialiniam - stiprinti socialinį darnumą ir teisingumą;
- Ekonominiam - patenkinti materialinius poreikius;
- Instituciniam - užtikrinti dalyvavimą sprendimų priėmime.

Apibendrinant galima teigti, kad dauguma autorių bendrai sutaria dėl keturių darnumo kriterijų:

1. Teisingumas vienos žmonių kartos rėmuose ir tarp skirtingų kartų (kaip pabrėžiama Brundtland ataskaitoje: „netgi siaurąja prasme darni fizinė plėtra reiškia, jog siekiama išlyginti skirtingų kartų socialinę struktūrą; šis siekimas, suprantama, turi galioti ir vienos kartos žmonėms“);
2. Tarptautinis teisingumas;
3. Socialinių, ekonominių ir ekologinių reikalavimų integracija;
4. Visų socialinių grupių dalyvavimas strategijos formulavime ir įgyvendinime.

1.3 Darnios plėtos principai

Pereinant nuo darnumo koncepcijos dimensijų prie platesnio koncepcijos suvokimo ir taikymo tikslinga atkreipti dėmesį į darnios plėtos principus, kuriais paremiama darnumo koncepcija. Lentelėje nr. 4 pateikti darnios plėtos principai pagal skirtingus autorius.

4 lentelė

Darnios plėtos principai

Darnios plėtos principai		
<i>M. Mowforth ir I. Munt (1998)</i>	<i>J. Čepinskis (2003)</i>	<i>D. Štreimikienė, N. Vasiljevienė (2004)</i>
Kokybiškai nauja ekonomika.	Atsinaujinančių ir neatsinaujinančių išteklių naudojimo ribos.	Ilgalaikės plėtos galimybė.
Teisinga socialinė plėtra.	Išteklių bazės užtikrinimas.	Išteklių užtikrinimas.
Teisingumas tarp žmonių kartų.	Pusiausvyros gamtoje užtikrinimas.	Geresnių gyvenimo sąlygų užtikrinimas.
Ryšys tarp aplinkos degradacijos, plėtos ir skurdo.	Biologinė įvairovė.	Visuomeninių sistemų stabilumas.
Ekologinės sistemos kūrimas.	Visuomeninių sistemų stabilumas.	Stabilizuotas demografinis ir materialus ekonominis augimas.
	Ekonominio augimo harmonija su fiziniaisiais ir biologiniais ribojimais.	Kokybinės plėtos užtikrinimas.
	Ekologiniai slenksčiai.	Gerovės ekonomika. Žmonių pagrindinių poreikių užtikrinimas.

Šaltinis: sudaryta autorės

Tačiau darbe bus remiamasi Harris, J.M. (2000) pateiktais darnios plėtos pagrindiniais principais, nes jie apima anksčiau pateiktų autorių darnios plėtos principus, žiūrėti 5 lentelėje.

5 lentelė

Darnios plėtos principai ir jų apibūdinimai

Darnios plėtos principai	
<i>Aplinkos ribotumo supratimas</i>	Žalingas ir nepataisomas poveikis mus supančiai aplinkai ir gamtiniams ištekliams kelia didelę grėsmę visai žmonijai. Dėl to būtina nustatyti gamtinių išteklių naudojimo ribas, kurių bus negalima peržengti.
<i>Atviros ir paremiančios ekonominės sistemos sukūrimas</i>	Darni plėtra reikalauja globalinės ekonominės sistemos, kuri skatintų ekonominį augimą. Reikalinga sukurti sąlygas užtikrinančias resursų panaudojimo efektyvumą ir verslo suklestėjimą visose pasaulio šalyse.
<i>Kovoti su skurdu ir socialine nelygybe</i>	Panaikinti skurdą yra tiesiog būtina pereinant prie darnios plėtos etapo. Reikia padėti dar tik besivystančioms šalims kovoti su skurdu ir socialine nelygybe.
<i>Žmonijos gerovės užtikrinimas</i>	Žmonijos gerovė yra darnios plėtos pagrindinis tikslas. Žmonės nusipelnė gyventi sveikai ir produktyviai harmonijoje su gamta.

Šaltinis: J.M. HARRIS, (2000). Basic Principles of Sustainable Development and Environment Institute Working Paper.

Daugumos autorių nuomone, laikantis išvardintais darnios plėtos principais galima užtikrinti darnumą socialiniu, ekonominiu, ekologiniu ir instituciniu lygmeniu.

S. Hassan (2000) pabrėžia, kad kokia bebūtų regiono aplinka, ji privalo būti puoselėjama ateities kartoms. Vadinasi, jei nesivadovaujama pagrindiniais darnios plėtos principais ir naudojama netinkama politika, tuomet bet kokia veikla gali tapti aplinką griaunančia žalinga jėga.

1.4 Darnios plėtros parametrai

Darnumo koncepcijos principai leidžia apibrėžti konkretesnes veikimo ribas mus supančiame pasaulyje. Tačiau reikia atkreipti dėmesį ir į tai, kokia gali būti darni plėtra veikiant atskiroms sąveikoms. Šileikos, Žičkienės (2001) nuomone, darni plėtra, kaip įvairialypis ir sudėtingas reiškinys, gali įgyti daug skirtingų formų. Siekiant jas analizuoti, pabrėžti labiausiai perspektyvias ir racionaliai fokusuoti dėmesį į išteklius, galima išskirti tokius darnios plėtros parametrus:

- ✓ stiprumas,
- ✓ greitis,
- ✓ lygis,
- ✓ veiklos sritis.

6 lentelėje pateikiami darnios plėtros parametrų apibūdinimai, remiantis skirtingais autoriais.

6 lentelė

Darnios plėtros parametrų apibūdinimai

<i>Darnios plėtros stiprumas</i>	Nuo darnios plėtros stiprumo priklauso darnios plėtros galimybės konkrečioje geografinėje vietoje efektyviai spręsti problemas. Silpna darni plėtra konstatuojama, kai bendra gamtinio ir ekonominio kapitalo apimtis nesumažėja laikui bėgant. Gamtinio kapitalo praradimas kompensuojamas papildomu žmonių sukurtu kapitalu. Stipri darni plėtra laikoma tuomet, kai bendra gamtinio ir ekonominio kapitalo apimtis laikui bėgant lieka ne stabili, o nuolat auga. (Šileikos, Žičkienės, 2001)
<i>Darnios plėtros greitis</i>	Darni plėtra gali būti apibrėžta kaip judėjimas link maksimalių dimensijų reikšmių vienu metu ir proporcingai. Nukrypstant nuo šio kurso plėtra tampa labiau ekonomine, labiau ekologine arba labiau orientuota į kitas dimensijas, gaunamas disbalansas. Optimalų balansą žymi pusiausvyros taškas, esantis vienodai nutolęs kreivėje visų dimensijų atžvilgiu. Jei šis pusiausvyros taškas sutampa su plėtros kurso trajektorija, galima daryti išvadą, kad plėtra vyksta darniai. Išlaikant judėjimą nuo pusiausvyros taško tokiu būdu, kad visų dimensijų reikšmės ir toliau liktų vienodos, gaunama stipriai darnia plėtra. Kitu atveju konstatuojama silpnai darni arba nedarni plėtra. (Čepinskis, 2002)
<i>Darnios plėtros lygiai</i>	Darni plėtra, vystydama nuo silpno link stipraus darnumo, praeina kelis skirtingus lygius. Siūloma išskirti tokius darnios plėtros lygius: žemiausią, pažangos įgyvendinimo, dinaminį ir aukščiausią. Šie lygiai pasiekiami palaipsniui, juos galima laikyti skirtingais to pačio proceso etapais. Kiekvieno lygio tikslu pripažįstamas perėjimas į kitą lygį. Aukščiausiam lygyje tikslas tampa kuo efektyvesnis nuolatinis tobulinimas. Žemiausiame lygyje reali veikla lyginama su nustatytais to lygio reikalavimais. Visuose aukštesniuose lygiuose veiklos rezultatai turi atitikti ne tik konkretaus lygio reikalavimus, bet ir reikalavimus, iškeltus žemesniuose lygiuose. Galima teigti, kad judant nuo žemiausių iki aukščiausių darnios plėtros lygių palaipsniui pereinama nuo silpnos iki stiprios darnios plėtros. (Šileikos, Žičkienės, 2001)
<i>Darnios plėtros veikimo sritys</i>	Darniai plėtrai tapus universaliu fenomenu, galima išskirti dvi pagrindines sritis, kurias apima ir įtakoja darni plėtra: privatus sektorius ir viešasis sektorius. Šiuose sektoriuose skiriasi darnios plėtros veikimo mechanizmai. Visuomenė siekia aplinkonaudos tikslų per įtakos grupes veikdama privataus sektoriaus ūkines organizacijas, savo veiklą vykdančias laisvoje rinkoje, ir viešojo sektoriaus pilietines organizacijas, funkcionuojančias demokratinėje politinėje sistemoje. Lyginant šiose srityse darnios plėtros komponentus galima pastebėti, kad kai kurie jų yra tie patys, tačiau kai kurie skiriasi. (Springett, Foster, 2005)

Šaltinis: sudaryta autorės.

Darnios plėtros turinio fokusavimas turėtų būti procesų valdymas integruotu aplinkonaudos ir kokybės požiūriu, plėtros judėjimo valdymas nuo žemiausių darnios plėtros formų ir silpno darnumo link aukščiausių darnios plėtros formų ir stipraus darnumo, siekiant kuo didesnio greičio.

Darni plėtra yra ne tik aiškiai išsakyta ideali vizija; darnumo koncepcija suteikia mums žymiai daugiau negu vien praktines nuorodas kaip veikti.

Siekiant darnumo įvairiose srityse reikia įvairių instrumentų. Darnios plėtros iniciatyvas reikia skatinti dviem būdais:

- a) įstatymais reguliuojant gamtai daromą žalą;
- b) kainomis įvertinant aplinkai daromą žalą ir išlaidas (naudojant ekonominius instrumentus)

Vienas iš svarbių darnios plėtros instrumentų, nurodančių kaip reikia veikti darnumo koncepcijos sąlygomis, yra „Darbotvarke 21“, kuri pabrėžia, kad:

- ✓ Darni plėtra nepasiekiamą atsitiktinai, reikalingas kryptingas ir planingas visų lygių institucijų nuo tarptautinių iki vietinių darbas;
- ✓ Plėtros klausimais turi būti atsižvelgiama į visų socialinių grupių, įskaitant pačias neturtingiausias, poreikius ir nuomonę;
- ✓ Visos interesų grupės (verslo, švietimo, visų lygių valdžios įstaigos, savanoriškos visuomeninės organizacijos) turi tarpusavyje bendradarbiauti.

Faktiškai „Darbotvarkės 21“ įgyvendinime savo nišą ras daugelis skirtingų šio proceso dalyvių, ir sėkmė yra galima tik jiems dirbant kartu.

Sėkmingą darnios plėtros diegimą veikia vadybinių sistemų - aplinkos, kokybės, saugos ir sveikatos - integravimosi procesai, kurie vyksta ir Lietuvos įmonėse. Ribojančiu šiuos procesus veiksniumi yra šalies ekonominė situacija, tačiau tikėtina, kad spartėjant globalizavimo ir integravimosi procesams, situacija keisis pozityvia linkme.

Kad ir daugelis pasaulio žmonių mano, jog ateityje pasaulis išliks nedarnus, bet savo visuomenėje jie tikisi matyti gražią ateitį ir tai, jog visuomenė galės būti darni. Kalbant apie tai, kaip darni plėtra įsilieja į bendros plėtros politikos kontekstą, siūloma laikytis „įspėjamojo požiūrio“ bei visada turėti omenyje, kad kai kurie darnaus pasaulio modeliai gali atrodyti netinkami, tačiau be darnumo sunku įsivaizduoti šviesią ateitį.

Bendrais bruožais apžvelgus darnumo koncepcijos raidą, apibrėžimus, dimensijas, principus ir parametrus, būtų galima pradėti juos taikyti turizme ir įvertinti jų kaitą.

2. DARNIOS TURIZMO PLĖTROS ASPEKTAI

Darnios turizmo plėtros esmė yra pasiekti, kad nei natūralūs, nei žmogaus sukurti išteklių nebūtų visiškai išsekinti, vartotojams būtų pateikiamas aukštos kokybės turizmo produktas, o pastarasis būtų tinkamai integruotas vietiniame regione. Labiausiai čia akcentuojama turizmo veiklos planavimo ir valdymo reikšmė, užtikrinant turizmo išteklių apsaugą ir jau egzistuojančio regiono turizmo veiklos produkto gerinimą.

Turizmo plėtra daro tiesioginę įtaką tiek natūraliai, tiek žmogaus sukurtai aplinkai. Kadangi turizmo plėtra yra labai tarpiai susijusi su įvairia veikla, tai neišvengiamai gali turėti neigiamų pasekmių aplinkai. Daugelis jų susiję su turizmo infrastruktūros formavimu, pavyzdžiui, susisiekimo tinklo plėtra, viešbučių, restoranų ar poilsiaviečių statyba. Palapsniui turizmo veikla gali sunaikinti natūralius gamtinius išteklius, be kurių ji neįmanoma. Kita vertus, jeigu turizmo veikla yra tinkamai planuojama, plėtojama ir valdoma, jos poveikis yra teigiamas. Natūralios gamtos išsaugojimo klausimai turėtų būti integruoti į turizmo plėtros planavimą. M. Mowforth ir L. Munt (1998) teigimu, turizmo plėtra turėtų būti laipsninė, nes per ilgesnį laiko tarpą yra lengviau kontroliuoti daromą įtaką natūraliai aplinkai, o atsiradus problemoms, galima keisti tam tikrus turizmo veiklos, turizmo formų bei infrastruktūros plėtros aspektus.

Šių problemų suvokimas svarbus dėl to, kad turistai ir turizmo paslaugų teikėjai būtų neabejingi ir laikytųsi tam tikrų elgesio normų, veiklos taisyklių, paklustų tam tikriems jų veiklos apribojimams.

2.1 Turizmo sąvokos

Turizmo sąvoka per amžius daug kartų kito, ir iki šiol nėra vieningos nuomonės, kas yra turizmas. Pats žodis "turizmas" reiškia kelionę iš vienos vietos į kitą, sugrįžtant į pirmąją. 7 lentelėje pateikiamos skirtingų šaltinių turizmo sąvokos.

7 lentelė

Turizmo sąvokos pagal skirtingus šaltinius

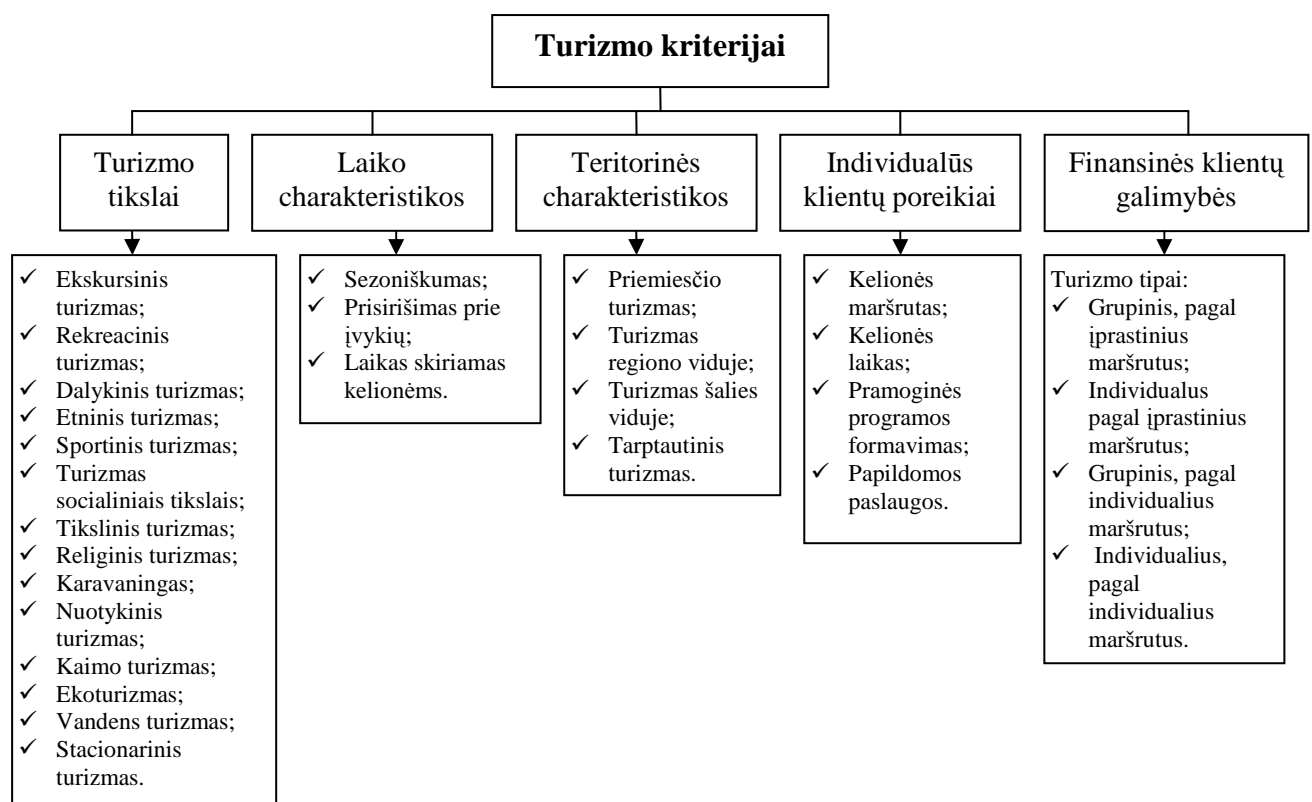
LR turizmo įstatymas	Turizmas - tikslinga žmonių veikla, susijusi su kelione ir laikinu buvimu už nuolatinės gyvenamosios vietos ribų ne ilgiau kaip vienerius metus, jei ši veikla nėra mokymas ar mokamas darbas lankomoje vietoje.
1954 m. Jungtinių Tautų Organizacija (JTO)	„ Turizmas - aktyvus poilsis už savo nuolatinės gyvenamosios vietos ribų, padedantis gerinti sveikatą, fiziškai lavinti žmogų“.
1980 m. Maniloje priimta pasaulio turizmo deklaracija	„ Turizmas suprantamas kaip veikla, turinti svarbią reikšmę tautų gyvenimui, nes tiesiogiai lemia socialinę, kultūrinę, švietimo bei ekonominę šalių gyvenimo sferas ir jų tarptautinius santykius“
1989 m. Hagos turizmo deklaracija	„ Turizmas - laisvas žmonių judėjimas už jų nuolatinės gyvenamosios ir darbo vietos, taip pat paslaugų sfera, sukurta tenkinti poreikius, iškilusius šio judėjimo metu“
Vainienė I. 2001	Turizmas - tai išvyka, iškykla, t.y. laisvalaikio kelionė, vienas iš pagrindinių aktyvaus poilsio būdų, paplitęs daugelyje šalių.

L. Pender, R. Sharpley (2005)	Turizmas - žmonių veikla, kelionė, ekskursija, kuri pasireiškia laikinu buvimu kitoje vietoje, ne nuolatinėje gyvenamojoje vietoje užtrunkant trumpiau nei metus, jei tai nesusiję su mokymusi ar mokamu darbu lankomoje vietoje.
Pasaulinės Turizmo Organizacijos (PTO), 2002	Turizmas - visos kelionių, ekskursijų rūšys, kai asmuo palieka savo darbo ir gyvenimo vietą ilgiau nei vieną parą ir trumpiau nei 12 mėnesių, ir kai išvykos tikslas nėra samdoma, apmokama veikla.

Šaltinis: sudaryta autorės.

Plačiausiai turizmas pateikiamas Pasaulinės Turizmo Organizacijos (PTO), 2002. Šioje sąvokoje atsispindi turizmo reikšmės konkretumas ir pilnumas.

Turizmas gali būti klasifikuojamas pagal įvairius kriterijus, o prie svarbiausių J. Mačinskienė ir R. Virvilaitė (2001) priskiria šiuos kriterijus, kurie pateikiami 4 paveiksle.

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis J. MAČINSKIENĖ ir R. VIRVILAITĖ (2001) Marketingo sprendimai turizmo firmose.

4 pav. Turizmo klasifikavimo kriterijai

Šis turizmo klasifikatorius praplečia turizmo sąvokos apibrėžimą, kuomet įtraukiamas ir dalykinis turizmas, kuris susijęs su profesinių pareigų vykdymu. Tad koreguojant Pasaulinės Turizmo Organizacijos (PTO), 2002 turizmo apibrėžimą galima pateikti plačią turizmo sąvoką - visos kelionių, ekskursijų rūšys, kai asmuo palieka savo darbo ir gyvenimo vietą ilgiau nei vieną parą ir trumpiau nei 12 mėnesių, ir kai išvykos tikslas yra tiek apmokama, tiek ir neapmokama veikla.

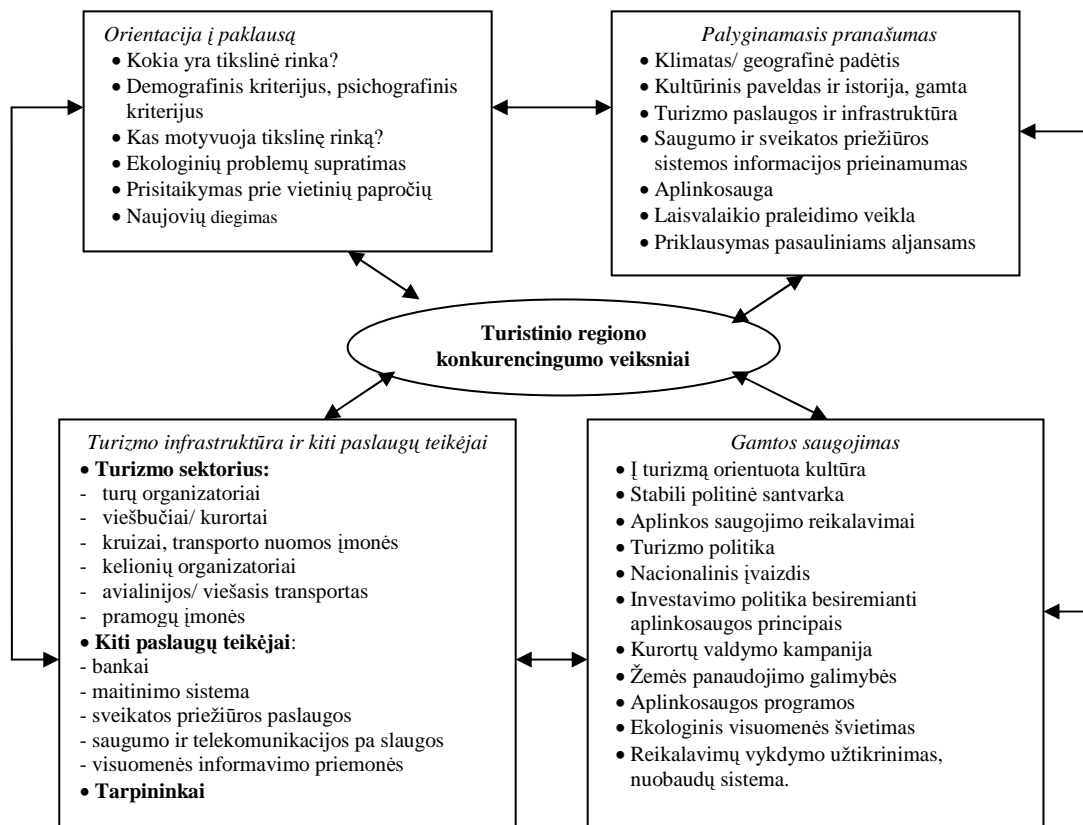
Turizmas – viena perspektyviausių ir dinamiškiausių ekonomikos šakų pasaulyje. Jis apima vidutiniškai 8 proc. bendrųjų investicijų, suteikia 400 mln. darbo vietų, jo dalis pasaulio bendrajame nacionaliniame produkte siekia 7 proc., o mokestinėse pajamose – 6 proc.

2.2 Turizmo sistema

Turizmo sistemą sudaro daugybė elementų, įtraukiamų į turizmo plėtotei tinkamų regionų kūrimą ir išlaikymą. Pasak S. Hassan (2000) turizmo vietovių konkurencingumas yra regionų galimybė sukurti tokią turizmo infrastruktūrą, kurioje būtų išlaikoma natūralių gamtinių išteklių bazė ir tuo pat metu būtų kuriama panaši į konkurentų rinką.

Norint išlaikyti turizmo rinkos konkurencingumą, darnios turizmo plėtos siekimas yra labai logiškas ir savalaikis. Kai turizmo verslo plėtra priklauso nuo gamtos unikalumo, aplinka turi būti išsaugota, kad vietovė neprarastų savo patrauklumo. Darnios turizmo plėtos koncepcijos realizavimas leidžia išlaikyti regiono konkurencinį pranašumą kitų regionų atžvilgiu. Norint pasiekti darnios turizmo plėtos tikslus, reikalingas tinkamas planavimas ir strategijų kūrimas, kurių įgyvendinimui reikalinga tiek privataus sektoriaus, tiek aplinkosaugos bei vietinės bendruomenės kooperacija ir bendradarbiavimas.

Turizmui tinkamų vietovių planavimas ir plėtra turėtų remtis tos vietovės gamtinių išteklių sisteminė analize, kas ir sukuria regiono unikalumą ir konkurencinį pranašumą. Konkurencinį pranašumą sukuria: klimatas, geografinė padėtis, gamtiniai išteklių, vietinių gyventojų turizmo supratimas ir toleravimas bei vietinė kultūra. Kiti konkurencinį pranašumą kuriantys bei su turizmo plėtra susiję bruožai yra vietovės prieinamumas, žemės ir paslaugų panaudojimo galimybės, gamtiniai pajėgumai, infrastruktūra ir darbo vietų pasiūla. Tam yra reikalinga sistema (žr. 5 pav.), kuri apima S. Hassan (2000) išskirtus keturis konkurencingumą lemiančius veiksnius.

Šaltinis: R. HOPENIENĖ; A. KAMIČAITYTĖ, (2004) Tolydi turizmo plėtra – konkurencingos turizmo sistemos kūrimo prielaidos. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai, Nr. 29, p. 51.

5 pav. Turistinio regiono konkurencingumą lemiančių veiksnių sistema

Turistinio regiono konkurencinių veiksnių sistema, pateikta 5 paveiksle, atskleidžia turizmo sektoriaus sudėtingumą ir jo konkurencingumą lemiančių veiksnių sąsajas. Į turizmo regionų veiklą įtraukiamos įvairios turizmo infrastruktūros dalys (svetingumo, transporto, pramogų ir pan.), kurios bendradarbiauja tarpusavyje, sukurdamos veiklą, sukuriančią pridėtinę vertę, siekdamos sukurti konkurencinę padėtį regiono rinkoje. Tačiau gamtinių išteklių bei aplinkos apsaugos nebuvimas bei trumpalaikė rinkos sėkmė gali sukelti regiono būklės pablogėjimą.

D. Dredge (1998) nuomone, dėl šios priežasties, darnus rinkos konkurencingumas reikalauja gamtos bei aplinkos išsaugojimo, kuris būtų priimtinas visiems į turizmo infrastruktūrą įtrauktiems verslo dalyviams.

2.3 Darnios turizmo plėtros sistema

Gamtinės aplinkos ir visuomeninės gyvenimo kokybės išsaugojimui neribotam laikui reikalingas vietinės visuomenės įsitraukimas į visas turizmo plėtros fazes. S. Hassan (2000) teigimu, siekiant sėkmingos darnios turizmo plėtros reikia, kad:

1. Turizmo plėtrai didelę reikšmę turintys gamtiniai ištekliai būtų išlaikomi ir įtraukti į ilgalaikius plėtros planus.
2. Turizmas būtų suvokiamas kaip teigiama veikla, suteikianti daug privalumų vietinei visuomenei, pačiai vietai ir turistams.
3. Ryšiai tarp turizmo ir aplinkos turi būti tokie, kad būtų galima išlaikyti supančios aplinkos ir ekosistemų ilgalaikį gyvybingumą. Turizmo plėtra negali turėti neigiamo poveikio gamtiniams ištekliams.
4. Turizmo veikla ir plėtra turi atsižvelgti į tos vietovės gamtą, mastą ir savybes. Šiuolaikinis pasaulis yra labai dinamiškas ir pokyčiai jame yra neišvengiami, tačiau sugebėjimas adaptuotis neturi peržengti darnios turizmo plėtros principų.
5. Turizmo verslo atstovai, vietinė valdžia ir aplinkosauga turi gerbti šiuos principus ir dirbti kartu norint juos įgyvendinti praktikoje.

Šie principai iliustruoja ryšius tarp aplinkos darnumo ir valdomos turizmo paklausos.

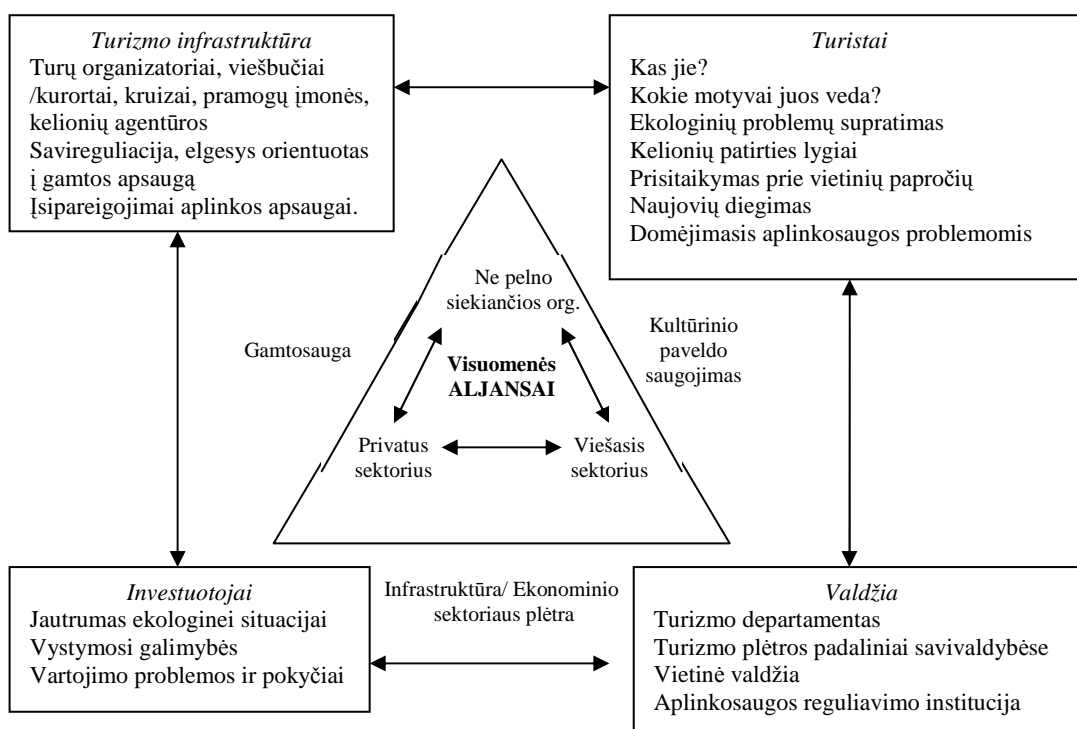
Anot R. Hopenienė ir A. Kamičaitytės (2004), nevaldoma turizmo plėtra labiau formavo neigiamus tokios veiklos padarinius, todėl iškilo neišvengiamas poreikis tinkamai turizmo veiklos kontrolei ir reguliavimui - ne kiekybiniam turizmo infrastruktūros vystymui, bet kokybinei jos plėtrai ir valdymui. Siekiant turistų poreikių patenkinimo bei mažesnės žalos gamtai ir kultūrai, akivaizdu, kad kuriant vietovės patrauklumą reikia adaptuoti darnios turizmo plėtros koncepciją, kuri gali būti taikoma planuojant turizmo veiklą įvairiuose regionuose.

L. Aronsson (1994) teigia, kad plėtojant turizmo veiklą labai svarbu nustatyti tam tikras ribas, kurios apibrėžtų darnios plėtros esmę: vystymasis už nustatytų ribų sąlygotų visų galimų resursų išnaudojimą. O K. Lankford (1995) darnumo sąvokai suteikia išsaugojimo prasmę: „darni turizmo plėtra padeda išsaugoti turimus išteklius“. Todėl manoma, kad galima skirti du požiūrius į turizmo plėtros darnumą: vienas jų akcentuoja turizmo vystymąsi, kitas labiau orientuotas į aplinkos išsaugojimą.

Taigi vien tik aplinkos veiksnio akcentavimas nėra visapusiškas darnios plėtros atskleidimas. Globe '90, Kanados turizmo plėtros strategijoje, darni turizmo plėtra apibrėžiama kaip „turistų ir vietinių regionų gyventojų poreikių patenkinimas, išsaugant turimus išteklius ateičiai“ (Convention on Biological Diversity, 2002). Pasak, kai kurių autorių, ekonomika ir aplinka yra neatsiejamos viena nuo kitos.

Taigi turizmo veikla pirmiausia turi būti naudinga turistų traukos vietovėms ir vietinių gyventojų bendruomenėms, nekenksminga aplinkai bei tausojanti vietos kultūrinį paveldą. Todėl darni turizmo plėtra yra tuomet, kai atliekami veiksmai yra ekonomiškai įmanomi ir leistini, reikalingi ir perspektyvūs socialine bei ekologine prasme.

Norint, kad vietovės išsaugotų savo gamtą ir rinkos paklausą, būtina užtikrinti viešųjų institucijų, privataus sektoriaus ir nepelno siekiančių organizacijų bei neformalių visuomeninių grupių bendradarbiavimą ir kooperaciją. 6 pav. pateikta darni turizmo sistema.

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis S. HASSAN, 2000.

6 pav. Darnios turizmo plėtros sistema

Darnios turizmo plėtros plėtra sąlygoja sociokultūrinių pokyčių bei žalingo poveikio aplinkai sumažinimą, o taip pat leidžia prailginti turizmo vietovių ilgaamžiškumą ir sukuria unikalią ekonominę galimybę vietinėms bendruomenėms. Norint to pasiekti, būtinas integruotas darnios turizmo plėtros planas, kuris užtikrintų tikslų pasiekimą. Todėl pasak S. Hassan (2000) reikia:

- Akcentuoti ryšį tarp turizmo plėtros ir aplinkos išsaugojimo turizmo produktą teikiančių tarpininkų (pvz., turizmo įmonių) tarpe.
- Didinti turistų pasitenkinimą teikiant aukštos kokybės paslaugas.
- Skatinti paramą iš vietinės visuomenės per nevalstybines programas.
- Kurti ir siekti kuo geresnės gyvenimo kokybės vietiniams gyventojams.
- Siekti darnumo tarp ekonominių, socialinių ir aplinkos poreikių visuose turizmo planavimo ir plėtros programose.
- Išlaikyti vietinę kultūrą ir visaip skatinti nusistovėjusių socialinių normų, papročių, tradicinio gyvenimo būdo bei vietinės elgsenos propagavimą.
- Didinti žmogiškojo kapitalo išteklius.

Turizmo plėtros planai turi būti suderinti su aplinkos saugojimu, turizmo verslo infrastruktūros ir rinkos konkurencingumo išlaikymu. Turizmo marketingo priemonės turi orientuotis į tokias turizmo formas, kurios priklauso nuo kultūrinio paveldo saugojimo ir aplinkos vientisumo palaikymo.

Tarpusavyje konkuruojančios organizacijos pripažįsta, kad turizmas šuo metu yra daugelio šalių ūkio šaka, glaudžiai susijusi su tarptautiniu verslu, bankininkyste, telekomunikacijomis, technologijomis ir prekyba. Nepaisant ekonominio nuosmukio, socialinių problemų bei gamtinių katastrofų turizmo sektorius nuolat auga. Be to, turizmas turi didelės įtakos daugelio pasaulio šalių ekonomikos gyvybingumui.

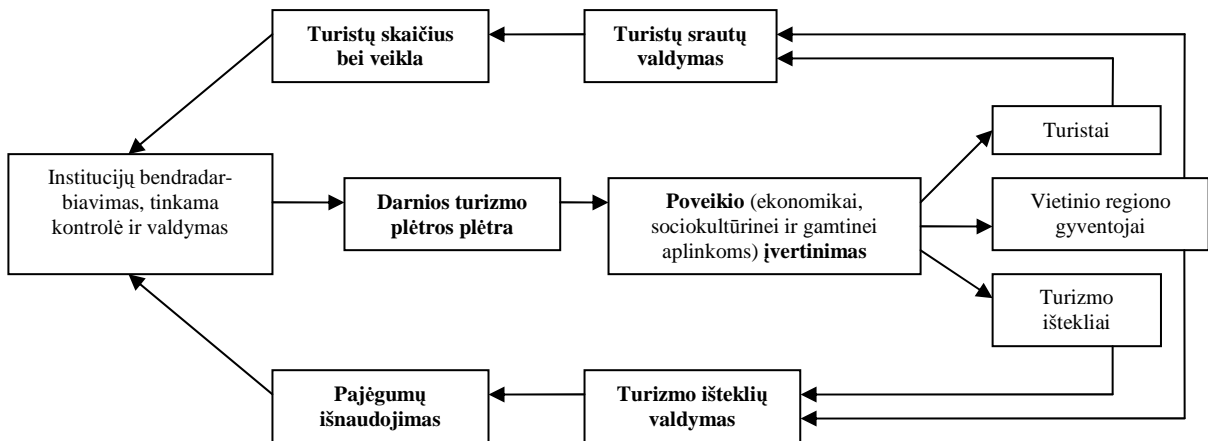
Kiekviena šalis ar tam tikras regionas privalo nusistatyti savo prioritetus ir tikslus plėtojant turizmą. Pasauliniu mastu turizmas, užimantis vieną iš didžiausių paslaugų sektorių ir toliau intensyviai besiplėtojantis, sąlygoja tiek neigiamus, tiek teigiamus poveikius įvairioms makro aplinkoms: ekonominei, socialinei bei gamtinei.

Nevaldoma turizmo plėtra labiau formavo neigiamus tokios veiklos padarinius, todėl iškilo neišvengiamas poreikis tinkamai turizmo veiklos kontrolei ir reguliavimui - *ne kiekybiniam turizmo infrastruktūros vystymui, bet kokybinei jos plėtrai ir valdymui*. Siekiant turistų poreikių patenkinimo bei mažesnės žalos gamtai ir kultūrai, akivaizdu, kad kuriant vietovės patrauklumą reikia adaptuoti *darnios turizmo plėtros koncepciją*, kuri gali būti taikoma planuojant turizmo veiklą įvairiuose regionuose.

2.4 Darnios turizmo plėtros modelis

Fiziškai transformuojantis vietai smarkiai pakinta ir vietinės jos vertybės. Plėtra nėra tik fizinis procesas, nes ji apima tiek socialinius, tiek aplinkos bei ekonominius pokyčius. Taigi *turizmo plėtra turėtų būti apibrėžiama kaip turistų ir vietos regiono visuomenės gyvenimo kokybės lygio kilimas*. Dabar visuotinai pripažinta, kad turizmo paslaugų plėtra turi būti darni, efektyviai kontroliuojama, integruota ir pritaikyta vietos regionui. Minėtos nuostatos integruotos R. Sharpley (1997) siūlomame darnios turizmo plėtros modelyje (žr. 7 pav.)

Šaltinis: R. SHARPLEY, (1997) Rural tourism: An Introduction.

7 pav. Darnios turizmo plėtros modelis

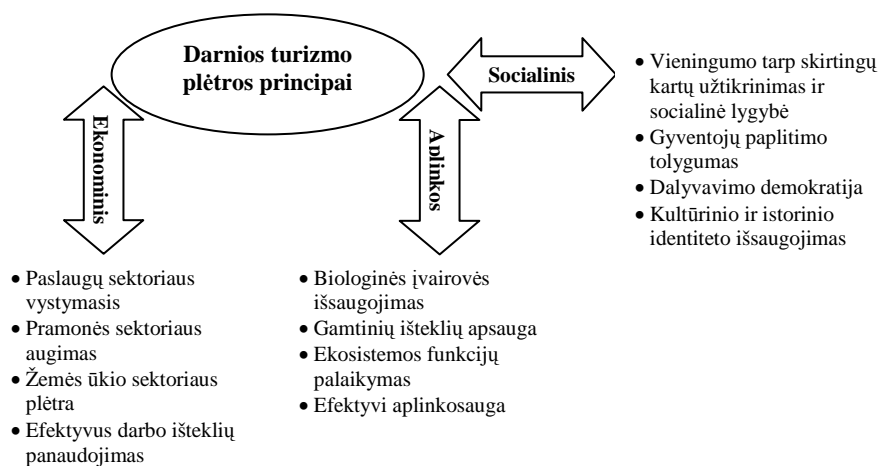
R. Sharpley (1997) darnios turizmo plėtros modelyje (žr. 7 pav.) yra išskleista darnios turizmo plėtros sistemos (žr. 6 pav.) dalis, kurioje yra akcentuojami ryšiai, bendradarbiavimas ir kooperacija tarp privataus, nepelno siekiančių organizacijų, valstybinių institucijų ir visuomenės grupių. Be to, šiame modelyje yra išryškintas poveikis makro aplinkai, kurioms turizmas turi tiek teigiamą, tiek neigiamą poveikį. Esant neigiamam turizmo poveikiui makro aplinkai, būtina ieškoti būdų kaip racionaliai išnaudoti turizmo išteklius, valdyti turistų srautus, naudoti turizmo infrastruktūros ir kitus turizmo sistemos elementų pajėgumus.

2.5 Darnios turizmo plėtros principai

Darni turizmo sistema ir modelio efektyvumas yra palaikoma darnios turizmo plėtros sistemos principais, kurie sudaro pagrindą darniai turizmo plėtrai. Egzistuoja skirtingos darnios turizmo plėtros sampratos, tačiau kiekvienoje jų atsispindi tradicinio turizmo ir ateities turistų poreikių balansas - esamu laikotarpiu natūralūs, kultūriniai ir kiti turizmo veiklai reikalingi ištekliai yra saugotini ateities kartoms, tačiau tuo pačiu atneša naudą šiandienos visuomenei. Anot L. Hens (2001) darni turizmo plėtra nuo tradicinio turizmo skiriasi dviem pagrindiniais aspektais:

- ✓ Darnus turizmas neturi stipraus neigiamo poveikio aplinkai ir kultūros paveldui;
- ✓ Darnus turizmas privalo užtikrinti, kad didesnę dalis ekonominės naudos, gautos iš turizmo, liktų vietiniame regione.

8 pav. iliustruoja darnios turizmo plėtros principus.

Šaltinis: J.M. HARRIS, (2000). Basic Principles of Sustainable Development and Environment Institute Working Paper00-04.

8 pav. Darnios turizmo plėtros principai

Darnios turizmo plėtros kontekste akcentuojama, kad tikslingas ir teisingas natūralių išteklių naudojimas įgalins aukštesnės kokybės turizmo produkto vystymą. Būtent savita regiono aplinka, unikalūs kraštovaizdis, regiono kultūra ar klimatas yra pagrindinis turistų traukos veiksnys. Todėl R. McKercher (1993), S. Hassan (2000) pabrėžia, kad kokia bebūtų regiono aplinka, ji privalo būti puoselėjama, keičiama ir saugoma ateities kartoms. Vadinasi, jei nesivadovaujama pagrindiniais darnios plėtros principais ir naudojama netinkama politika, tuomet turizmas gali tapti aplinką griauančia žalinga jėga.

Darnios turizmo plėtros koncepcija, pagal World Conservation Union organizaciją, apima keturis pagrindinius principus, kurie glaudžiai siejasi su darnios plėtros principais (žr. 8 lentelę)

8 lentelė

Darnios plėtros ir darnios turizmo plėtros principai

<i>Darnios plėtros principai</i>	<i>Darnios turizmo plėtros principai</i>
Aplinkos ribotumo supratimas. Žalingas ir nepataisomas poveikis mus supančiai aplinkai ir gamtiniams ištekliams kelia didelę grėsmę visai žmonijai. Dėl to būtina nustatyti gamtinių išteklių naudojimo ribas, kurių bus negalima peržengti.	Ekologinis darnumas: plėtra turi būti suderinta su siekimu išsaugoti pagrindines ekologines sistemas, kraštovaizdžio įvairovę ir unikalumą bei gamtinius išteklius.
Atviros ir paremiančios ekonominės sistemos sukūrimas. Darni plėtra reikalauja globalinės ekonominės sistemos, kuri skatintų ekonominį augimą. Reikalinga sukurti sąlygas užtikrinančias resursų panaudojimo efektyvumą ir verslo suklestėjimą visose pasaulio šalyse.	Ekonominis darnumas: plėtra ekonomiškai efektyvi ir naudinga, o visi ištekliai valdomi taip, kad būtų išsaugoti ir ateities kartoms.
Kovoti su skurdu ir socialine nelygybe. Panaikinti skurdą yra tiesiog būtina pereinant prie darnios plėtros etapo. Reikia padėti dar tik besivystančioms šalims kovoti su skurdu ir socialine nelygybe.	Vietinis darnumas: plėtra turi būti naudinga vietinėms bendruomenėms ir garantuoti pelną bei ekonominę naudą vietiniams regionams.
Žmonijos gerovės užtikrinimas. Žmonijos gerovė yra darnios plėtros pagrindinis tikslas. Žmonės nusipelnė gyventi sveikai ir produktyviai harmonijoje su gamta.	Kultūrinis darnumas: vystymasis privalo skatinti didesnę kontrolę žmogaus gyvenime, turi būti suderinama su vietine kultūra ir kultūrinėmis vertybėmis; be to, padėti išlaikyti ir sustiprinti kultūrinį identitetą.

Šaltinis: R. HOPENIENĖ, A. KAMIČAITYTĖ, (2004) Tolydi turizmo plėtra – konkurencingos turizmo sistemos kūrimo prielaidos. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai, Nr. 29, p. 51.

Darni turizmo plėtra yra pozityvus požiūris, kurio pagrindinis tikslas - ilguoju laikotarpiu išsaugoti kokybišką turizmo produktą patenkinant augančius tiek vietinės, tiek tarptautinės rinkos poreikius. Ši koncepcija tampa vis svarbesniu ekonominių išteklių valdymo įrankiu. Tokiu būdu, gamtiniai draustiniai, unikali ar žmogaus sukurta aplinka bei kultūrinis paveldas ilgainiui taps dar vertingesnis ir dar labiau saugotinas. Taigi, siekiant išsaugoti istorinį ir kultūrinį paveldą, svarbiausias uždavinys yra padaryti jį prieinamą visiems. Vadinasi, turizmo sektoriaus plėtra besiremiant darnios plėtros principais patenkins tiek turistų, tiek vietinių gyventojų bei turizmo paslaugas teikiančių organizacijų poreikius, o taip pat leis turistiniams regionams išlaikyti konkurencinį pranašumą kitų atžvilgiu.

3. LIETUVOS DARNIOS TURIZMO PLĖTROS TYRIMAS

Lietuvoje, kaip ir kitose post komunistinėse valstybėse, darnaus vystymosi principai pradėti taikyti pakankamai neseniai; iš esmės tik dėl to, jog tai yra „madinga“ visame pasaulyje, strateginiai planai buvo kuriami dažniausiai taip, kaip kam suprantama, neatsižvelgiant į kokybę ir tikrąją paskirtį. Šiuo metu jau pradeda suvokti darnaus vystymosi svarbą, ir šie principai pradami realiai įgyvendinti, tačiau proceso metu iškyla gan daug neaiškumų.

Tačiau norint išsaugoti, tai kas vertinga, gražu, reikalinga ne tik mums bet ir mūsų ateities kartoms svarbu „mada“ tinkamai integruoti į sritis, kurios be darnumo koncepcijos taikymo neišliktų unikaliomis ir vertingomis. Tad labai svarbu objektyviai matyti ir vystyti darnumą turizmo paslaugose.

Siekiant išsiaiškinti Lietuvai tinkamus darnios turizmo plėtros principus, jų klasifikaciją bei svarbumą yra atliekami tokie tyrimai (žr. 9 pav.):

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis R. URBANSKIENĖ „Rinkos tyrimai ir analizė“, p.15

9 pav. Tyrimų rūšys

Pirmas žingsnis, siekiant apžvelgti Lietuvos turizmo, užsienio šalių situacijas yra atliekamas kabinetinis tyrimas. Jo metu analizuojama užsienio šalių turizmo strategijos, jų pagrindiniai aspektai, raidos tendencijos bei atsižvelgiama į darnios turizmo plėtros principų taikymą ir prioritetų išdėstymą. Konkretizuojamos Airijos ir Škotijos turizmo situacijos, pagrindiniai plėtros principai ir aspektai, bei kokiais pagrindiniais darnios turizmo plėtros principais šios šalys vadovaujasi. Kabinetinio tyrimo metu gauta informacija apie Škotijos ir Airijos turizmo plėtros ypatumus, įdiegtus darnios turizmo plėtros principus bus naudojama formuojant Lietuvos darnios turizmo plėtros principų medį (plačiau 3.1.1 – 3.1.2 poskyriuose). Argumentai, paremiantys šių šalių pasirinkimą kaip pavyzdžiais, pateikiami 3.1 skyriuje.

Kabinetiniame tyrime taip pat gilinamasi į Lietuvos turizmo istoriją, kaitos etapus, plėtros tendencijas bei įstatyminę bazę, reglamentuojančią turizmo veiklą ir plėtrą Lietuvoje. Siekiama iširti Lietuvos turizmo potencialo neišnaudojimo problemas ir kaip formuojamas konkurencinis turizmo pranašumas. Tokiu metodu išanalizavus Lietuvos turizmo situaciją, tikslinga atlikti stiprybių, silpnybių, galimybių ir grėsmių analizę, ji leis identifikuoti turizmo plėtros perspektyvas bei remtinas ir saugomas sritis.

Lauko tyrimu siekiama apibendrinti Lietuvos ekspertų nuomones apie Lietuvos turizmo plėtrą ir svarbius darnios turizmo plėtros principus Lietuvos turizmo sistemai.

Užsienio ekspertų nuomonės apibendrinimas apie Airijos ir Škotijos darnų turizmą bei taikomus darnios turizmo plėtros principus, jų motyvaciją, reikalingumą ir veiksmingumą.

Visų atliktų tyrimų rezultatas – suformuoti Lietuvos darnios turizmo plėtros principų medį, remiantis Airijos, Škotijos turizmo plėtros patirtimi ir Lietuvos ekspertų anketinės apklausos duomenimis.

3.1 Užsienio šalių turizmo strategijų apžvalga

Europa kaip didelis turistinis regionas pasaulio mastu yra unikali savo turizmo objektų ir produktų diferenciacija, kultūriniu ir istoriniu kiekvienos valstybės išskirtinumu

Daugelyje pasaulio šalių turizmas yra pripažintas viena iš didžiausių ūkio šakų. Remiantis PTO (WTO) analize pateikta ataskaitoje „*Tourism Economic Report, 1st edition - 1999*“, 83 % pasaulio šalyse turizmas yra vienas iš penkių eksporto pajamas generuojančių sektorių ir pagrindinis užsienio valiutos šaltinis 38% pasaulio šalyse. Remiantis PTO (WTO) turizmo prognozėmis ir vizija iki 2020 metų Europos turizmo rinkos dalis turės tendenciją mažėti nuo 58 % iki 47 %, tačiau bendras tarptautinio atvykstamojo turizmo vidutinis augimo tempas išsilaikys 3,1% iki 2020 ir numatoma 717 milijonų turistų.

Pasaulio turizmo rinkų augimui įtakos turi ir *demografiniai veiksniai*, ypač laisvalaikio ir poilsio pasiskirstymui, kas skatina turizmo produktų diferenciaciją, kokybės ir/ar kainos subalansavimą, kaip pagrindinius konkurencingumo veiksnius.

Norint objektyviai įvertinti dabartinę Lietuvos turizmo situaciją ir taikomas turizmo strategijas svarbu pasižvalgyti į užsienio šalių patirtį, sėkmės prielaidas taikant jų suformuluotas turizmo strategijas, principus, jų tikslus ir gautus rezultatus, kas lėmė šių strategijų efektyvų pritaikymą ir vykdymą. Lietuvoje yra atlikta nemažai tyrimų, tačiau nepastebėta informacijos apie bandymą atlikti lyginamąją analizę su užsienio šalimis turizmo strategijų aspektu. Tad yra paskata siekti rezultatų, kurie padėtų išsiaiškinti galimybes pritaikyti užsienio šalių taikomus turizmo ir darnios turizmo plėtros principus Lietuvos turizmo sistemoje.

Renkantis užsienio šalis, jų taikomas turizmo strategijas atkreipiamas dėmesys, kad šalis būtų geografiniais ypatumais, ekonomine situacija bei kitais kriterijais panašios į Lietuvą. Naudojamasi Škotijos, kuri turi didelį gamtos potencialą, kaip ir Lietuva. Pagal pateiktus Škotijos turizmo strategijos rezultatus turizmo plėtros strategijos buvo įgyvendintos sėkmingai ir pasiekti užsibrėžti tikslai, kas leido efektyviai plėsti turizmą.

Škotijoje pasirinktas kryptingas turizmo marketingo strategijos formavimas – išnaudojamas gamtinis potencialas ir populiariausi rajonai bei atnaujinami apleisti kultūriniai objektai, vietos. Tai davė didelių rezultatų keliant turizmo efektyvumą šalyje, padidėjo pajamos iš atvykstamojo ir vietinio turizmo. Daug dėmesio ir lėšų buvo skiriama informaciniams punktams, nuorodoms ir pan. Taip efektyviai išvystyta materialinė bazė, kuri leidžia efektyviai paskirstyti lėšas tarp objektų reikalaujančių daug lėšų ir objektų, kuriuose tik reikia palaikyti esama pastatų ar kultūrinių objektų būklę. [Scotland Tourism marketing strategy].

Airija Lietuvai jau seniai pateikiama kaip geras pavyzdys. Airija gyventojų skaičiumi, dydžiu, gamtinėmis sąlygomis, religija, sunkia istorine praeitimi panaši į Lietuvą. Pastebėta, kad Airijos turizmo strategijose buvo atkreiptas dėmesys į pramoninį paveldą kaip kultūrinio turizmo objektą, t.y. senos, nebenaudojamos pramonės įmonės gali pasitarnauti kultūros paveldo pažinimui ir kultūriniam turizmui skatinti. Airijos turizmo plėtros strategijos išryškėja ne tik pagrindiniai socialiniai, ekonominiai, ekologiniai darnios turizmo plėtros principai, bet ir instituciniai, kurių taikymas aprėpia demokratinių sprendimų priėmimą, efektyvų socialinio, ekonominio ir aplinkos principų vienijimą.

Airija labai turtinga sodų ir kraštovaizdžių paveldu. Gausiausiai išlikę sodai ir parkai yra iš XVIII a., XIX a. ir XX a. pradžios.

Taip pat svarbu yra apžvelgti Pasaulio turizmo strategijos pavyzdį, kurį koreguojant galima pritaikyti mūsų šalies turizmui, nes šiame dokumente akcentuojamas ne tik turizmo verslas, bet kuriamos priemonės ir suteikiami prioritetai gamtos potencialams, tikslingos turizmo infrastruktūros plėtrai stengiantis kuo labiau išsaugoti unikalumą ir natūralumą. [Tourism Marketing Strategy. Joint marketing initiative summit 2001], [World tourism marketing strategy.]

Užsienio šalių turizmo strategijų apžvalga leidžia išskirti ir atrinkti pagrindinius efektyvius principus, kuriuos galima pritaikyti Lietuvos turizmo sistemos tobulinimui ir turizmo plėtros efektyvumui didinti.

3.1.1. Airija

Airijos turizmas yra augantis ekonomikos sektorius, kuriame turistai per 2004 metus išleido apie 4,2 mlrd. eurų (apie 14,7 mlrd. litų), palaikantis apie 140,000 darbo vietų. Pastaruoju metu matoma, kaip brandžiai ir reikšmingai vystosi turizmo pramonė Airijos ekonomikoje, kuri vis dar charakterizuojama pagal individualumo dominavimą, smulkių ir vidutinių įmonių konkurencijos augimą globalioje tarptautinėje turizmo rinkoje.

Paprastai turistus į Airiją traukia gilūs ryšiai su airiais atpalaiduojančioje ir švarioje aplinkoje, kurią charakterizuoja lėtas gyvenimo tempas ir gražus kraštovaizdis. Pastaruoju metu lankytojai vyksta į Airiją, kadangi ši siūlo didelę sporto ir pramogų įvairovę, pavyzdžiui, golfas, žvejyba, pasivaikščiojimai, važinėjimas dviračiais, jojimą, kultūrinių paminklų ir paveldo vietų

lankymą, aukščiausio lygio apgyvendinimo vietas, maistą ir svetingumą, kuris yra labiau dominuojantis kaimo aplinkoje. Tuo tarpu, Dublinas yra pagarsėjęs kaip labai gyvas miestas, konkuruojantis su Europos sostinėmis, ypač trumpų verslo kelionių metu.

2002 metų birželio mėnesį įkurtas departamentas, kurio misija yra:

Padėti Airijos visuomenės ekonominiam, socialiniam ir kultūriniam vystymuisi ir pagerinti gyvenimo kokybę remiant darnų turizmą, skatinti aukštus sporto ir meno pasiekimus, lengvinti patekimą į sporto ir meno sritis ir išlaikyti Airijos kultūrinį paveldą.

Airija privalo vystyti neperkrautos, poilsiui tinkamos salos, turinčios nuostabią gamtą, išskirtinį paveldą ir kultūrą, draugiškus gyventojus, aukštos kokybės pramogas ir nuostabią, nesugadintą aplinką veiklai gamtoje, įvaizdį.

Todėl ir reikalinga darnios turizmo plėtros politika, kuri nesunaikins fizinės ir socialinės aplinkos ir idealiai ją stiprins, kad ši suteiktų džiaugsmo ateityje. Darnus turizmas teikia aukštos kokybės produktus, pagrįstus ir suderintus su aukštos kokybės natūralia aplinka. Tai mažina neigiamą poveikį vietinėms bendruomenėms, sukurtam paveldui, kraštovaizdžiui, arealams ir rūšims, paremiant socialinį ir ekonominį klestėjimą.

Šių tikslų siekimas su nauju ir planuotu turizmo lankytojų ir nustatytos tendencijos augimu link laisvalaikio veiklos kaimo vietovėse yra didelis iššūkis. Turizmo sektoriaus darnumo problemos:

- Augančio turistų skaičiaus valdymas;
- Turistų koncentravimas tam tikruose regionuose: Konemara, Burenas, Kerio žiede, Dinglo pusiasalyje, Viklou kalnuose, kurie pripažįstami kaip jautrūs regionai, patyrę žalą iš turizmo veiklos.
- Sezoninis profilis;
- 30 proc. visų užsienio turistų atvyksta liepos-rugpjūčio mėnesiais;
- Vietinis turizmas yra daugiau nei du kartus mažesnis nei užsienio turizmas;
- Auganti gamtovaizdžio ir infrastruktūros reikšmė;
- Paplūdimio kopų slinkimas dėl golfo ir trumpų kelionių;
- Turistų daroma žala išnaudojant per daug vandens ir paliekant daug kanalizacinių ir kietųjų atliekų;
- Keliai kai kuriuose regionuose yra suardyti ir perpildyti.

[<http://209.85.135.104/search?q=cache:2LZlWKFGt-sJ:www.enfo.ie/leaflets/sd14.htm+Ireland+sustainable+tourism&hl=lt&gl=lt&ct=clnk&cd=2>]

Airijoje vyrauja bendras požiūris, kad darnios turizmo plėtros principai privalo būti taikomi turizmo sektoriuje. Gamtinės ir socialinės vietos struktūros apsauga ir kontroliuojamas požiūris į jų ekonominį vystymąsi yra būtini siekiant užtikrinti, kad ateityje turizmo sektorius bus darnus kalbant apie vidutinį ir ilgą laikotarpį. Pagrindiniai darnios plėtros principai:

- Darniai naudoti ištekliu;
- Sumažinti per didelį sunaudojimą ir atliekas;
- Išlaikyti esamą įvairovę;
- Integruoti turizmo plėtrą į planavimo direktyvas;
- Palaikyti vietinę ekonomiką;
- Konsultuoti suinteresuotąsias grupes ir visuomenę;
- Vykdyti personalo apmokymus;
- Ugdyti turizmo marketingo atsakomybę.

[http://www.rete.toscana.it/sett/turismo/euomeeting_2003/constance_hanniffy_engl.pdf]

Turizmo plėtra, pritaikydama aukščiau pateiktus principus, vis labiau orientuojasi į kokybę, o ne į kiekybę ir labiau į lankytojams įdomaus turizmo vystymą nei į organizuotas išvykas. Šiuo metu einama nuo plataus masto į labiau vidutinį ir mažą plėtros mastą bei į atskirų nišų turizmo veiklą.

Airijos darnios turizmo plėtros principai apima ekonominių, socialinių ir aplinkos poveikį turizmui. Tai taip pat apima šiuos specifinius principus:

- padėti aktyviai saugoti gamtinį ir kultūrinį paveldą;
- įtraukti į planavimą vietinę ir tenykštę bendruomenę;
- gerinti vystymą, valdymą ir pagalbą;
- paaiškinti lankytojams apie vietinės gamtos ir kultūros paveldą;
- aptarnauti nepriklausomus keliautojus taip pat kaip ir mažas turistines grupes.

[http://209.85.135.104/search?q=cache:PPztm_O475gJ:www.ireland.com/newspaper/weekend/2006/0805/index.html+Ireland+sustainable+tourism+principles&hl=lt&gl=lt&ct=clnk&cd=18]

Anot Airijos turistų departamento, Airijos darnus turizmas yra:

- ✓ „darnumas apimantis išmintingą išteklių naudojimą, kuris nesumažina jų tinkamumo ir naudos ateities kartoms“;
- ✓ „darnumas pripažįstantis naudą dirbant su aplinka nei prieš ją“;
- ✓ „turizmas yra ekonomiškai perspektyvus, tenkinantis lankytojų poreikius, gerbiantis aplinką ir priimtinas daugumai žmonių, kurie gyvena toje vietovėje.“

Šiuose apibrėžimuose atsispindi principai būdingi Airijos darniam turizmui:

- Mažas poveikis aplinkai;
- Turizmas yra ekonomiškai perspektyvus ir suteikia geras darbo vietas;
- Turizmas naudingas žmonėms, kurie gyvena tame regione;
- Garantija, kad turizmo sukelti nepatogumai nesumažins gaunamos naudos;
- Turizmo rūšis, kuri atsižvelgia į regiono padėtį ir gamtą;

- Turizmo rūšis, kuri išlaiko regiono natūralų, sukurtą ir kultūrinį paveldą ir skatina vertinti jį labiau nei individualius poreikius.
- Turizmo rūšis, kurioje bendruomenė šeiminingai užima svarbią vietą teikiant kokybę ir autentiškumą lankytojams.
- Išteklių išsaugojimas ateities kartų poreikiams tenkinti;
- Suderinamumo tarp lankytojų, vietos ir bendruomenės poreikių gerinimas.

Kiekvienas darnios turizmo plėtros apibrėžimas Airijos turizmo sektoriuje būtinai apima šiuos aspektus:

Ekonominį – darnios turizmo plėtros projektai turi būti pelningi ir užtikrinti darbo vietas vietinėje ekonomikoje tiek ilgame, tiek trumpame laikotarpyje.

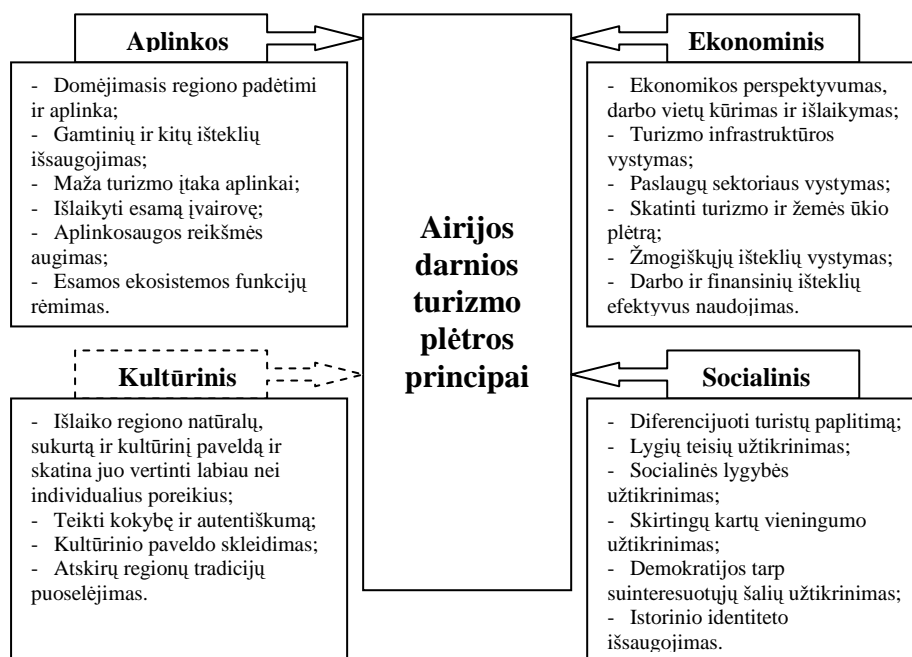
Socialinį – darnus turizmas turi būti priimtinas daugumai žmonių, kurie gyvena tame regione. Šis aspektas siekia užtikrinti naudą ir įtraukti suinteresuotąsias grupes, įskaitant rėmėjus, darbdavius ir vietinę bendruomenę.

Aplinkos – darnios turizmo plėtros tikslai - apsaugoti ne tik aplinką, bet ir tikrąją jos vertę, ir turizmo išteklius. Šiais tikslais siekiama mažinti turizmo įtaką aplinkai.

Darnios turizmo plėtros praktikoje visi šie aspektai yra integruoti. Darnus požiūris užtikrina ekonominį, socialinį ir aplinkos darnumą, kuris atsispindi bendroje politikoje ir tiksluose, individualiuose verslo planuose, jų įgyvendinime ir kasdieniu pagrįstu projektų valdymu.

Airijoje be pagrindinių ekonominio, socialinio ir aplinkos aspektų išryškėja ir kultūrinis aspektas, kurio tikslas išsaugoti, plėtoti ir kelti ne tik bendrą Airijos kultūrinį paveldą, bet ir atskirų regionų tradicijas bei savitą kultūrą.

Apibendrinus surinktą informaciją apie Airijos darnų turizmą ir jame taikomus darnios turizmo plėtros principus galima sudaryti Airijos darnios turizmo plėtros principų sistemą (žr.10 pav.)

Šaltinis: sudaryta autorės.

10 pav. Airijos darnios turizmo plėtros principai

Iš 10 pav. galima pastebėti, kad Airijoje be bazinių darnios turizmo plėtros principų, kurie yra teoriškai apibrėžti 2.5 darbo skyriuje, yra išskiriamas ir kultūrinis principas, kurio tikslas - išsaugoti, plėtoti ir aukštinti ne tik bendrą Airijos kultūrinį paveldą, bet ir atskirų regionų tradicijas bei savitą kultūrą. Airijos darnios turizmo plėtros sistema paremta šiuo principu išlieka unikali kitų šalių turizmo tarpe.

3.1.2. Škotija

Škotijoje turizmas yra svarbiausia pramonės šaka; kiekvienais metais į ekonomiką investuojama apie 4,5 mlrd. svarų (apie 22,5 mlrd. litų). Škotijos turizmas užima ketvirtą vietą pagal darbdavių skaičių, kurie suteikia 197,000 arba 9 proc. darbo vietų. Atlyginimai šiame sektoriuje yra didesni nei naftos, dujų ir viskio pramonėse. Norint tvirtai teigti, kad Škotijoje veikia darnumas, reikia įsitikinti, kad turizmas Škotijoje tikrai yra darnus.

Nuo 1996 metų Turizmo ir Aplinkos Forumas (TAF) dirba tam, kad skatintų didesnę darnumą (ekonominį, socialinį ir aplinkos) Škotijos turizme. TAF stengiasi, kad Škotijos turizmas būtų darniausias Europoje. TAF taip pat įdėjo daug pastangų, padedant Škotijai užimti pirmą turizmo laukinėje gamtoje vietą Europoje sukuriant reikšmingą socialinę – ekonominę naudą, ypač kaimo vietovėse.

Vienas iš svarbiausių TAF darbo aspektų yra apibrėžti poreikius, kurie reikalingi sukurti kuo darnesnę Škotijos turizmą. Šių darbų rezultatas – 2004 metų vasarį TAF išleista pirmoji Škotijos darnios turizmo plėtros ataskaita.

TEF apibrėžia 7 pagrindinius tikslus, kurie turėtų užtikrinti didesnę darnumą Škotijos turizmo sektoriuje. Forumas rekomenduoja Škotijai vystyti darnios turizmo plėtros sektorių per turizmo projektuotojus ir verslininkus, kurie turėtų siekti šių tikslų:

1. Kuo didesnio lankytojų tolygaus paplitimo per visus metus;
2. Kuo didesnio turizmo verslo aktyvumo stiprinant ir saugant aplinką.
3. Didesnio investavimo į žmones, užsiimančius turizmu, ir jų įgūdžius;
4. Geriau integruotos turizmo produktų kokybės, patenkinant lankytojų paklausą ir paskatinti juos pasilikti ilgiau ir išleisti daugiau;
5. Aiškaus turizmo įtakos supratimo;
6. Didesnio bendruomenės įtraukimo į turizmo planavimą ir plėtrą;
7. Lankytojų skatinimo kuo daugiau naudotis Škotijos viešojo transporto sistema.

Šiuos tikslus galima įgyvendinti tik per ilgą laikotarpį. 1999, 2001 ir 2004 metų lankytojų nuostatų elgsenos tyrimas parodo, kad nuostabi Škotijos aplinka yra pats svarbiausias turizmo šaltinis. Pagrindinės priežastys atvykti atostogauti į Škotiją yra gamta, laukinė flora ir fauna, švarus oras. Apie 90 proc. šalies lankytojų teigia, kad svarbiausia Škotijos ypatybė yra ramybė.

[<http://www.sd-commission.org.uk/scotland.php>]

Škotijoje kiekvienu konkrečiu atveju, turima atsižvelgti į metodologiją, kuri paremta darnios turizmo plėtros principais:

- atsižvelgti į ploto ribas;
- padėti apsaugoti ir sustiprinti gamtinį ir kultūrinį paveldą;
- apsaugoti gamtinius išteklius;
- palaikyti vietinę ekonomiką;
- remti vietinį bendradarbiavimą;
- formuoti atitinkamą ir kokybišką turizmą;
- skatinti viešą kiekvieno asmens priėmimą prie saugomų regionų;
- formuoti naujas darbo vietas;
- skatinti draugišką elgesį su aplinka;
- būti pavyzdžiu kitiems ekonomikos sektoriams ir įtraukti jų praktiką.

[<http://www.snh.org.uk/pdfs/strategy/rural/sr-es01.pdf>]

Nauda, kurią gaus turizmas Škotijoje tapęs darnesniu.

- darnumo pritaikymas turizmo augime yra vienintelis būdas užtikrinti ilgalaikį turizmo augimą Škotijoje, nes jis saugo turtus, nuo kurių priklauso turizmas Škotijoje. Turizmo vystymosi aplinkos ir socialinio poveikio ignoravimas, galiausiai pakenks sėkmingam turizmui šioje šalyje;
- lankytojai gauna daugiau naudos iš darnaus požiūrio į turizmą per ryšius su vietinėmis bendrijomis, gera turizmo patirtimi ir natūralia bei sukurta aplinka, kuria rūpinamasi;

- tapimas darnios turizmo plėtros vieta, suteiks Škotijos turizmo verslui konkurencinį pranašumą, gaunant didesnę bendrijos paramą turizmui, sutaupant ir sukuriant marketingo galimybes.

Škotijos darnus turizmo reikšmė praktikoje:

- *Lankytojų transportas* – transportas yra svarbiausias turizmui, bet taip pat turi svarbios įtakos Škotijos natūraliems ištekliams ir prisideda prie jos įtakos globaliai aplinkai. Priemonės, skatinančios lankytojus naudotis viešuoju transportu, ir įdiegti nauji transporto valymo metodai, turėtų padėti vystyti šią sritį;

- *Sezoninė ir geografinė žala* - platesnis lankytojų paplitimas sumažina žalą natūraliai ir sukurtai aplinkai bei bendruomenėms ir maksimizuoja ekonominę naudą. VisitScotland marketingo kampanija yra pritaikyta skatinti lankytojų atvykimą įvairiais metų sezonais visoje šalyje, pvz.: auksinis ruduo, pavasario ir žiemos kampanijos;

- *Įtakos suvokimas* – darnus turizmas reikalauja siekti balanso tarp teigiamos ir neigiamos turizmo įtakos. Reikia veikti kartu su partneriais, norint tinkamai įvertinti aplinkos ir socialinio turizmo įtaką. Šis aspektas pripažįstamas kaip neseniai sukurta prioritetinga veikla – darnios turizmo plėtros partnerystė.

- *Lankytojų apgyvendinimas* – darnios turizmo plėtros pramonė ateityje bus tokia, kurioje visos apgyvendinimo vietos sumažins atliekų kiekį, vandens ir energijos sunaudojimą. VisitScotland išvystė žaliojo turizmo verslo schemą, kuri remia verslą, kad šis mažintų jų įtaką aplinkai. Šiai schemai priklauso daugiau nei 700 narių ir ji yra didžiausia tokio tipo organizacija Europoje.

[http://www.visitscotland.org/about_us-intro/faqs/carbon_neutral.htm]

Svarbu pažymėti, kad siekiant darnumo Škotijos turizmo sektoriuje, daug dėmesio skiriama aplinkos principui – Škotija didžiuojasi sava laukine gamta, bei jos įvairumu, tačiau nenuvertina kitų principų reikšmės. Taip pat Škotijoje be pagrindinių trijų darnios turizmo plėtros principų yra akcentuojamas institucinis principas, kurio tikslas - užtikrinti visų visuomenės narių ir suinteresuotų šalių dalyvavimą sprendimų priėmime.

Susistemintą surinktą informaciją apie Škotijos darnų turizmą ir darnios turizmo plėtros principus galima sudaryti Škotijos darnios turizmo plėtros principų sistemą (žr. 11 pav.)

Šaltinis: sudaryta autorės.

11 pav. Škotijos darnios turizmo plėtros principai

Iš 11 pav. matoma, kad Škotijos darnios turizmo plėtros principų „medis“ yra papildytas instituciniu principu, kurio tikslas - užtikrinti visų visuomenės narių ir suinteresuotųjų šalių dalyvavimą sprendimų priėmime, skirtingai nei teoriniame darnios turizmo plėtros principų modelyje (žr. 2.5 darbo skyriuje), kuris apima ekonominį, socialinį ir aplinkos aspektus. Kiekviena šalis turėdama savitus potencialus, gali juos tinkamai integruoti į darnų turizmą ir jo plėtrą.

3.2 Lietuvos turizmo istorijos gairės

Atkūrus Nepriklausomybę į pasaulinę ir Europos turizmo rinkas įsijungė ir Lietuva, praėjusi spartų turizmo plėtojimo procesą.

Turizmo verslas Lietuvoje žengia pirmuosius savarankiškus žingsnius. Komandinio ūkio sąlygomis turizmo šaką Lietuvoje valdė profsąjungos ir valstybinės įmonės. Esminiai turizmo verslo pokyčiai prasidėjo 1991 metais. Po Nepriklausomybės atkūrimo kuriamos privačios turizmo įmonės, plėtojama turizmo infrastruktūra (Damulienė, 2004).

Atgavus Lietuvos nepriklausomybę, pradėta suvokti, kad turizmas – tai vienas iš verslų, kuris galėtų padėti atsigaivinti Lietuvos ekonomiką, nes plėtojant turizmą kuriamos naujos darbo vietos, didinamas BNP, vystomas paslaugų verslas, gerinama aptarnavimo kultūra.

Jau XVIII a. pabaigoje Lietuvoje veikė garsūs Palangos, Druskininkų kurortai. 1909 m. Palangoje gydėsi 4000 žmonių, dalis jų buvo atvykę iš Vokietijos, Prancūzijos, Anglijos, Rusijos ir Lenkijos.

1926m. kovo 20d. K. Petrausko, L. Daukšos ir kt. iniciatyva įsteigiamas automobilių klubas, kuris tais pačiais metais įstojo į tarptautinę automobilių klubų asociaciją. Jai tuo metu priklausė 32 valstybės. Taigi prieškario metų nepriklausomoje Lietuvoje turizmas palaipsniui plėtojosi kaip savarankiška ūkio šaka, įtraukdama į veiklą vis daugiau gyventojų.

1929 m. kovo 25 d. Kaune įsteigta Turizmo draugija daug nuveikė plėtodama turizmą prieškario Lietuvoje. Draugija skatino ekskursijas po Lietuvą geležinkeliais ir autobusais, pėsčiomis, baidarėmis, dviračiais ir paprastais vežimais. Ji rengė ekskursijas Lietuvos ir užsienio turistams. Kūrėsi punktai, kuriuose turistai galėjo apsistoti, gauti nakvynę, maistą.

1934 m. Klaipėdos uostas susilaukė pirmojo ekskursinio garlaivio „Stuttgart“, atvežusio turistų iš Amerikos. Kaimyninės Latvijos turistų grupės keliavo po šiaurės Lietuvą. Tais pačiais metais atvyko pirmieji turistai iš Čekoslovakijos. Pradėti rengti dideli svarbiausių Lietuvos kurortų reklaminiai plakatai lietuvių, prancūzų ir anglų kalbomis. Pradėtos statyti turizmo stotys Kaune, Klaipėdoje, viešbučiai Palangoje, Alytuje, Švenčionyse.

Procesas, kurio dėka Lietuva būtų šiandien tradicinė konkurentiška rekreacijos ir turizmo šalis, nutrūko 1940 m., prasidėjus sovietinei okupacijai.

Šio amžiaus šeštojo dešimtmečio pabaigoje šalyje turizmas vėl pradėjo gyvėti. Į šią šaką dėmesį atkreipė architektai, geografs, sociologai.

Lietuva bent trejetą dešimtmečių buvo gausiai lankoma turistų ir poilsiautojų iš Rusijos, Ukrainos, Baltarusijos, Latvijos. 1984 m. parengta pirmoji krašto turizmo schema, rekreacinės sistemos rajoninio planavimo schema, kurortinių gyvenviečių generaliniai planai. Planavimą šiek tiek lengvino kolektyvinė nuosavybė, tačiau įgyvendinti projektus trukdė vis smunkanti šalies ekonomika. Įvažiavimas į Lietuvą tariamo saugumo sumetimais užsieniečiams buvo labai ribojamas.

Lietuvos geografinė bei geopolitinė padėtis ypatinga ir svarbi tarptautiniams santykiams. Lietuva yra Europos centre, ant didžiojo kelio tarp Rytų ir Vakarų Europos. Čia eina tiesiausias kelias iš Vokietijos į Rusiją. O nutiestas „Via Baltica kelias“ per Lietuvą sujungia Skandinavijos šalis su Lenkija, Vokietija ir kitais Vidurio Europos kraštais. Tokia Lietuvos padėtis sąlygoja didelius patogumus, plėtojant tarptautinius ryšius, taip pat ir turizmą.

Lietuvos gamtinės ir klimato sąlygos palankios rekreaciniam turizmui. Daugeliui poilsio reikmių reikalinga erdvė ir laikas. Prie jų priskirtinos turistinės, daugiausia atostogų metu, kelionės. Turizmas yra viena iš rekreacinės veiklos formų, kai poilsiautojai, laikinai palikę savo gyvenamąją vietą, aplanko kitas šalis, susipažįsta su jų istorinės ir kultūrinės reikšmės vertybėmis, peizažu, ilsisi kurortuose, sportuoja bei kitais būdais pralesdami laisvalaikį stiprina sveikatą ir darbingumą.

Rekreaciniam turizmui Lietuva turi reikiamų gamtinių išteklių: deramas klimato sąlygas, vandens telkinių, miškų, parkų, turistinių trasų. Rekreaciniai gamtos ištekliai Lietuvos teritorijoje pasiskirstę netolygiai. Svarbiausias rekreacijos šaltinis yra 99 km ilgio Baltijos jūros pakrantė. Jūros

oras, smėlis ir kopos paplūdimiui teikia daug privalumų. Jis tinka maudymuisi, saulės vonioms bei vandens sportui.

Prie rekreacinių turizmo išteklių priskirtinas kraštovaizdžio grožis, kurio patrauklumą lemia kalvotas reljefas, upių vingiai, sausi miškai su savita flora. Miškai, ypač pušynai prie vandens, tinkami įvairioms poilsio formoms. Čia galima tokia rekreacinė veikla, kaip pasivaikščiojimas, maudymasis, plaukiojimas valtimis ir žūklė, grybavimas, uogavimas bei slidinėjimas žiemą. Turistus vilioja industrijos dar nenuniokoti, pirmą kartą pavidalą išlaikę Lietuvos gamtos ištekliai. Lietuvos teritorijoje yra mineralinių šaltinių ir gydomojo purvo. Sanatorijos Druskininkuose ir Palangoje galėtų priimti iš svetur turistus pasigydyti. Lietuva turi įdomių muziejų, istorinių ir architektūros paminklų bei etnografijos objektų. Čia yra pilių bei piliakalnių, turinčių istorinę gynybinę reikšmę. Senamiesčiuose galima rasti visų architektūros stilių - renesanso, baroko ir klasicizmo - statinių. Be to, Lietuvoje gana intensyvi kultūrinė veikla.

Pastebima, kad Lietuvoje per mažai skiriama dėmesio autoturizmui. Jo plėtotei reikia įvairių specialių įrenginių, kempingų, didesnių automobilių stovėjimo aikštelių. Taigi, jei Lietuva nori priimti vis daugiau keliautojų, privalo gerinti turizmo industriją. Lietuvoje jau galima pastebėti rekonstruojamus ir plečiamus aerouostus, tiesiami vis nauji keliai, kuriami viešbučiai, moteliai bei kiti turistus aptarnaujantys objektai. Tačiau kartu stengiamasi užtikrinti gamtos apsaugą, saugoti vandens telkinius nuo užterštumo bei kurti reklamą, kuomet yra išleidžiami informaciniai leidiniai apie įdomesnes Lietuvos vietas bei kelionės sąlygas.

Turizmas yra kompleksinė, sudėtingos struktūros ūkio šaka, sudaryta iš įvairių skirtingų sektorių, teikiančių arba padedančių teikti turizmo paslaugas. Labai svarbu suvokti turizmą kaip visumą, tačiau reikia gerai žinoti ir kiekvienos atskiros struktūrinės dalies specifiką, jų tarpusavio ryšius, problemas ir galimybes. Turizmo struktūra savo esme panaši į bet kokios kitos ūkinės veiklos struktūrą, tačiau ši pasižymi ypatinga įvairove, integruotumu, daugiaplanišku. Turizmo struktūra yra viena sudėtingiausių erdvinių organizacinių struktūrų.

Priklausomai nuo turizmo struktūrinių dalių išplėtojimo tam tikrame regione, priklauso turistų lankymasis. Kuo labiau išplėtos ir paruoštos turistų lankymui regiono lankytinos vietos, kuo geresnė apgyvendinimo bei maitinimo įmonių teikiamų paslaugų kokybė, kuo geriau turizmą organizuoja turizmo bei kelionių agentūros, tuo didesnė tikimybė, kad regioną aplankys daugiau vietinių bei užsienio turistų. Organizuojant išvykstamąjį turizmą, didelį vaidmenį regione vaidina atitinkamą išplėtojimo lygį pasiekusi transporto sistema. (Grecevičius ir kt., 2002)

Anot V. Vengrausko ir kt. (2002), kadangi turizmo infrastruktūra apima daugybę paslaugų ir pramonės šakų, tai jų įvairovė reikalauja atitinkamų modelių sukūrimo regiono konkurencingumui palaikyti. Taigi vienas iš konkurencinį pranašumą formuojančių veiksnių yra turizmo infrastruktūra.

Formuojant konkurencingą turistinį regioną – Lietuvos kaip Baltijos regiono dalies ir šalies viduje konkuruojant atskiriems Lietuvos regionams – laikomasi tokių teorinių ir Europos Sąjungoje bei pasaulyje pripažintų strateginių principų:

- Darnios turizmo plėtros plėtra;
- Nuolatinis turizmo paslaugų gerinimas;
- Naujų ir paklausių turizmo produktų esamoms potencialioms turizmo rinkoms kūrimo ir įvedimo į rinką;
- Partnerystės tarp pagrindinių turizmo plėtros segmentų; valstybinių ir nevyriausybinių organizacijų, privataus segmento, vietinės bendruomenės kūrimo, siekiant išlaikyti konkurencingus ir ekonomiškai naudingus turizmo regionus (Vengrauskas ir kt., 2002)

Taigi, nuo turizmo struktūros dalių išplėtojimo priklauso regiono patrauklumas turistams. Regiono patrauklumas ir turistų lankomumas atneša pajamas, kurias galima skirti turizmo plėtojimui regione.

Atsižvelgiant į Lietuvos turizmo rinkos analizę, galima išskirti keturias turizmo potencialo neišnaudojimo problemų grupes, kurios pateiktos 9 lentelėje.

9 lentelė

Turizmo potencialo neišnaudojimo problemos

Rinkodaros nepakankamumas
Egzistuoja ryškus rinkos nepakankamumas. Valstybės lygmenyje, Lietuva, nepaisant minėtų investicijų į rinkodarą, kaip naujas turistinis regionas dar neturi suformavusi savito turistinio įvaizdžio (arba tai daroma tik epizodiškai) ir trūkstant turistinės informacijos, lieka nežinoma vakarų šalių turistams. Kita vertus, įmonių lygmenyje, būtent rinkodaros gebėjimų trūkumas nurodomas kaip priežastis, pvz., sąlygojanti viešbučių žemą kambarių užimtumą (vidurkis 31 proc.).
Informacijos nepakankamumas
Su rinkodara glaudžiai susijusi informacijos nepakankamumo problema. Kaip vietiniams, taip ir užsienio turistams keliaujantiems po Lietuvą yra pakankamai sunku orientuotis vietovėse ir surasti apgyvendinimo paslaugų objektus ar lankytinas vietas. Kelio ženklų, turizmo informacijos stendų bei poilsio aikštelių trūkumas yra akivaizdi keliavimo po Lietuvą problema.
Užsienio turistų srauto į Lietuvą apribojimai
Pastebimi aiškūs infrastruktūriniai užsienio turistų srauto į Lietuvą apribojimai. Pagrindinis srautas užsienio lankytojų atvyksta į Lietuvą kelių transportu – 79 proc., o kitomis transporto rūšimis žymiai mažiau: 15 proc. - geležinkeliais, 4 proc. - oro transportu ir tik 2 proc. - jūrų transportu. Tuo būdu, jei kelių infrastruktūra yra išplėta gana gerai, tai geležinkelių transporto potencialas nėra išnaudojamas.
Neišvystyta materialinė bazė
Lietuvos turizmo paslaugų materialinė bazė neišvystyta nei kiekybiniu, nei kokybiniu aspektu ir turi ryškius struktūros ir išsidėstymo trūkumus, kas mažina Lietuvos turizmo produktų konkurencines galimybes. Štai dauguma pradžioje minėtų kultūros paveldo objektų yra neparengti turistų lankymui, nors jie galėtų būti pritaikomi turizmui įrengiant juose ekspozicijas, pritaikant juos turizmo paslaugų infrastruktūrai.

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis P. ŽUKAUSKAS (1998) Turizmo marketingo strategijų formavimo problemos skirtingose užsienio rinkose.

Spartūs turizmo vystymosi tempai, didelės įplaukų apimtys įtakoja įvairias ekonomikos šakas, o pastarųjų raida atitinkamai atsiliepia turizmo plėtotei. Daugelyje pasaulio šalių ekonomikoje turizmas užima svarbią vietą. Taigi turizmas gausina šalies pajamas, aktyvina užsienio valiutos apyvartą, sukuria naujas darbo vietas, skatina miestų plėtrą.

3.3 Lietuvos turizmo įstatyminė bazė

Siekiant Lietuvos, kaip turistinio regiono, konkurencinio pranašumo, nepakanka vien tik turizmo infrastruktūros vystymo. Reikalinga spręsti regioninio savitumo, kultūrinio identiteto apsaugos problemas, o svarbiausia, išvengti Lietuvos kraštovaizdžio unikalumo praradimo ir niveliacijos su kitais regionais. Svarbu suvokti, kad veiksminga turizmo plėtra galima tik esant darniai visų lygių organizacinei struktūrai ir tvirtiems koordinavimo ryšiams. Plėtos priemonių vykdymas ir koordinavimas turėtų būti užtikrinimas remiantis Nacionaline turizmo plėtos programa, akcentuojant prioritetus.

Kadangi, Europa kaip didelis turistinis regionas pasaulio mastu yra unikali savo turizmo objektų ir produktų diferenciacija, kultūriniu ir istoriniu kiekvienos valstybės išskirtinumu. Lietuvos turizmo plėtra didėja, tačiau ne taip sparčiai kaip Europos šalių. Tam Lietuvos Respublikos seimas priėmė nutarimus apie nacionalinės turizmo plėtos programas, kurių paskirtis – įvertinti šalies turizmo raidos tendencijas ir vadovaujantis nacionaliniais, regioniniais bei kitais turizmo sektoriaus strateginiais dokumentais numatyti Lietuvos turizmo plėtos ir investicijų į turizmą prioritetus, taip pat priemones jiems įgyvendinti. [LRV nutarimas dėl nacionalinės turizmo plėtos 2003-2006 metų programos patvirtinimo Nr. 1637]

Turizmo plėtos iki 2015 metų strategijoje numatomos ilgalaikės prioritetinės turizmo plėtos kryptys, susijusios su šalies regionų turizmo verslo plėtos galimybėmis, siekiant efektyviai išnaudoti šalies turistinį potencialą – turizmo infrastruktūros, žmogiškuosius, rekreacinius, kultūrinius ir gamtinius išteklius. Siekiama sustiprinti valdžios institucijų ir privataus verslo sektorių bendradarbiavimo ir ryšių galimybes (Vengrauskas, Hopenienė, Grecevičius, Stauskas, Raguckas, 2002).

Turizmo veiklą Lietuvoje koordinuoja ir turizmo politiką formuoja Valstybinis turizmo departamentas prie LR Ūkio ministerijos (toliau tekste - VTD). Turizmo veiklą Lietuvoje reglamentuoja LR turizmo įstatymas (Žin. 1998, Nr.32-852; 2001, Nr.34-118; 2002, Nr. 123-5507; 2003, Nr. 114-5119) bei poįstatyminiai aktai, reikalingi šio įstatymo įgyvendinimui. Atsižvelgiant į turizmo sektoriaus kompleksškumą, būtina įvertinti tai, kad šio sektoriaus plėtrai turi įtakos daugelio kitų šalies ūkio sektorių veiklą reglamentuojantys norminiai dokumentai.

Turizmo plėtrą reglamentuojantys nacionalinio lygmens teisiniai ir strateginiai dokumentai pateikti priede nr. 1., bei kiti teisės aktai, reglamentuojantys turizmo sektoriaus plėtrą, pateikti priede nr. 4. Priede nr. 5 pateikiami kaimo turizmo paslaugos teikimo reikalavimai, patvirtinti Valstybinio turizmo departamento prie LR Ūkio ministerijos direktoriaus 2003 m. kovo 27 d. įsakymu Nr.26-V „Dėl kaimo turizmo paslaugos teikimo reikalavimų patvirtinimo“ (Žin., 2003, Nr. 31-1300);

Turizmo plėtra nacionaliniu mastu vykdoma remiantis vidutinės trukmės planavimo dokumentu - Nacionaline turizmo plėtros 2003-2006 metų programa, patvirtinta LR Vyriausybės 2003 m. gruodžio 18 d. nutarimu Nr.1637 „Dėl nacionalinės turizmo plėtros 2003-2006 metų programos patvirtinimo“ (Žin., 2003, Nr. 121-5481). Taip pat yra parengta visa eilė turizmo plėtros programų bei studijų atskiroms turizmo sritims (kultūros paveldo išsaugojimo, dviračių turizmo, vandens turizmo ir kita).

Europos Sąjungos paramos turizmo sektoriui teikimą reglamentuojantys dokumentai pateikti priede nr. 6.

Išanalizavus Turizmo plėtros iki 2015 strategijos, Nacionalinės turizmo plėtros programos 2003-2006 m. numatytas turizmo plėtros kryptis, tikslus ir priemones, galima teigti, kad laikomasi vieningos Lietuvos turizmo politikos, kas lemia numatytų priemonių įgyvendinimą, programų joms rengti skatinimą. Be to, Lietuvos turizmo plėtros politikoje skiriamas dėmesys tiksliniam turizmo plėtros regionui - Nemuno slėnio teritorinei zonai ir pagrindiniams turizmo centrams: Vilniaus, Kauno, Trakų miestams, Birštono kurortui ir kitiems Lietuvos regionams.

Lietuvos turizmo strategijų ir įvairių priemonių apžvalga leidžia nuosekliai įvertinti Lietuvos turizmo rinkos rinkodaros priemones, diskutuotinus objektus, nustatyti prioritetus bei išryškinti potencialus, kuriais naudojantis būtų galima plėsti turizmo infrastruktūrą ir kurti darnios turizmo plėtros strategijos rėmus.

3.4 Lietuvos turizmo stiprybių, silpnybių, galimybių ir grėsmių analizė

Išanalizavus ir įvertinus Lietuvos turizmo situaciją, prioritetus ir trūkumus galima padaryti tokią stiprybių, silpnybių, galimybių ir grėsmių analizę, kuri pateikta 10 lentelėje.

10 lentelė

Lietuvos turizmo stiprybių, silpnybių, galimybių ir grėsmių analizė

<i>Stiprybės</i>	<i>Silpnybės</i>
<ul style="list-style-type: none"> - Palanki geografinė padėtis. Neužšalantis Klaipėdos jūrų uostas; - Gausus ir savitas turizmo išteklių (kultūros ir gamtos) potencialas; - Mažai urbanizuotas kraštovaizdis; - Intensyvūs etniniai Lietuvos ryšiai su kaimyninių valstybių ir JAV gyventojais; - Sąlyginai nedidelės turizmo paslaugų kainos; - Tankus automagistralių tinklas; - Sparti kaimo turizmo plėtra; - Tarptautinių viešbučių grandinių (tinklų) steigimasis; - Veikianti turizmo reguliavimo teisinė sistema; - Narystė ES (dalyvavimas bendroje rinkoje, ES viešojoje politikoje ir programose). - Istoriniai ir kultūriniai bei etniniai ryšiai tarp Lietuvos ir kitų šalių (Lenkijos, Latvijos, Rusijos, Vokietijos, Izraelio, 	<ul style="list-style-type: none"> - Stiprus klimato sezoniškumo poveikis; - Nesuformuotas Lietuvos, kaip turizmui patrauklios šalies, įvaizdis, kempingų ir laisvalaikio pramogų paslaugų stoka; - Neparengti turistams lankyti ir nenaudojami turizmui kultūros paveldo objektai; - Silpna turizmo objektų ženklavimo ir informacijos sistema; - Neišplėta keleivinio susisiekimo jūra, vidaus vandenių ir dviračių turizmo trasomis infrastruktūra; - Netolygi apgyvendinimo paslaugų tinklo plėtra; - Didelės oro transporto paslaugų kainos; - Nepakankama turizmo administravimo darbuotojų ir aptarnaujančiojo personalo kvalifikacija; - Sunkumai atvykti Rytų rinkos turistams. - Lietuvos ambasados ir atstovybės, konsulatai

10 lentelės tęsinys	
JAV). - Patogi geografinė padėtis šalia didelės turizmo rinkos – Vokietija, Skandinavijos šalys, Suomija, Lenkija, Rusija. - Yra du ES prioritetiniai transporto koridoriai (Rytai–Vakarai, Šiaurė–Pietūs).	nepakankamai rūpinasi Lietuvos kaip turizmo valstybės įvaizdžio formavimu. - Valstybės institucijos nepakankamai aktyviai skatina užsienio investicijas į rekreacijos ir turizmo objektų plėtotę. - Trūksta informacijos ir mažai turizmas remiamas užsienio rinkose.
<i>Galimybės</i>	<i>Grėsmės</i>
- Tarptautiniai ryšiai, išplėtoti dėl Lietuvos narystės ES ir NATO; - Lietuva – naujas ir saugus turizmo regionas; - Didėjanti šalies gyventojų turizmo paslaugų ir pramogų bei aktyvaus poilsio paklausa; - Didėjantys turizmo srautai, ypač individualių turistų, ir atvykstamojo turizmo pajamos; - Didėjantis Azijos šalių (ypač Kinijos) atvykstamojo turizmo potencialas - Gilesnė gyventojų verslumo ir turizmo reikšmės samprata; - ES struktūrinių fondų teikiamų galimybių panaudojimas; - Tarptautinio bendradarbiavimo ekonomikos ir kultūros srityse plėtra; - Sumažėjęs kai kurių Europos ir Azijos turizmo regionų patrauklumas.	- Galimybė, jog suprastės aplinkos kokybė; - Galimos nepalankaus Lietuvos įvaizdžio apraiškos; - Negebėjimas panaudoti šalies turizmo išteklių; - Didėjanti tarptautinė konkurencija; - Netolygus dėmesys turizmo rinkodarai; - Aukštos kvalifikacijos specialistų ir kitos darbo jėgos „nutekėjimas“ į užsienį. - Artimų turizmo rinkų konkurencija Lietuvos turizmui. - Pokario metais palaidotų cheminių medžiagų išsiveržimas į aplinką – ekologinė katastrofa. - Nesugebėjimas pasinaudoti ES struktūrinių fondų ir kitų užsienio paramos fondų lėšomis. - Didėjanti jaunimo migracija į kitus užsienio regionus dėl nedarbo ir šalies ekonominio nuosmukio.

Šaltinis: sudaryta autorės.

Remiantis šia analize, galima tiksliau priimti tinkamus sprendimus dėl turizmo plėtos, sistemos ir infrastruktūros tobulinimo Lietuvoje.

Apžvelgus darnumo koncepciją, darnios turizmo plėtos sistemą, modelį ir juos palaikančius darnumo principus, kurie turi didelę reikšmę formuojant darnų turizmą Lietuvoje. Šių principų svarbu laikytis imant pavyzdį iš užsienio šalių ir sukauptas žinias mūsų vietiniuose regionuose. Tačiau iškyla sunkumai, taikant kai kuriuos principus, pavyzdžiui kaip išteklių paskirstymas ir lėšų pritraukimas bei įtraukiant didesnę kontrolę į žmogaus gyvenimą. Tai sąlygoja neįvaldyta patirtis efektyviam lėšų paskirstymui pagal prioritetus ir reikalingų lėšų pritraukimui, taip pat žmonių nepriklausomumas ir susiformavęs gyvenimo būdas.

Tad siekiant suformuoti darnios turizmo plėtos principus Lietuvos turizmui atliekama ne tik pasirinktų Škotijos, Airijos šalių turizmo strategijų analizė, įstatyminė Lietuvos turizmo bazės analizė, bet ir būtina atlikti tyrimą, kuriuo siekiama išsiaiškinti Lietuvos turizmo sistemai svarbius darnios turizmo plėtos principus.

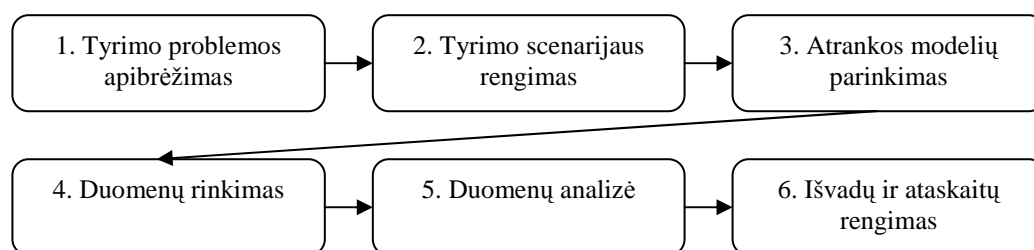
Atlikus tyrimą ir suformavus Lietuvos darnios turizmo plėtos principų medį galima juos siūlyti visiems Lietuvos regionų turizmo plėtos skyriams. Taip padidės galimybė išsaugoti savo gamtinį, kultūrinį, istorinį potencialus ateities kartoms ir pagerinti turizmo plėtos efektyvumą įvairiais apsektais.

3.5 Pirminio tyrimo pagrindimas

Išanalizavus teorinius darnumo koncepcijos ir darnios turizmo plėtros ypatumus ir principus plačiaja prasme, tikslinga suformuoti ir pritaikyti darnios turizmo plėtros principus Lietuvoje.

Norint suformuoti darnios turizmo plėtros principus tinkančius Lietuvos turizmo sistemai bus atliekamas tyrimas.

Apžvelgus įvairių autorių nuomones (R. Urbanskiene (1998), V. Pranulis (1998), V. Dikčius (2003)) į siūlomą tyrimo proceso eiliškumą, buvo suformuluoti tokie tyrimo etapai, kurie pateikti 12 paveiksle.

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis R. URBANSKIENĖ (1998), V. PRANULIS (1998), V. DIKČIUS (2003)

12 pav. Atliekamo tyrimo procesas

Visi šie etapai yra glaudžiai tarpusavyje susiję ir vienas kitą veikia. Kiekviename tyrimo proceso etape galima pasirinkti iš daugelio alternatyvinių metodų ar būdų. Tolimesniame tyrimo instrumentarijuje bus pateikiami konkretūs pasirinkimai, kurie yra tinkami pasirinktam tyrimui.

1. Tyrimo problemos apibrėžimas

Tai pagrindinė rinkos tyrimų dalis. Anot A. Einšteino, „problemos formulavimas dažnai yra daug svarbesnis nei jos sprendimas“.

Problema. Lietuva, kaip unikalus ir savitas regionas savo gamtovaizdžiu, natūraliais ištekliais, kultūros paveldu, palaiptams gali prarasti savo vertę dėl šio savitumo netausojimo. Nerasta literatūros, apie Lietuvos turizmo sistemoje būtų formuojami darnios turizmo plėtros principai aktualūs ir tikslingi būtent Lietuvai. Siekiant išsaugoti savitumą ir išskirtinumą iš kitų turistinių regionų tikslinga suformuoti darnios turizmo plėtros principus Lietuvos turizmo sistemai.

Tikslas: išskirti svarbiausius Lietuvos darnios turizmo plėtros principus įvertinus ekspertų nuomonę.

Uždaviniai:

1. Apibendrinti ekspertų požiūrius į:
  - 1.1. Darnaus turizmo plėtrą Lietuvoje;
  - 1.2. Lietuvos turizmo sistemai svarbius darnios turizmo plėtros principus.
2. Papildyti Lietuvos darnios turizmo plėtros principų medį praktiniais tyrimo rezultatais.

Tyrimo objektas - Lietuvos darnios turizmo plėtros principai.

2. Tyrimo scenarijaus rengimas

Anot R. Urbanskienės (1998), V. Pranulio (1998) ir kitų autorių yra išskiriami tokie tyrimų pobūdžiai, kurie pasirenkami priklausomai nuo tyrimo specifikos, tikslų ir laukiamų rezultatų:

- 1) Aprašomasis tyrimas;
- 2) Priežastinis tyrimas;
- 3) Pažintinis tyrimas.

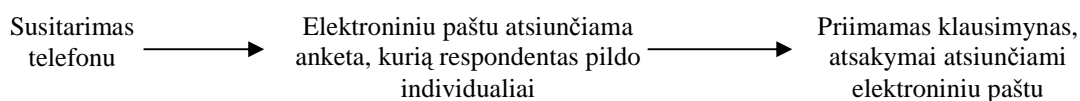
Įvertinus daugelio autorių siūlomus tyrimo pobūdžius, jų ypatumus ir naudojimo specifikas buvo pasirinktas - **aprašomasis tyrimo tipas**, nes šiuo tyrimu buvo siekiama gauti tikslią informaciją apie Lietuvos turizmo situaciją, kylančias problemas turizmo sektoriuje, jų sprendimo būdus ir darnios turizmo plėtros prielaidas Lietuvoje bei taikytinus svarbiausius darnios turizmo plėtros principus Lietuvos turizmo sistemoje.

Daugelis autorių išskiria šiuos pagrindinius tyrimo būdus:

- 1) Apklausa (asmeninis interviu, telefonu, faksu, internetu, paštu);
- 2) Stebėjimas (naivusis stebėjimas, mokslinis stebėjimas);
- 3) Eksperimentas (lauko, laboratorinis, apklausos, stebėjimo ir t.t.).

Apsibrėžtam tyrimui pirminių duomenų rinkimas bus vykdomas – **apklausos metodu**, naudojantis raštiškos apklausos taktika, kuomet logiškai suformuluoti klausimai leistų gauti teisingą ir objektyvų respondento atsakymą.

Anot V. Dikčiaus (2003), kiekvienas apklausos būdas turi įvairių privalumų ir trūkumų, kartais norima tuos būdus sujungti ir turėti daugiau privalumų bei sumažinti trūkumus. Tad įvertinus pasirinkto tyrimo specifiką ir apklausos būdų privalumus ir trūkumus yra pasirinkta tokia kombinacija:

3. Atrankos modelių parinkimas

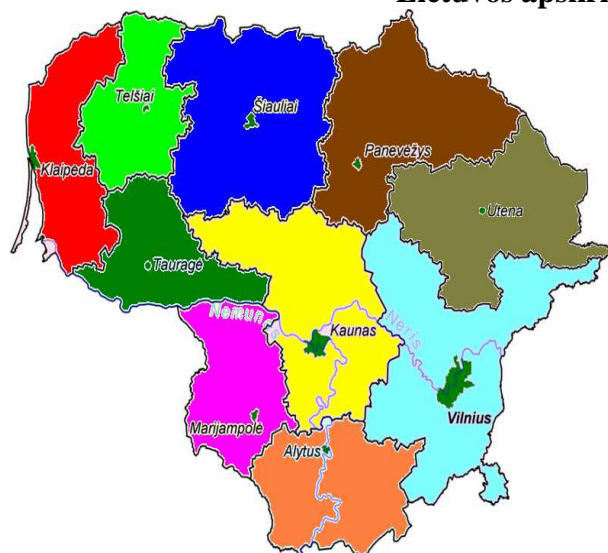
Organizuojant tyrimą buvo atsižvelgta į šių autorių: R. Urbanskienė (1998), V. Pranulis (1998), V. Dikčius (2003) siūlomus atrankos metodus. Įvertinus atrankos metodų variantus, jų taikymo aplinkybes buvo pasirinktas **visumos** atrankos metodas, nes tiriamų vienetų yra santykinai mažai bei siekiama surinkti racionalią ir objektyvią informaciją, padėsiančią išspręsti iškeltą tyrimo tikslą. Šio atrankos metodo pasirinkimas atspindi pilną reprezentatyvumo laipsnį pasirinktoje imtyje.

Imtis: pasirenkamos 10 Lietuvos apskričių ir jose veikiančios turizmo skyriai bei Valstybinis turizmo departamentas prie Ūkio ministerijos, atsakingi vadovai už apskrities turizmo sistemą, infrastruktūrą ir plėtrą.

Sukurta tyrimo scenarijus. Buvo skambinama į visus Lietuvos apskričių turizmo skyrius ir į Valstybinį turizmo departamentą prie Ūkio ministerijos (VTD) bei iš anksto tariamasi su turizmo skyrių vadovais ir VTD vadovu dėl anketinės apklausos. Suderinus tikslią datą, kiekvienam Lietuvos apskrities turizmo skyriaus vadovams, direktoriams ir VTD vadovui buvo elektroniniu paštu išsiųstos anketos. Taip pat laukiama anketos atsakymų, kurie bus atsiųsti priklausomai nuo to, kokia data buvo suderinta su respondentu.

11 lentelė

Lietuvos apskritys ir turizmo skyrių vadovai

Apskritis pavadinimas	Teritorija km ²	Už turizmą atsakingas asmuo
Alytaus	5425	L.e.p. Vedėjas Romus Balčius
Kauno	8060	----
Klaipėdos	5209	Vedėja Aina Agapova
Marijampolės	4462	Vedėja Danguolė Micutienė
Panevėžio	7880	Vedėja Raimonda Valaitienė
Šiaulių	8540	Vedėja. Natalija Borgerdt
Tauragės	4411	Vedėjas Eugenijus Šaltis
Telšių	4305	Direktorė Julijana Malakauskienė
Utenos	7201	Vedėja Vyda Krasauskienė
Vilniaus	9759	Vedėjas Naūmas Rubinšteimas

Šaltinis: <http://www.alytus.aps.lt/>, <http://www.klaipeda.aps.lt/str.html>, <http://www.marijampole.aps.lt/>, <http://www.pava.lt/struktura.htm>, <http://www.siauliai.aps.lt/ava/>, http://www.taurage.aps.lt/admin_kultura.htm, <http://www.telsiai.aps.lt/article/archive/18/>, <http://www.utenaregion.lt/>, <http://www.apskritis.lt/>.

4. Duomenų rinkimas

Kaip jau buvo minėta antrame tyrimo scenarijaus rengimo etape, duomenys bus renkami apklausos metodu, kombinuojant komunikaciją telefonu ir anketos siuntimu elektroniniu paštu.

Tyrimas buvo atliekamas 2006 10 01 – 2006 12 31. Per spalio mėnesio pirmąsias savaites, telefonu buvo susisiekiama su kiekvienos apskrities turizmo skyriaus vedėjais, direktoriais, VTD vadovu ir tariamasi dėl apklausos, jos turinio, siektinų tikslų, derinama tiksli data, kada bus elektroniniu paštu išsiųsta anketa su klausimynu ir kada respondentas galės atsiųsti užpildytą anketą tyrėjui.

Anketos respondentams buvo elektroniniu paštu išsiųstos 10.15 - 10.20 dienomis. Respondentai sutiko atsakymus atsiųsti per dvi savaites nuo anketos gavimo dienos.

Formuojant anketos klausimyną buvo remtasi teoriniais aspektais aptartais šiame darbe atskiruose skyriuose (žr. 3.2 - 3.3; 2.3 - 2.5) siekiant aiškumo ir nuoseklumo respondentų atžvilgiu.

Anketos struktūra:

1. Pirmoje anketos dalyje yra pateikti klausimai susiję su turizmo situacija Lietuvoje;
2. Antroje dalyje klausimai susiję su turizmo įstatymine baze;
3. Trečioje – klausimai apie darnų turizmą ir darnios turizmo plėtros principus;
4. Paskutinėje dalyje klausimai susiję su respondentu.

Klausimyno pagrindimas

Anketoje yra pateikiami ir uždari klausimai, ir atviri, reikalaujantys respondento pareikšti savo nuomonę plačiau. Tokia klausimyno forma ir struktūra leidžia objektyviau ir tiksliau įvertinti respondento atsakymus ir nuomones apie Lietuvos turizmą, kylančias problemas, esamą potencialą bei darnios turizmo plėtros principų pritaikymą ir galimybes Lietuvos turizmo rinkoje.

Klausimyną sudaro 33 klausimai, iš kurių:

- 4) 6 klausimai susiję su turizmo situacijos Lietuvoje aiškinimusi;
- 5) 9 klausimai apie turizmo įstatyminę bazę, jos veiksmingumą ir įtaką turizmo plėtrai;
- 6) 13 klausimų, kurie susiję su darnia turizmo plėtra, darniais turizmo plėtros principais, jų taikymu ir poveikiu turizmo plėtrai Lietuvoje.
- 7) Likusieji 5 klausimai yra apie respondentą, jo amžių, socialinę padėtį.

Pastaba. Viena anketa, kuri siunčiama Valstybinio turizmo departamento prie Ūkio ministerijos vadovui yra pakoreguota. Pakeisti 2 klausimai, nes jie buvo formuluojami apskričių Turizmo skyrių vadovams ir susieti su konkrečia apskritimi (žr. 2 priedas).

Klausimyno atskirų klausimų pagrindimas:

1. *„Jūsų nuomone, kokioje stadijoje šiuo metu yra Lietuvos turizmas? Pagrįskite.“*

Šis klausimas sudarytas siekiant sužinoti ekspertų požiūrį kurioje stadijoje yra Lietuvos turizmas ir tai pagrindžiančius argumentus, kodėl taip yra manoma.

2. *„Kaip manote, ar turizmas klesti Lietuvoje? Kodėl ir kas tai sąlygoja?“*

Antrasis klausimas pateiktas norint sužinoti respondentų nuomonę apie Lietuvos turizmo klestėjimą ir tai lemiančias sąlygas. Klausimo atsakymai leis įvertinti Lietuvos turizmo padėtį pagrįstą ekspertų nuomone.

3. *„Pateikite palankiausias turizmo vystymosi kryptis Lietuvoje? Pagrįskite savo nuomonę?“*

Šiuo klausimu siekiama išsiaiškinti prioritetingas Lietuvos turizmo vystymosi kryptis, kas nulemia būtent šių turizmo krypčių išskyrimą ir plėtrą.

4. *„Ar Lietuvos gamtinės ir klimatinės sąlygos bei turistinis potencialas yra pakankamai išnaudojami turizmo vystymui?“*

Ketvirtasis klausimas buvo suformuluotas siekiant išsiaiškinti, koku pagrindu yra vystomas turizmas Lietuvoje ir koku laipsniu pasinaudojama turistiniu potencialu, klimatinėmis, gamtinėmis

sąlygomis siekiant turizmo plėtros. Šio klausimo atsakymai leis įvertinti Lietuvos turizmo plėtojimosi lygį.

5. *„Kokią įtaką Lietuvos turizmo plėtrai turi Europos Sąjungos struktūriniai fondai?“*

Šiuo klausimu norėta išsiaiškinti Europos Sąjungos įtaką Lietuvos turizmo plėtrai ir koku aspektu pasireiškia ši įtaka. Respondentams suteikiama galimybė interpretuoti pasirenkant pateiktus atsakymo variantus bei siūlant savuosius.

6. *„Įvertinkite, kiek dėmesio yra skiriama turizmui Lietuvoje, jo plėtrai ir eurointegracijos procesui Lietuvoje? Kas tai sąlygoja?“*

Šis klausimas pateiktas pasinaudojant „Likerto skale“. Respondentas įvertina kiekvieno proceso reikšmę ir argumentuoja savo nuomonę. Toks klausimo sudarymas padeda lengviau respondentui atsakyti ir išprovokuoti jį pateikti atsakymą teisingai. Šiuo klausimu siekiama sužinoti ar turizmas ir jo plėtra yra svarbūs ekspertams pagal jų prioritetines sritis.

7. *„Jūsų nuomone, ar Lietuvos įstatyminė bazė, reguliuojanti turizmą ir jo vystymą, pakankamai apsaugo: gamtinius, kultūrinius išteklius, Lietuvos istorinį paveldą? Kas tai sąlygoja?“*

Šis klausimas taip pat pateiktas pasinaudojant „Likerto skale“. Šis klausimas buvo suformuluotas, norint išsiaiškinti koku lygiu Lietuvos įstatyminė turizmo bazė apsaugo gamtinius, kultūrinius išteklius, Lietuvos istorinį paveldą ir kokios sąlygos bei priežastys tai lemia. Ekspertų atsakymai leis daryti išvadas apie įstatymų veiksmingumą ir Lietuvos požiūrį į išsenkančius išteklius bei istorinį paveldą.

8. *„Koku aspektu Europos Sąjungos turizmo plėtros direktyvos įtakoja Lietuvos turizmo įstatyminę bazę, naujai išleidžiamas pataisas, poįstatyminius aktus?“*

Šiuo klausimu siekiama praktiškai sužinoti Europos Sąjungos įtaką Lietuvos turizmui per įstatyminę turizmo bazę ir kokio lygio ši įtaka.

9. *„Kaip manote, ar praktikoje vystant turizmo plėtrą yra laikomasi Lietuvos Respublikos turizmo įstatymo, dokumentų ir nuostatų? Paaiškinkite.“*

Formuluojant šį klausimą norėta iš valdžios atstovų sužinoti kaip veikia turizmo įstatymai praktikoje. Klausimas provokuoja respondentus paaiškinti kodėl laikomasi ar nesilaikoma įstatymų vystant turizmo plėtrą Lietuvoje. Pagrindinės priežastys lemiančios šį reiškinį.

10. *„Kurios iš pateiktų turizmo potencialo neišnaudojimo problemų yra reikšmingiausios ir turinčios didžiausią neigiamą įtaką turizmo plėtrai?“*

Šiuo klausimu norima sužinoti ekspertų nuomonę apie jų skiriamus prioritetus turizmo potencialo neišnaudojimo problemoms. Klausimo atsakymai leidžia respondentams pasirinkti jų manymu svarbiausią problemą arba gali pateikti savo variantą. Įvertinus gautus klausimus bus galima daryti išvadas apie opiausias Lietuvos turizmo potencialo neišnaudojimo problemas ir ieškoti problemos sprendimo variantų.

11. *„Kaip manote, kas lemia Lietuvos turizmo paslaugų materialinės bazės neišvystymą?“*; 12. *„Kas nukenčia dėl Lietuvos turizmo paslaugų materialinės bazės neišvystymo?“*

11 ir 12 klausimai vienas kitą papildo, nes formuojant juos norėta išsiaiškinti priežastis, kurios lemia Lietuvos turizmo materialinės bazės neišvystymą ir kas to pasekoje nukenčia. Išsiaiškinus respondentų nuomonę apie turizmo materialinės bazės neišvystymo priežastis bus galima į tai atsižvelgti sudarant darnios turizmo plėtros principų „medį“, kas leistų sumažinti ar visai panaikinti šią problemą.

13. *„Jūsų nuomone, ar Lietuva yra suformavusi savitą turistinę įvaizdį vakarų šalių turistams?“*; 14. *„Jei ne, kas tai įtakoja?“*

Šiais dviem klausimais norėta sužinoti respondentų subjektyvią nuomonę apie Lietuvos turistinį įvaizdį užsienio šalyse ir kuo tas įvaizdis galėtų būti savitas, o jei nėra suformuota konkreti pozicija, tai priežastis lemiančias įvaizdžio nebuvimą. Šių klausimų atsakymai leis įvertinti Lietuvos poziciją užsienio šalių atžvilgiu.

15. *„Jūsų požiūriu, ar Lietuvos turizmo įstatyminėje bazėje tvirtai akcentuojami darnios turizmo plėtros esminiai principai?“*

15 klausimas pateiktas norint nukreipti respondento mintis link darnios koncepcijos taikymo turizme. Įvertinant respondentų nuomonę, kaip akcentuojami darnios turizmo plėtros principai Lietuvos turizmo įstatyminėje bazėje, bus galima daryti išvadas apie šių principų svarbumą šalies mastu, vystant turizmą darnios koncepcijos pagrindu, bei preliminariai suformuoti įvaizdį apie Lietuvos poreikį išlaikyti darną turizmo sistemoje.

16. *„Jūsų nuomone, koks Jūsų apskrities turizmo potencialas ir pranašumas prieš kitas Lietuvos apskritis?“*

Šis klausimas provokuoja respondentą išryškinti apskritis, kuriai jis atstovauja, pranašumus ir turistinį potencialą prieš kitas Lietuvos apskritis. Kiekvienas respondentas pateikęs savo argumentus atsakant į šį klausimą, leis išskirti kiekvienos Lietuvos apskrities turizmo potencialą ir išskirtinius bruožus.

17. *„Kuriuos iš žemiau pateiktų elementų, Jūsų nuomone, reikėtų išsaugoti Jūsų apskrityje ateities kartoms, nesumažinant jų vertės?“*

Šis klausimas pateiktas norint užfiksuoti 16 - tame klausime išskirtus respondento pranašumus ir turizmo potencialą. Ekspertai sukonkretins kiekvieno elemento reikšmę ir svarbą atskirai apskričiai. Apibendrinat visų respondentų nuomones, bus galima sudaryti svarbiausių Lietuvos turistinio potencialo elementų sąrašą.

18. *„Kaip manote, kuri Lietuvos apskritis ar rajonas turi didžiausią turistinį potencialą? Ar jis kryptingai išnaudojamas?“*

Formuluojant šį klausimą buvo siekiama, kad respondentai objektyviai pateiktų savo nuomonę apie visas Lietuvos apskritis ir jose esantį turistinį potencialą bei koku laipsniu juo pasinaudojama. Šio klausimo atsakymai leis įvertinti apskritį, kurioje efektyviausia turizmo plėtra ir daugiausiai skiriama dėmesio turizmo veiklai. Lyginant visus anketos gautus rezultatus bus galima apžvelgti ar efektyviausiose apskrityse taip pat efektyviai yra taikoma darni turizmo plėtra bei įvertinti koreliaciją tarp šių kintamųjų.

19. *„Darnios koncepcijos taikymas Lietuvos turizmo srityje yra:“*

Klausimas pateiktas siekiant išsiaiškinti respondentų nuomonę apie darnios koncepcijos taikymo priežastis Lietuvos turizmo srityje. Pateikti klausimo atsakymo variantai varijuoja nuo „mados reikalo“ iki būtinybės. Gauti atsakymai leis sužinoti koku lygiu taikoma darni turizmo plėtra Lietuvoje ir kokios darnios turizmo plėtros ateities perspektyvos Lietuvoje.

20. *„Kurie iš pateiktų darnios turizmo plėtros principų yra tikslingiausi Lietuvos turizmo sistemai?“*

Klausimas buvo įtrauktas į klausimyną, siekiant, kad ekspertas išrinktų ir įrašytų pagrindinius darnios turizmo plėtros principus kiekvienoje kategorijoje (ekologinis darnumas, ekonominis darnumas, socialinis-kultūrinis darnumas ir institucinis darnumas). Šie respondentų atsakymai turės pakankamai didelį lyginamąjį svorį formuojant Lietuvos darnios turizmo plėtros principų „medį“.

21. *„Kokius darnios turizmo plėtros principus, kaip svarbiausius, išskirtumėte Lietuvos turizmo rinkoje?“*

Šiuo klausimu bandoma provokuoti respondentą išskirti svarbiausius darnios turizmo plėtros principus Lietuvos turizmo rinkoje, tačiau skirtingai nei ankstesniame 20 klausime nėra pateiktų atsakymo variantų. Tuo tikimasi, kad ekspertai papildys principų sąrašą remiantis jų profesine ir gyvenimiška patirtimi.

22. *„Darnios turizmo plėtros principai padeda išlaikyti konkurencinį pranašumą Lietuvoje. Išvardinkite bent tris priežastis.“*

Formuluojant šį klausimą norėta, kad respondentai pateiktų bent tris priežastis, padedančias išlaikyti konkurencinį pranašumą, remiantis darnios turizmo plėtros principais. Pateiktos priežastys padės tiriamajame darbe argumentuoti darnios turizmo plėtros principų pasirinkimą Lietuvos turizmo sistemai.

23. *„Jūsų siūlymu, į ką reikėtų atkreipti dėmesį formuojant Lietuvos darnios turizmo plėtros principus?“*

Šis klausimas skirtas išsiaiškinti kriterijams, kurie svarbūs formuojant darnios turizmo plėtros principus. Šie kriterijai padės kokybiškiau ir praktiškiau sudaryti Lietuvos darnios turizmo plėtros principų „medį“.

24. „Kokiais darnios turizmo plėtros principais Jūs savo apskrityje vadovaujatės sudarydami turizmo plėtros planus, strategijas?“

24 klausimas sudarytas siekiant sužinoti kokie darnios turizmo plėtros principai yra taikomi konkrečios apskrities turizmo plėtros strategijose, planuose. Gauti atsakymai duos informacijos apie dažniausiai praktikoje taikomus darnios turizmo plėtros principus.

25. „Ar atsižvelgiama į užsienio darnios turizmo plėtros strategijas formuojant Lietuvos darnios turizmo plėtros strategijas?“

Šiuo klausimu norima sužinoti, ar sudarant Lietuvos darnios turizmo plėtros strategijas atsižvelgiama į užsienio šalių patirtį, bei ar yra atliekamos lyginamosios analizės, siekiant efektyvesnių rezultatų Lietuvos turizmo sistemoje.

26. „Pagrindinės kliūtys trukdančios kokybiškai taikyti darnią turizmo plėtrą Lietuvoje?“

Formuluojant 26 klausimą tikėtasi apibendrinti pagrindines kliūtis, kurios galėtų trukdyti taikyti darnią turizmo plėtrą Lietuvoje. Išanalizavus šių kliūčių priežastis galima teikti pasiūlymus šių problemų sprendimui bei įvertinus jas formuoti Lietuvai tinkamus darnios turizmo plėtros principus.

27. „Jūsų nuomone, kuris iš turizmo plėtros darnumo požymių yra akcentuojamas Lietuvos turizmo sistemoje?“

Šiuo klausimu siekiama įvertinti ekspertų požiūrį į turizmo plėtrą per darnumo dimensijas. Tikimasi gauti subjektyvią respondentų nuomonę, kurią būtų galima apibendrintai pateikti tiriamajame darbe.

28. „Pateikite, Jūsų manymu, pagrindines darnios turizmo plėtros tendencijas Lietuvoje.“

Paskutiniu pagrindinės klausimyno dalies klausimu tikimasi gauti esmines darnios turizmo plėtros tendencijas Lietuvoje, kurias įvertinus ir apibendrinus būtų galima pateikti kaip darnios turizmo plėtros raidos tendencijas ateičiai.

29-33 klausimai suteiks informacijos apie respondentų amžių, lytį, socialinę padėtį. Šių rekvizitinių klausimų atsakymai bus naudojami pateikiant ekspertų nuomonių pasiskirstymą pagal išsilavinimą, apskritį, kurioje dirba, amžių bei lytį.

5. Duomenų analizė

Atlikto tyrimo metu gauti duomenys buvo apdorojami pradedant redagavimu – tikrinamos anketos, žiūrima ar respondentų atsakymai yra suderinami, ar vieni atsakymai neprieštarauja kitiems.

Po redagavimo duomenys buvo koduojami, kad būtų lengviau generuoti ir sisteminti gautą informaciją.

Labai svarbus etapas – duomenų analizės procesas. Duomenų sisteminimas buvo atliekamas MS Windows programų pakete – MS Excel skaičiuokle. Daug dėmesio buvo skiriama Lietuvos

apskričių iškeltiems prioritetams, siūlomiems darnumo principams, pagrindinėms problemoms, atskiruose regionuose ir joms spręsti siūlomiems sprendimams.

Apdorojant tyrimo duomenis buvo naudojamosi kiekybinių būdu, taip pat, kai kuriais aspektais buvo analizuojama ir kokybiniu būdu.

Tyrimo apribojimai

Tyrimo vykdymo sklandumą sutrikdė respondentų pasyvumas atsakant į anketos klausimus. Spalio mėnesio pirmomis savaitėmis telefonu komunikuojant su respondentais, buvo susitarta atsakymus į anketos klausimą atsiųsti per dvi savaites, tačiau kas savaitę pakartotinai respondentams reikėjo priminti. Tai nulėmė tyrimo užsitęsimą. Respondentų atsakymų buvo sulaukta tokia seka:

- ✓ 4 respondentai atsakymą atsiuntė per sutartą laiką;
- ✓ 2 respondentai per mėnesį;
- ✓ 3 respondentai po dviejų mėnesių;
- ✓ 1 anketa nesugrįžo, motyvuojant, kad šios apskrities vedėja neturi pakankamai kompetencijos atsakyti į anketos klausimą;
- ✓ 1 anketa nebuvo išsiųsta, nes Kauno apskrityje turizmo skyriaus nėra dėl finansavimo.

Iš visos tyrimo imties, t.y. 10 Lietuvos apskričių ir VTD, sugrįžo 9 anketos. Toks sugrįžusių anketų skaičius leidžia efektyviai įvertinti nagrinėjamą situaciją ir išspręsti iškeltą tyrimo problemą.

6. Išvadų ir ataskaitų rengimas

Apdoroti duomenys yra pateikiami grafikų ir lentelių pagalba, nes jų dėka galima aiškiau pateikti gautą ir apdorotą informaciją. Taip pat susisteminti ir apdoroti duomenys yra pateikiami kaip darnios turizmo plėtros principų „medis“, analizės rašymas ir ataskaitos ruošimas.

Parengiama tyrimo ataskaita, kurioje yra pateikiami atsakymai į iškeltą tyrimo tikslą ir uždavinius.

3.6 Tyrimo rezultatai

Atlikus anketinę apklausą internetu, iš visų 11 respondentų sugrįžo 9 anketos iš šių apskričių: Vilniaus, Panevėžio, Utenos, Alytaus, Šiaulių, Marijampolės, Telšių ir Tauragės; bei Valstybinio turizmo departamento prie Ūkio ministerijos (VTD). Tyrime atsisakė dalyvauti Klaipėdos apskrities turizmo skyriaus vedėja, o Kauno apskrityje dėl finansavimo stokos šiuo metu nėra turizmo skyriaus. Gauti tyrimo duomenys parodė aiškia Lietuvos turizmo plėtros tendenciją ir darnumo aspektus turizmo sistemoje.

Analizuojant ekspertų nuomones apie Lietuvos darnų turizmą ir darnios turizmo plėtros principus svarbu paminėti, kad 89 proc. respondentų mano, kad Lietuvoje turizmas yra augimo

stadijoje, kuomet turizmas įsitvirtina šalyje, auga pajamos iš turizmo veiklos, didėja susidomėjimas šia veikla, tačiau ekspertų nuomonės buvo nevieningos, 11 proc. mano, kad Lietuvos turizmas yra vis dar gimimo stadijoje, kuomet turizmas žengia pirmuosius žingsnius šalyje, dar tik pradeda formotis turizmo infrastruktūra ir sistema. Kaip buvo minėta anksčiau turizmas Lietuvoje pirmuosius žingsnius žengė atgavus nepriklausomybę, praėjus daugiau nei 15 metų turizmas perėjo į augimo stadiją.

Dauguma respondentų mano, kad turizmas Lietuvoje klesti, nes turizmas tapo pagrindiniu verslu. Lietuvoje turizmo plėtra vyksta pakankamai sparčiai, tai įtakos turėjo įstojimas į Europos Sąjungą, pakankamai ilgas pajūrio ruožas, didelis turistinis potencialas ir savita kultūra. Ypač plėtra suaktyvėjo kaimo turizmo veikloje. VTD teigimu, turizmo augimą sąlygoja:

- ✓ išorės veiksniai – šalis ES narė, susidomėjimas nauju turizmo regionu, judėjimo laisvė, saugios aplinkos įvaizdis, įvairių tarptautinių ryšių didėjimas, ES struktūrinių fondų parama;
- ✓ vidiniai veiksniai – ekonominis augimas ir gyventojų pajamų didėjimas, ūkio restruktūrizacija, geros sąlygos (gamtinės, kultūrinės, ekonominės) verslui, valstybės kryptinga politika.

22 proc. respondentų teigia, kad nėra vieningos ir patrauklios turizmo infrastruktūros, o ir paslaugų kokybė dar nėra sutvarkyta, kad net Lietuvos poilsiautojai ir turistai mieliau renkasi Estiją ar Latviją, bet ne Lietuvą.

Įvertinus respondentų pateiktus atsakymus apie palankiausias Lietuvos turizmo vystymosi kryptis, buvo sudaryta lentelė (žr. 12 lentelė).

12 lentelė

Lietuvos turizmo vystymosi kryptys

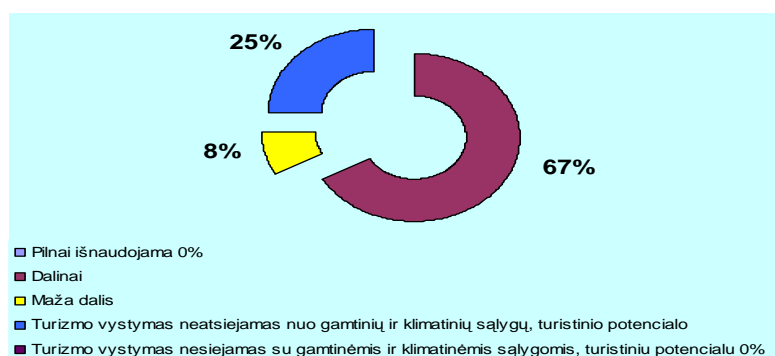
Vystymosi kryptys	Vilniaus aps.	Panevėžio aps.	Telšių aps.	Alytaus aps.	Šiaulių aps.	Utenos aps.	Marijampolės aps.	Tauragės aps.	VTD
Paslaugų turizmas	X								
Pramogų turizmas	X								
Kaimo turizmas		X	X			X	X	X	
Kurortinis turizmas				X			X		X
Dalykinis turizmas				X				X	X
Vandens turizmas						X			
Pažintinis turizmas								X	

Šaltinis: sudaryta autorės.

12 lentelė vaizduoja, kad didžiausias perspektyvas Lietuvoje turi kaimo, kurortinis ir dalykinis turizmas. Taip pat dėmesio turėtų susilaukti pramogų, vandens ir pažintinio turizmo formos.

Turizmo plėtrai įtakos turi regiono gamtinės, klimatinės sąlygos, turistinis potencialas. Lietuvos aspektu 67 proc. respondentų mano, kad Lietuvoje gamtinės ir klimatinės sąlygos bei

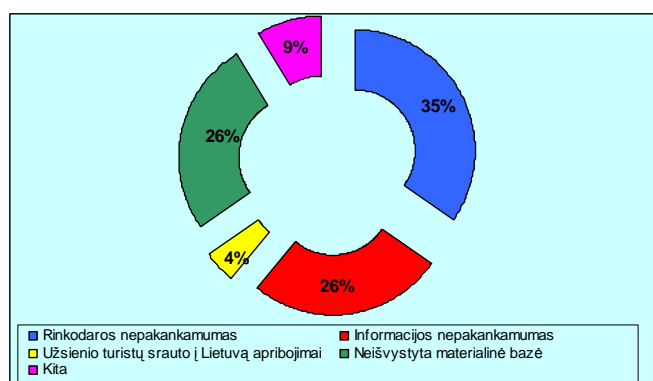
turistinis potencialas yra dalinai išnaudojamas turizmo vystymui, 25 proc. teigia, kad turizmo vystymas yra neatsiejamas nuo gamtinių ir klimatinėjų sąlygų, turistinio potencialo (žr.13 pav.).

13 pav. Gamtinių ir klimatinėjų sąlygų bei turistinis potencialo išnaudojimas

Tokia respondentų pozicija parodo, kad Lietuvoje yra galimybių ir perspektyvų plėsti turizmo veiklą, tačiau nepamirštant gaunamą naudą iš turistinio potencialo, gamtinių ir klimatinėjų sąlygų tinkamai įvertinti, išsaugoti ateities kartoms.

14 pav. yra pateikiamos reikšmingiausios turizmo potencialo neišnaudojimo problemos, kurios turi didžiausią neigiamą įtaką turizmo plėtrai. 35 proc. respondentų mano, kad viena iš svarbiausių problemų yra rinkodaros nepakankamumas, atitinkamai po 26 proc. – informacijos nepakankamumas ir neišvystyta materialinė bazė.

14 pav. Turistinio potencialo neišnaudojimo problemos

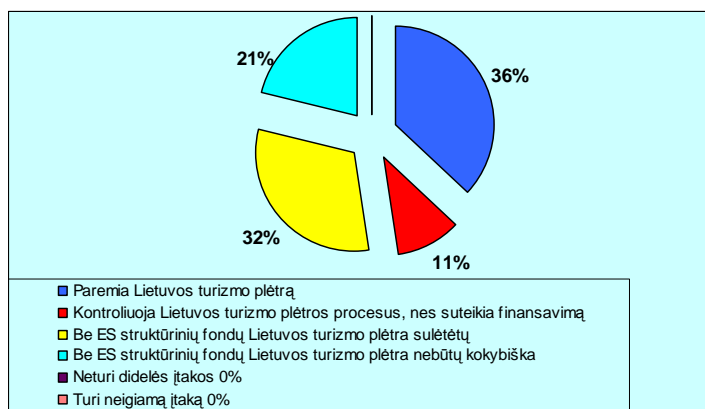
Respondentai taip pat išskyrė ir šias papildomas problemas: įstatymų apribojimai, nepakankamai išvystyta viešoji turizmo ir paslaugų infrastruktūra (kempingų, golfo, turistinės klasės viešbučių), blogas Lietuvos pasiekiamumas.

Respondentų teigimu, Lietuvos materialinės bazės neišvystymą, labiausiai lemia materialinės bazės išdėstymo trūkumai (6), ryškūs materialinės bazės struktūros trūkumai (5) bei kokybinis neišvystymas (4). Dėl materialinės bazės neišvystymo labiausiai nukenčia turistai ir valstybė, kur respondentų nuomonės pasiskirsto po 29 proc., 25 proc. apklaustųjų mano, kad verslininkai ir atitinkamai 3 proc. ir 1 proc. vietos gyventojai bei apskritys.

Šie duomenys iliustruoja, kad valstybė išsprendusi materialinės bazės problemas, gali gauti naudos ne tik sau, bet ir turistams, Lietuvos verslininkams bei vietos gyventojams. Turistinio

potencialo skatinimas, darnus plėtojimas ir panaudojimas leistų ne tik vystyti bet ir taikyti darnumą turizmo sistemoje.

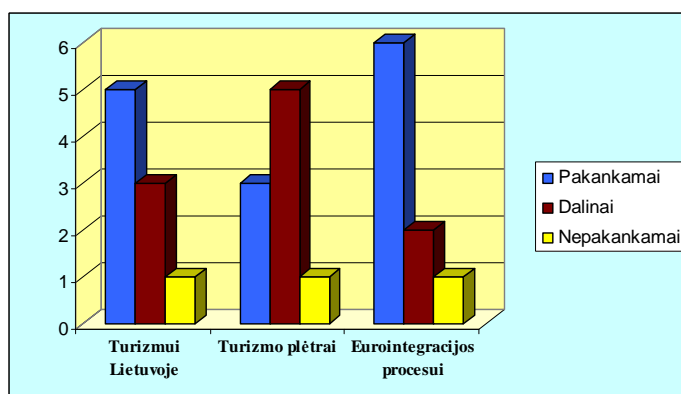
Plėtojant turizmo veiklą reikalingos investicijos, kurios „ateina“ iš privataus sektoriaus, visuomeninių organizacijų, viešųjų institucijų taip pat iš ES Struktūrinių fondų (ES SF). Respondentų nuomonių pasiskirstymas apie ES SF įtaką pateiktas 15 pav. Dauguma respondentų mano (36 proc. ir 32 proc.), kad ES SF paremia turizmo plėtrą ir be šių lėšų turizmo plėtra sulėtėtų.

15 pav. Europos Sąjungos Struktūrinių fondų įtaka Lietuvos turizmo plėtrai

ES SF suteiktas finansavimas taip pat iššaukia Lietuvos turizmo plėtros procesų kontrolės aspektus. 21 proc. respondentų teigia, kad ES SF finansavimas pagerina paslaugų kokybę ir asortimentą.

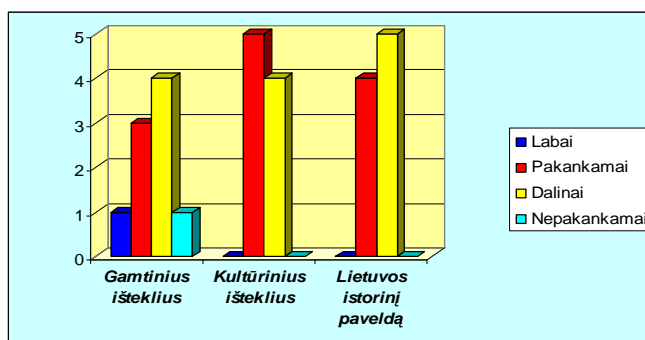
Lietuvos įėjimas į eurozoną turėjo įtakos daugeliui Lietuvos pramonės šakų. Respondentų nuomone, viešuoju lygmeniu turizmui Lietuvoje ir eurointegracijos procesams yra skiriama pakankamai dėmesio, tačiau turizmo plėtrai tik dalinai. (žr. 16 pav.)

16 pav. Procesų įvertinimas Lietuvoje

Turizmo plėtrai dėmesio skiriama dalinai dėl turizmo specialistų stokos, lėšų ir įstatymų, tarptautinio bendravimo žemesniuose nei vyriausybinuose lygmenyse.

Remiantis LR turizmo įstatymais dauguma respondentų teigia, kad gamtiniai išteklių ir Lietuvos istorinis paveldas yra dalinai apsaugomi, o kultūriniai išteklių – pakankamai. Kartais tai sąlygoja ne tik apsauga, bet ir turizmo plėtros ribojimas. (žr. 17 pav.)

17 pav. Turizmo veiksnių apsauga LR įstatymais

Daugumos apklausoje dalyvavusių apskričių turizmo skyrių vadovų ši nuomonė grindžiama šiais argumentais: korumpuotų funkcionierių abejingumu ir įstatymų ignoravimu.

13 lentelėje yra pateikiamas susistemintas, kiekvienos apskrities turistinis potencialas ir pranašumai prieš kitas apskritis. Respondentai pateikė, jų manymų svarbiausius aspektus, kas lemia jų apskrities išskirtinumą ir patrauklumą.

13 lentelė

Apskričių potencialai ir pranašumai

	Potencialas, pranašumai
Vilniaus aps.	Vilniaus apskrities turizmo potencialas ir pranašumas tolygus su kitomis apskritimis.
Panevėžio aps.	Kai kurie gamtos ištekliai, etnokultūros paveldas, jau veikianti apskrities vieninga informacinė sistema, unikalūs Stumbrynas, Siaurukas, dvarai, Aukštaitijos kultūros židiniai bei aktyviai veikiantys kultūros, sporto, pramogų centrai ir ežerų bei upių gausa, tarptautinis bendradarbiavimas ir bendri kultūros, turizmo ir kiti plėtros projektai apskrities turizmą daro patrauklų ir išskiria iš kitų Lietuvos apskričių.
Telšių aps.	Kultūra, savitos tradicijos, kalba, kaimo sodybų autentiškumas. Gamtiniai ir istoriniai paminklai.
Alytaus aps.	Pakankamai daug piliakalnių, ežerų, kurie yra turistų traukos centrai.
Šiaulių aps.	„Kryžių kalnas“ – ypatingas objektas visos Lietuvos mastu.
Utenos aps.	Ežeringiausias Lietuvos kraštas. Patraukliausios kaimo turizmo sodybos, vandens turizmo maršrutai, seniausias Lietuvoje nacionalinis parkas, atominė elektrinė, Utenos apskritis yra europiniame Kulinarinio paveldo tinkle.
Marijampolės aps.	Gamtinis potencialas.
Tauragės aps.	Kultūrinio paveldo gausa, gamtinių išteklių tinkamų turizmo plėtrai gausa (upės: Nemunas, Jūra, Akmena), pakankamai didelis miškingumas, saugomų teritorijų skaičius, mažiausias oro užterštumas tarp apskričių.

Šaltinis: sudaryta autorės pagal tyrimo rezultatus.

Apskritys turinčios miškingus, vandeningus rajonus pateikia kaip išskirtinumą iš kitų apskričių, Šiaulių apskritis akcentuoja – „Kryžių kalną“, Utenos apskrityje yra atominė elektrinė, ežeringiausias regionas bei apskritis yra europiniame Kulinarinio paveldo tinkle. Kiekviena apskritis gali pasigirti gamtiniu potencialu, savitomis tradicijomis, kalbų tarpe, kultūriniais bei istoriniais paminklais ir t.t.

Tyrimo rezultatai iliustruoja, kad 29 proc. respondentų teigia, jog jų apskrityje reikia išsaugoti gamtinius išteklius, 26 proc. – kultūrinius išteklius ir atitinkamai 19 proc., 16 proc. istorinį paveldą ir architektūrinius statinius. Respondentai taip pat teigia, kad reikia nepamiršti

jaunimo, kuriam būtina suteikti Lietuvoje aukštą turizmo vadybininkų ir paslaugų teikėjų išsilavinimo lygį bei padėti sukurti jiems darbo vietas ar turizmui patrauklius verslus. Apklaustieji mano, kad reikia saugoti viską ką galima išsaugoti, pirmiausia gamtą ir neužterštus ežerus, Lietuva yra labai turtinga, todėl reikia bandyti saugoti tai ką galima išsaugoti, bet nepamirštant kurti naujus objektus - parkus, skulptūras ir t.t.

14 lentelėje pateikiamos apjungtos respondentų nuomonės dėl Lietuvos konkurencinio pranašumo prielaidų. Apklausiamieji įvardija įvairias konkurencinio pranašumo prielaidas nuo kultūrinių, gamtinių iki turizmo infrastruktūros plėtros, paslaugų kokybės, gero aptarnavimo. Šiose pateiktose prielaidose atsispindi darnumo principai – natūrali gamta, aplinkos harmonijos palaikymas, savitumo išlaikymas ateities kartoms ir pan., kurie padeda išlaikyti konkurencinį pranašumą.

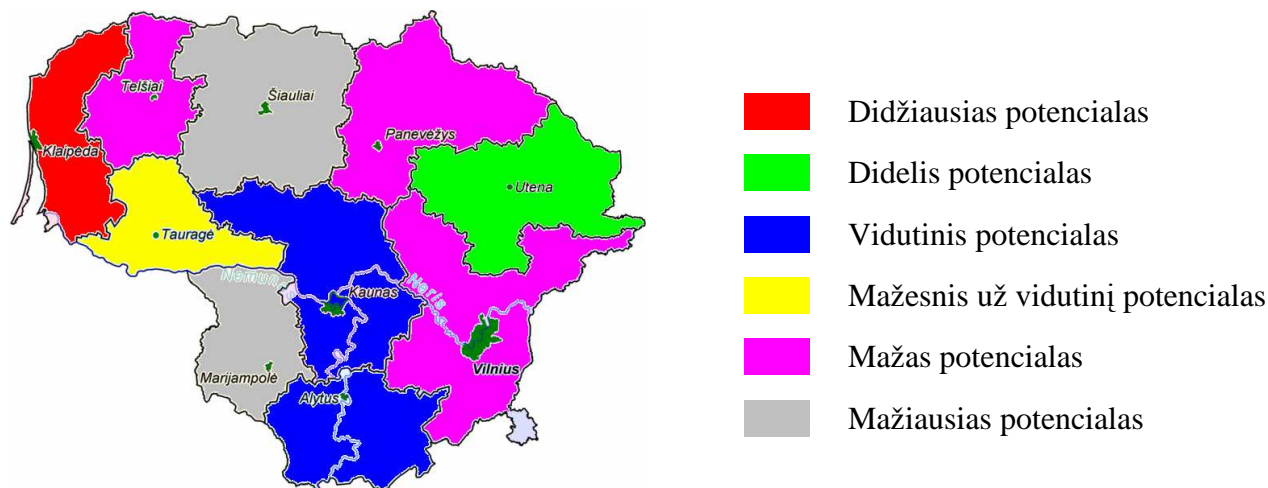
14 lentelė

Lietuvos konkurencinio pranašumo prielaidos

	Konkurencinio pranašumo prielaidos
Vilniaus aps.	N/a
Panevėžio aps.	1) Savo etnine kultūra, kultūros paveldu, identiteto išsaugojimu, mažomis kainomis už gerą prekę bei paslaugas, vis dar esame patrauklūs užsienio turistams; 2) Gamtos išteklių, ekologija vilioja ir Lietuvos, ir užsienio turistus pailsėti Lietuvoje; 3) Paslaugūs ir nuoširdūs žmonės konkuruoja su senosios demokratijos šalių turizmo paslaugų teikėjais.
Telšių aps.	1) Palyginamojo pranašumo įgijimas; 2) Orientavimasis į paslaugas, jų teikimą, kokybę; 3) Gamtos apsauga ir harmonijos užtikrinimas tarp ekonominių, ekologinių, kultūros ir socialinių krypčių.
Alytaus aps.	1) Savitumo išlaikymas; 2) Aplinkos harmonijos palaikymas; 3) Paslaugų kokybės didėjimas.
Šiaulių aps.	1) Gerai išvystyta objektų infrastruktūra; 2) Puikus kavinių, viešbučių klientų aptarnavimas; 3) Įdomios, netikėtos turizmo paslaugos.
Utenos aps.	1) Augantis turistų susidomėjimas mūsų kraštu; 2) Turizmo infrastruktūros plėtra; 3) Turizmo strategijos, kiti planavimo dokumentai.
Marijampolės aps.	1) Turizmo infrastruktūros plėtra; 2) Natūrali aplinka; 3) Geras aptarnavimas.
Tauragės aps.	N/a
VTD	1) Švari natūrali (saugi) aplinka; 2) Gerėjanti paslaugų ir viešojo infrastruktūra; 3) Savitumas.

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis tyrimo duomenimis

Įvertinus respondentų atsakymus į klausimą – kurios Lietuvos apskritys turi didžiausią turistinį potencialą – buvo sudarytas žemėlapis (žr. 18 pav.).

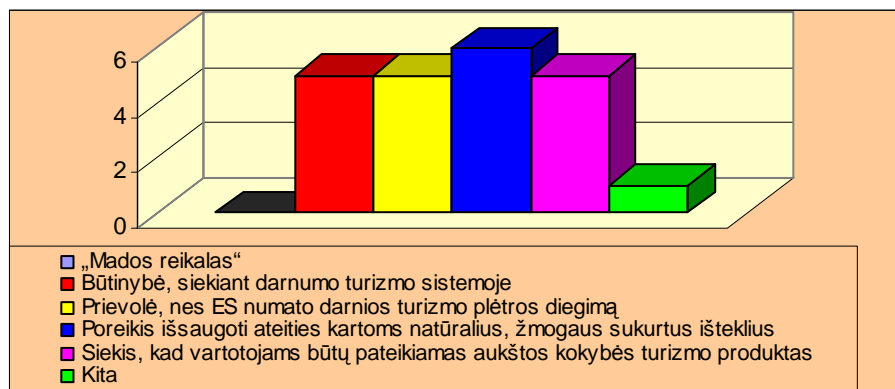
18 pav. Lietuvos apskritys pagal turistinį potencialą

Iš žemėlapiio galima matyti, kad dauguma respondentų teigia, kad didžiausią turistinį potencialą Lietuvoje turi Klaipėdos apskritis, nes joje yra keletas kurortų, 99 km. pajūrio ruožas, Kuršių nerija, Ventės ragas, Nidos švyturys ir t.t. Tačiau anot respondentų Klaipėdos apskrityje mažai pastangų dedama į jos vystymąsi, turizmo strategijų kūrimą.

Taip pat labai didelį potencialą turi ir Utenos apskritis, kuri yra apsupta miškų, ežerų, gamtinių ir istorinių paminklų, savitumo ir tradicijų. Miškingumu ir upių gausumu gali pasigirti ir Alytaus, Tauragės, Kauno apskritys. Anot respondentų ne itin didelį turistinį potencialą turi Vilniaus, Panevėžio bei Telšių apskritys.

Lietuva būdama tokia maža pasaulio mastu savo teritorijoje turi gausų turą. Tačiau jį reikia tausoti, tinkamai naudoti, kad išlaikytume tai ką turime ateities kartoms, derinant darnumo dimensijas turizmo veikloje.

Paklausus respondentų apie darnų turizmą Lietuvoje, jų nuomonės pasiskirstė atitinkamai. (žr. 19 pav.)

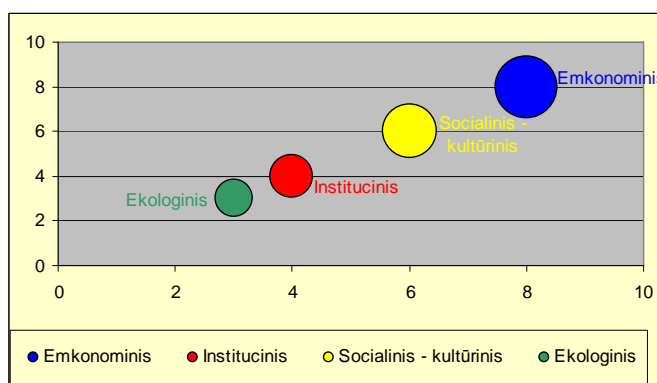
19 pav. Darnus turizmas Lietuvoje

Daugiausiai respondentų balsų buvo skirta, *poreikiui* - išsaugoti ateities kartoms natūralius, žmogaus sukurtus išteklius. Vienodai taškų buvo skiriama šiems kriterijams: *būtinybei* - siekiant

darnumo turizmo sistemoje; *prievolei* - nes ES numato darnios turizmo plėtros diegimo direktyvas; *siekiui* - kad vartotojams būtų pateikiamas aukštos kokybės turizmo produktas.

Tyrimo duomenys paneigia ankščiau susiklosčiusią nuomonę, kad darnus turizmas Lietuvoje, kaip ir kitose post komunistinėse valstybėse, yra tik „mados reikalas“, pasikeitęs požiūris skatina darnumo principų efektyvų diegimą Lietuvos turizmo sistemoje.

Literatūroje yra akcentuojamas įvairių autorių požiūris į darnumo dimensijas, kurios turi būti vienodai įvertintos. Tyrimo rezultatai išryškina tendenciją, kur pastebima darnios turizmo plėtros principų svarba Lietuvos turizmo sistemoje. 20 pav. iliustruoja kiekvieno principo reikšmingumą, kuomet didesnis apskritimas, tuo šio darnios turizmo plėtros principo reikšmė yra didesnė Lietuvai. Iš paveikslo matyti, kad respondentų nuomone reikšmingiausias darnios plėtros principas yra ekonominis (dydis 8), po to seka socialinis – kultūrinis (dydis 6).

20 pav. Darnios turizmo plėtros principų svarba Lietuvai

Teoriniame Harris (2000) darnios turizmo plėtros principų modelyje yra pateikiami šie baziniai principų rėmai: ekonominis, aplinkos, socialinis. Respondentai pasiūlė dar vieną bazinį principą – institucinį, kuriam teikia didesnę reikšmę nei aplinkos principui. Šis pasiūlymas turės didelės reikšmės formuojant Lietuvos darnios turizmo plėtros principų medį. Respondentai taip pat išskyrė kiekvieno bazinio darnios turizmo plėtros principo elementus, kurie yra reikšmingi Lietuvos turizmo darniai plėtrai (žr. 7 priedas), jie bus pritaikyti formuojant Lietuvos darnios turizmo plėtros principų hierarchiją.

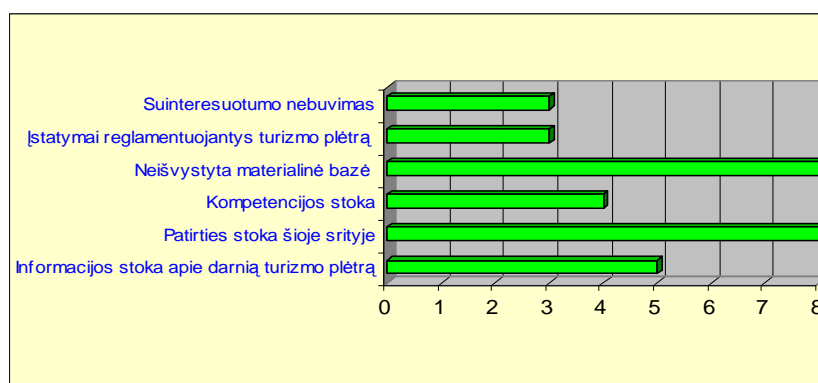
Pagal ekspertų nuomones, formuojant darnios turizmo plėtros planus, projektus, reikia atkreipti dėmesį į šiuos kriterijus:

- ✓ atskirus šalies regionus, apskritis;
- ✓ regiono gamtinio ir kultūrinio turizmo plėtrą;
- ✓ kultūrinių vertybių išsaugojimą ir jų panaudojimą;
- ✓ infrastruktūros kūrimo galimybes bei finansavimo galimybes iš ES struktūrinių fondų;
- ✓ darnią ir vieningą Lietuvos turizmo plėtros sistemą;
- ✓ įstatymus, gamtosaugą ir interesų derinimą;
- ✓ materialinių išteklių paskirstymą;

- ✓ kryptingą marketingo strategijos kūrimą;
- ✓ turizmo veikloje veikiančių jaunimą, būsimus turizmo vadybininkus;
- ✓ kvalifikacijos kėlimą;
- ✓ aptarnavimą, paslaugų teikimo kokybę;
- ✓ privataus kapitalo investavimo skatinimą.

Pateiktus kriterijus svarbu tinkamai įvertinti ir į juos atsižvelgti, nes tik laikantis šių kriterijų galima efektyviai pritaikyti darnios turizmo plėtros principus Lietuvos turizmo pramonėje ir plečiant turizmo infrastruktūrą.

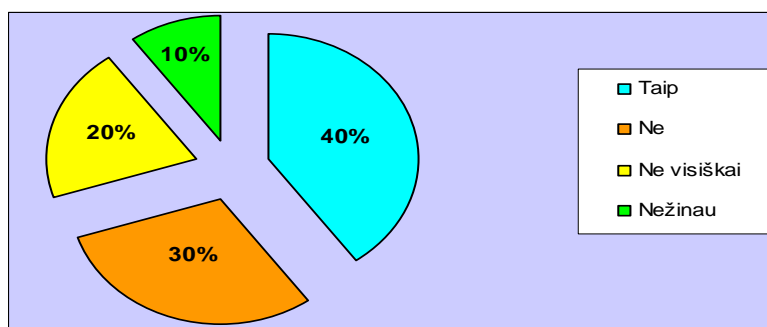
Respondentai išskiria šias pagrindines kliūtis (žr. 21 pav.), kurios trukdo kokybiškai taikyti darnią turizmo plėtrą Lietuvoje.

21 pav. Darnios turizmo plėtros kliūtys Lietuvoje

Šis 21 paveikslas iliustruoja, kad vienos iš pagrindinių kliūčių yra neišvystyta materialinė bazė ir patirties stoka šioje srityje, atitinkamai informacijos stoka apie darnią turizmo plėtrą, kompetencijos stoka. Esant šioms problemoms turizmo sistemos objektai negali tinkamai išnaudoti Lietuvos turistinį potencialą.

Siekiant sužinoti Lietuvos apskričių turizmo skyrių vadovų nuomonę apie užsienio turizmo patirties integravimą į Lietuvos turizmo veiklą, buvo domimasi ar yra atsižvelgiama į užsienio darnios turizmo plėtros strategijas formuojant Lietuvos darnios turizmo plėtros strategijas, planus. Gauti rezultatai labai priešaringi (žr. 22 pav.). 40 proc. respondentų teigia, kad atsižvelgia į užsienio šalių praktiką formuojant darnios turizmo plėtros strategijas, planus visam regionui ar atskiroms vietovėms. Tačiau 30 proc. teigia, kad tokios praktikos nėra girdėję ir kaip pavyzdžiu nesinaudoja. 10 proc. sako, kad apie tai nieko nežino, o likusi dalis respondentų teigia, kad ne visuomet atsižvelgia į užsienio šalių praktiką.

22 pav. Požiūris į užsienio darnios turizmo plėtros praktikos integravimą Lietuvoje

Lietuvoje visgi atsižvelgiama į užsienio šalių praktiką diegiant darnios turizmo plėtros principus ar įgyvendinant darnios plėtros projektus miestuose ir regionuose. Vienas iš pavyzdžių - Lietuvos ir Bavarijos bendradarbiavimo projektas, kuris susijęs su Vietos darbotvarke 21. Šį projektą parengė Bavarijos aplinkos, visuomenės sveikatos ir vartotojų apsaugos ministerija, Bavarijos konsultacinė komisija B.A.U.M. ir Aplinkosaugos valdymo ir technologijų centras (AVTC). Bavarijoje sukurtas projektas buvo pritaikomas Lietuvoje.

Tokios praktikos skatinimas Lietuvoje suteiks naudos Lietuvos turizmo pramonei ir su ja susijusiems subjektams.

Apibendrinus ekspertų nuomones apie darnų turizmą Lietuvoje, jo plėtros galimybes, problemas yra sudarytas darnios turizmo plėtros tendencijų sąrašas Lietuvai:

1. Formuoti naujus turizmo traukos centrus;
2. Kultūrinio, kaimo turizmo plėtra;
3. Galimybių studijų įgyvendinimas (kempingų, vandens turizmo, dviračių turizmo ir pan.);
4. Turizmo sezono pratęsimas iki 12 mėn. per metus.
5. LR Vyriausybės, partijų orientavimasis į Lietuvos darnų turizmą, intensyvesnis darnumo plėtros vystymas;
6. Suinteresuotųjų grupių interesų derinimas ir demokratiškų sprendimų priėmimas;
7. Orientavimasis į aplinkos apsaugą, esamų kultūros, gamtos, istorinių ir kitų objektų, savitumo išsaugojimą bei jų pritaikymą turizmo reikmėms;
8. Aktyvesnė turizmo plėtra prioritetiniuose turizmo regionuose, patirties kaupimas, kryptinga ir veiksminga marketingo strategija;
9. Platesnė informacijos sklaida;
10. Propagavimas ir kompetencijos stiprinimas
11. Aplinkosaugos orientavimas į gamtonaudą.

Įvertinus ekspertų pateiktas darnios turizmo plėtros tendencijas, galima siūlyti privačiam sektoriui atskirų turizmo formų plėtrą.

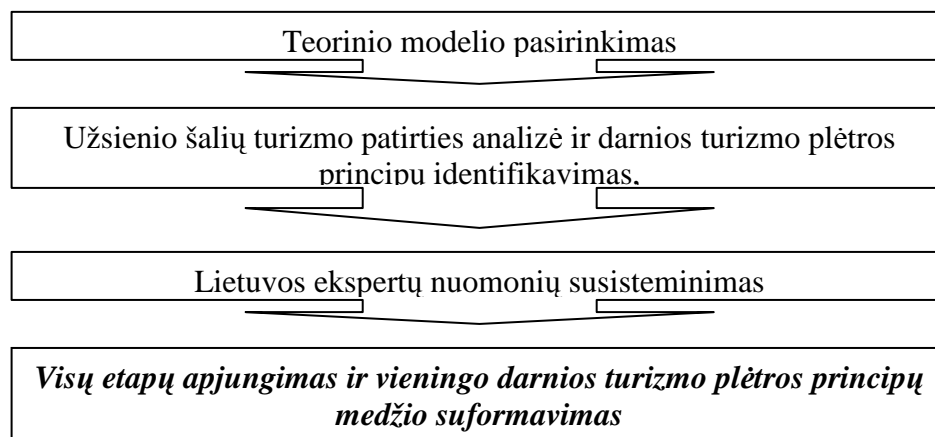
Atlikus tyrimą, kuriuo buvo siekiama išskirti svarbiausius Lietuvos darnios turizmo plėtros principus įvertinus ekspertų nuomonę, buvo gauti rezultatai, kurie leidžia suformuoti bendrą darnios turizmo plėtros padėtį ir perspektyvas Lietuvoje. Ekspertai teigiamai vertina Lietuvos turizmo plėtrą ir teigia, kad darnios koncepcijos įdiegimas į turizmo plėtrą tik skatina gerovę, apsaugo natūralius ir sukurtus išteklius nuo suniokojimo, netekimo ne tik mums, bet ir mūsų ateities kartoms. Kaip žinoma ES yra neabejotina darnaus vystymosi lyderė. Bendros ES darnaus vystymosi nuostatos oficialiai buvo suformuluotos Europos Bendrijos politikos ir veiksmų, susijusių su aplinka ir darniu vystymusi, programos „Darnaus vystymosi link“ peržiūroje. Taigi Lietuvos ekspertai taip pat vieningai sutaria dėl to, kad Lietuvos darniai turizmo plėtrai įtakos turėjo ir ES, kuri yra išleidusi direktyvas dėl turizmo plėtros ir darnumo, reglamentuoja paslaugų kokybę, turistų teises, skiria finansavimą ir t.t.

Ekspertai pateikė savo nuomonę įvairiais klausimais bei padėjo išryškinti darnios turizmo plėtros principus, kurie turi reikšmingą įtaką Lietuvos turizmo sistemoje. Papildant darnios turizmo plėtros principus daug dėmesio bus skiriama tyrimo metu gautoms ekspertų išvadoms, nuomonėms ir pasiūlymams.

Tyrimo rezultatai rodo, kad svarbu atsižvelgti į užsienio šalių patirtį turizmo sektoriuje, ypač jei užsienio šalys turi daug panašumų tiek kultūriniu, tiek gamtiniu, tiek populiacijos pasiskirstymo aspektu. Nors dauguma apskričių turizmo skyrių vadovų teigia, kad jų apskrityje sudarant darnios turizmo plėtros planus, strategijas nėra atsižvelgiama į užsienio šalių patirtį, principus ir vertybes, tačiau literatūroje galima rasti realių pavyzdžių, kaip darnaus turizmo planai adaptuojami Lietuvoje, atskiruose regionuose ar vietovėse ir tam tikroje užsienio šalyje. Užsienio šalių darnios turizmo plėtros strategijų, planų ar vietos veiksmų integravimas Lietuvoje reikalauja išsamios analizės, įvertinimų ir adaptavimo kriterijų pasirinkimo, priklausomai nuo pasirinktų pavyzdinių šalių skirtumų.

Siekiant suformuoti efektyvius Lietuvos darnios turizmo plėtros principus buvo atsižvelgiama ne tik į Lietuvos ekspertų nuomonę, bet ir į užsienio šalių darnios turizmo plėtros principus, pritaikomumą ir patirtį tinkamai integruojant darnios turizmo plėtros principus praktikoje. Kaip pavyzdžiais Lietuvai buvo pasirinktos Didžiosios Karalystės šalys: Airija ir Škotija. Šios dvi šalys labai panašios geografiniais ypatumais, ekonomine situacija bei kitais kriterijais. Airija gyventojų skaičiumi, dydžiu, gamtinėmis sąlygomis, religija, sunkia istorine praeitimi panaši į Lietuvą, o Škotija turi didelį gamtinį potencialą kaip Lietuva ir jį efektyviai išnaudoja remiantis darnios turizmo plėtros principais. Tiek Airija, tiek Škotija turi unikalius darnios plėtros principus, kurie yra būtent pritaikyti šios šalies turizmo sistemai, atsižvelgiant į gamtinį, kultūrinį, istorinį paveldą, ekonomiką, socialinę situaciją.

Tiriamąjį darbo tikslas - atkleidus darnumo koncepcijos esmę, pritaikomumą turizmui, suformuoti Lietuvos darnios turizmo plėtros principus. Šių principų formavimas susideda iš kelių etapų, kurie pateikti 23 paveiksle:

23 pav. Lietuvos darnios turizmo plėtros principų formavimo etapai

Teoriniu darnios turizmo plėtros modeliu buvo pasirinktas Harris (2000) darnios turizmo plėtros modelis, kuris pateiktas 8 paveiksle, 26 puslapyje. Šio autoriaus modelis buvo pasirinktas, nes jis aiškiausiai išskyrė principus ir jų elementus. Šiame teoriniame modelyje akcentuojami trys baziniai principai: ekonominis, socialinis ir aplinkos. Šis modelis plačiąja prasme tinka kiekvienai šaliai, nes jame yra suformuoti principai, be kurių darni plėtra nebūti efektyvi ir teisinga. Darnios turizmo plėtros sistemos principai, kurie sudaro pagrindą darniai turizmo plėtrai, taip pat yra palaikomas darnios turizmo sistemos ir modelio efektyvumas.

Pagal išskirtus kriterijus pasirinkus užsienio šalis – Airiją ir Škotiją, buvo analizuojama šių šalių turizmo sistema, strategijos ir jų įgyvendinimo sėkmės veiksniai, kokie prioritetai yra skiriami turizmo plėtrai. Komunikacija su Airijos ir Škotijos Turizmo departamento ekspertais ir atlikta analizė leido identifikuoti kiekvienos šalies darnios turizmo plėtros principus. Airijos darnios turizmo plėtros principai pateikiami 10 paveiksle, 34 puslapyje. Šis modelis vaizduojamas skirtingai nuo Harris (2000) teorinio principų modelio, nes yra išskiriamas kultūrinis principas. Ekonominio, socialinio ir aplinkos principų elementai yra papildyti atsižvelgiant į Airijai būdingus aspektus. Škotijos darnios turizmo plėtros principų modelis, kuris pateiktas 11 paveiksle, 37 puslapyje, nuo teorinio skiriasi šiuo aspektu – įtrauktas institucinis principas, kuriuo siekiama užtikrinti visų visuomenės narių ir suinteresuotųjų šalių dalyvavimą sprendimų priėmimo. Taip pat kaip ir Airijos darnios turizmo plėtros principų modelyje kiekvieno principo elementai yra išplėsti ir papildyti įvertinant Škotijai svarbius, reikšmingus turizmo, aplinkos ir kitus aspektus.

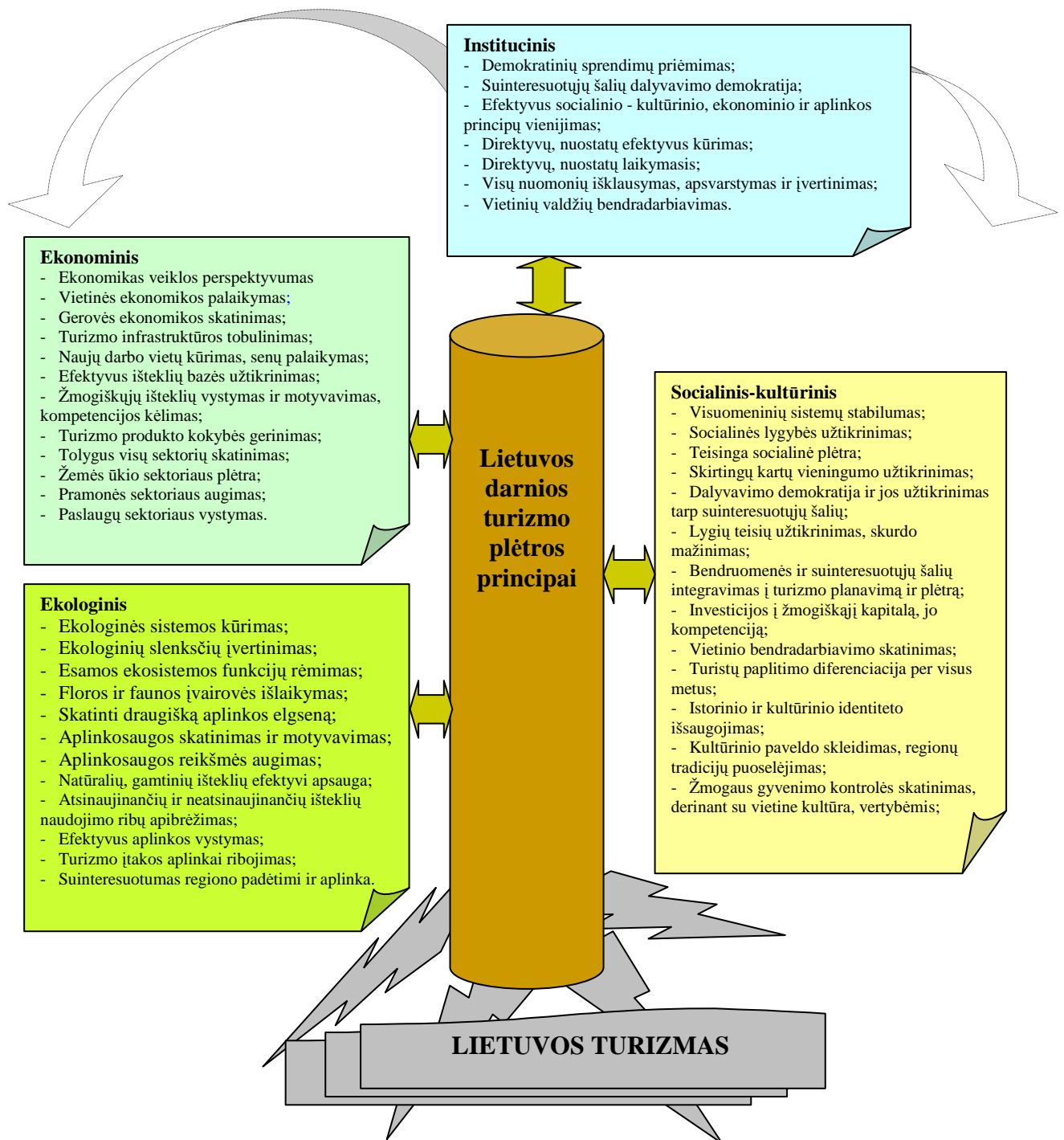
Pirminio tyrimo susisteminti duomenys atskleidžia Lietuvos ekspertų požiūrį į Lietuvos darnią turizmo plėtrą ir darnios turizmo plėtros principus, reikšmingus Lietuvos turizmo sistemai, bei išryškina šių principų elementų įvairovę ir pasiskirstymą. Ekspertų išskirti Lietuvos darnios

turizmo plėtros principai pateikti 20 paveiksle, 60 puslapyje, šis paveikslas taip pat vaizduoja kiekvieno principo svarbą.

Apjungus ankstesnius duomenis, analizes ir informaciją buvo suformuotas Lietuvos darnios turizmo plėtros medis, kuris pateiktas 24 paveiksle. Teorinis Harris (2000) darnios turizmo plėtros modelis buvo paimtas kaip bazinis pagrindas, Airijos ir Škotijos darnios plėtros principai - adaptuoti atsižvelgiant į Lietuvos ir šalių tarpusavio panašumus ir deklaruojamas vertybes, o Lietuvos ekspertų tyrimo rezultatai leido prioriteto tvarka paskirstyti principus ir pateikti jų įvairovę.

Kaip matoma iš 24 paveikslo Lietuvos darnios turizmo plėtros medį sudaro 4 principai: ekonominis, ekologinis, socialinis-kultūrinis ir institucinis. Lietuvoje kaip ir Škotijoje yra išskiriamas dar vienas principas – institucinis, kuris užtikrina demokratinių sprendimų priėmimą. Lietuvos ekspertai tyrimo metu patys pasiūlė šį principą ir mano, kad šis principas yra pakankamai reikšmingas. Skirtingai nuo Harris (2000) teorinio modelio yra apjungiamas socialinis ir kultūrinis principai, nors Airijoje šie principai yra išskirti, tačiau Lietuvos darnios turizmo plėtros principų medyje jie yra apjungti, nes ekspertų nuomone jie vienas su kitu labai susiję, kai kuriais aspektais yra neatskiriami ir vienas kitą papildantys.

24 pav. Lietuvos darnios turizmo plėtros principų medis

Kiekvieno principo elementai yra smulkiai išanalizuoti, įvertinti ir adaptuoti taip, kad vystant darnų turizmą Lietuvoje būtų galima pasiekti kuo didesnio efekto ir integruotai palaikyti darnios turizmo plėtros sistemą ir modelį.

Darnios turizmo plėtros principų išdėstymas vizualiniame medyje grindžiamas pagal ekspertų reikšmingumo pasiskirstymą tarp principų. Ekonominis principas kaip medžio „lapas“ pateikiamas aukščiau nei socialinis-kultūrinis, o ekologinis arčiau žemės, gamtos išteklių, o institucinis principas gaubia visus kitus principus todėl jis vaizduojamas medžio viršuje. Kiekvienas

principas – „lapas“ vaizduojamas skirtinga spalva, siekiant pabrėžti to principo asociacijas su Lietuva, spalvų reikšme. Medžio kamienas vaizduoja Lietuvos darnios turizmo plėtros principų ištakas, o šaknys – Lietuvos turizmas.

Suformuoti Lietuvos darnios turizmo plėtros principai leis efektyviai vystyti darnų turizmą Lietuvoje, nenukrypstant nuo darnumo esmės, skatins intensyvesnį principų taikymą rengiant tiek turizmo strategijas, tiek planus, tiek vietos veiksmus. Lietuvos turizmo sektoriaus plėtra grindžiama darnios turizmo plėtros principais patenkins ir turistų, ir vietinių gyventojų ir turizmo paslaugas teikiančių organizacijų poreikius, o taip pat suteiks galimybę turistiniams regionams išlaikyti konkurencinį pranašumą. Šių principų suformavimas taip pat užtikrins darnios turizmo plėtros sistemos ir darnios turizmo plėtros modelio palaikymą ir efektyvų pritaikymą praktikoje.

IŠVADOS

1. XXI amžiuje iškilusi būtinybė derinti poreikius ir jų tenkinimo ribas sietina su tam tikrais apribojimais, kurie kiekvienam visuomenės vystymosi etapui yra specifiniai, iššaukė darnumo koncepcijos atsiradimą ir vystymą. Darni plėtra sprendžia poreikių tenkinimo problemas derindama ekonominę, socialinę ir aplinkosauginę dimensijas, stiprėjant politinei demokratijai, taikai ir saugumui kaip gaubiančiajai. Sprendžiant darnios plėtos uždavinius būtina suvokti šio fenomeno atsiradimą lėmusias sąlygas ir priežastis, pateikti kontekstą.
2. Pagrindinis darnios plėtos periodizacijos kriterijus yra dimensijų, kurias derina darnios plėtos koncepcija, kiekis. Galima išskirti tris pagrindinius etapus: dviejų dimensijų darnumas (ekonomikos ir aplinkos), trijų dimensijų darnumas (prisideda socialinė dimensija) bei keturių dimensijų (įvertinama politinė dimensija kaip gaubiančioji). Darni plėtra vystysis ir toliau, taps sudėtingesne, apims daugiau dimensijų.
3. Darni plėtra, kaip įvairialypis ir universalus fenomenas, gali įgyti daug skirtingų formų. Išskirti tokie darnios plėtos parametrai, pagal kuriuos nustatomos darnios plėtos formos: stiprumas, greitis, lygis, veiklos sritis. Nuo darnios plėtos formos priklauso strateginės priemonės naudojimas, tikslai ir išteklių orientavimas. Darnios plėtos strateginio - vadybinio turinio fokusavimas turėtų būti plėtos procesų valdymas nuo žemiausių darnios plėtos formų ir silpno darnumo link aukščiausių darnios plėtos formų ir stipraus darnumo, siekiant kuo didesnio greičio.
4. Darni turizmo sistema apima ir užtikrina viešųjų institucijų, privataus sektoriaus ir nepelno siekiančių organizacijų bei neformalių visuomeninių grupių bendradarbiavimą ir kooperaciją, sistemingai vertinant ir valdant turistinio regiono konkurencingumo veiksnius. Darnią turizmo sistemą įtakoja svarbūs objektai tokie kaip – turizmo infrastruktūra, turistai, investuotojai ir valdžia.
5. Planuojant turizmo veiklą turistiniame regione, reikėtų remtis darnios turizmo plėtos principais: ekologinio, kultūrinio, ekonominio ir vietinio darnumo. Šiais principais akcentuojamas visų išteklių valdymas taip, kad būtų patenkinti tiek ekonominiai, tiek socialiniai ir ekologiniai poreikiai, išlaikant šalies kultūrinį vientisumą, palaikant pagrindinius ekologinius procesus ir kraštovaizdžio išskirtinumą bei įvairovę. Darnios turizmo plėtos principai, turizmo sistemos elementų tarpusavio sąveikos įtaka aplinkoms, turistinio regiono konkurencingumo veiksniai leidžia formuoti darnios turizmo plėtos strategiją, kurios įgyvendinimas atitinkamu laipsniu suformuotų konkurencingą turizmo sistemą.
6. Turizmo sistemą sudaro daugybė elementų, įtraukiamų į turizmo plėtotei tinkamų regionų kūrimą ir išlaikymą. Tų elementų įvairovė reikalauja naujų plėtos metodų ir būdų kūrimo, padedančių išlaikyti regionų konkurencingumą. Jų dėka galima įvertinti, kokia svarbi yra darnios turizmo plėtos ir turizmo konkurencingumo sąveika, kuomet turizmo plėtra vykdoma atsižvelgiant ne tik į poreikius, bet ir į galimybes bei ribas.

7. Lietuvos darnios turizmo plėtros principų medis buvo formuojamas remiantis šiais etapais: (1) teorinio modelio pasirinkimas; (2) užsienio šalių turizmo patirties analizė ir darnios turizmo plėtros principų identifikavimas; (3) Lietuvos ekspertų nuomonių susisteminimas; (4) visų etapų apjungimas ir vieningo darnios turizmo plėtros principų medžio suformavimas. Šis sistemingas formavimas leidžia efektyviai parinkti, išskirti, adaptuoti ir įvertinti kiekvieną darnios plėtros principą ir jų elementus.

8. Įvertinus visus Lietuvos darnios turizmo plėtros principų medžio formavimo etapus išskiriami šie darnios turizmo plėtros principai: ekonominis, socialinis-kultūrinis, ekologinis ir institucinis, kuris gaubia visus principus ir palaiko darnumą tarp šių principų sąveikos ir pritaikymo.

9. Lietuvos darnios turizmo plėtros principų medis nuo teorinio darnios turizmo plėtros modelio skiriasi šiuo aspektu - į naujai formuojamą modelį įtraukiamas institucinis principas, kuris užtikrina demokratinių sprendimų priėmimą ir visų principų vienijimą; apjungiami socialinis ir kultūrinis principai, nes ekspertu teigimu šie principai vienas su kitu labai susiję, kai kuriais aspektais yra neatskiriami ir vienas kitą papildantys. Taip pat pildant darnios turizmo plėtros principus išskiriama didesnė kiekvieno principo elementų įvairovė, kuri atskleidžia Lietuvos turizmo ypatumus ir reikšmingumą darnumui.

10. Suformuoti Lietuvos darnios turizmo plėtros principai yra aktualūs šiandieniam mūsų gyvenimui, turizmo pramonei ir būviui, jie leis efektyviai vystyti darnų turizmą Lietuvoje, skatins intensyvesnę principų taikymą rengiant tiek turizmo strategijas, tiek planus, tiek vietos veiksmus, užtikrins darnios turizmo plėtros sistemos ir darnios turizmo plėtros modelio palaikymą ir efektyvų pritaikymą praktikoje.

SUMMARY

Master thesis theoretically analyzes the conception of sustainable development and its miscellaneous understanding. It presents a summarized point of view according to ecological, social and economic groups, overviews the principles of sustainable development and forms of sustainability. The thesis discusses the influence that the concept of sustainability has on tourism. Sustainable tourism is overviewed as region's possibility to create infrastructure of tourism which would maintain the base of natural resources and at the same time would create a similar to competitors' market for the future generations. The concept of sustainable tourism is presented, the principles of sustainable tourism development, which highlight peculiarities of the conception of sustainable tourism comparing it to the conception of sustainability, are created.

To ensure competitive superiority of Lithuania as a unique tourism region comparing to other countries, the thesis presents the problems of unique tourism region, protection of cultural and historical heritage, and suggests solving them by applying the conception of sustainable tourism development.

Based on the analyzed theoretical aspects of sustainability, foreign countries' experience in the tourism sector and the results of primary research, the principles of sustainable tourism development in Lithuania are formulated. The formulated principles of sustainable tourism development in Lithuania today are important in tourism industry. They will effectively allow developing tourism in Lithuania, promoting a higher application of principles creating tourism strategies, plans and local actions. They will also ensure effective application of sustainable tourism development system and sustainable tourism development model in practice.

The thesis aims at presenting the essence of the conception of sustainability, its application for tourism, and formulating the principles of sustainable tourism development in Lithuania.

Tasks to reach the goal:

1. to analyze progress of conception of sustainable development and forming consistency and to define the levels of sustainable development;
2. to present basic forms of sustainable conception and to define them;
3. to highlight the basic principles of sustainable tourism development and the influence on tourism system;
4. to present interactive relationship between sustainable tourism and tourism competition, and their influence on tourism;
5. to add new principles to sustainable tourism development in the system of Lithuanian tourism.

Key words: sustainable development, tourism system, sustainable tourism development, sustainable tourism system, Lithuanian tourism.

LITERATŪRA

1. DAMULIENĖ, A. (2003) Lietuvos turizmo infrastruktūros: teorinis ir praktinis aspektas. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai, Kaunas: Technologija, Nr. 26, p.86-87 ISSN 1392-1142
2. DIKČIUS, V. (2005) Marketingo tyrimai: teorija ir praktika: mokomoji knyga, Vilnius: Vilniaus vadybos akademija, p. 187, ISBN 9955-528-04-4
3. ČEPINSKIS, J; SMILGA, E; ŽIRGUTIS, V. (2002) Strateginis Subalansuotos plėtros valdymas. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai, Kaunas: Technologija, Nr. 22, p. 53-67, ISSN 1392-1142;
4. ČEPINSKIS, J. (2001) Subalansuotos plėtros valdymo strateginiai sprendimai. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai, Kaunas: Technologija, Nr. 17, p. 31-41, ISSN 1392-1142;
5. ČIEGIS, R. (2002) Socialiai ir ekologiškai orientuotos subalansuotos ekonominės plėtros valdymo principai. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai, Kaunas: Technologija, Nr. 21, p. 77-87, ISSN 1392-1142;
6. ČIEGIS, R. (2004) Darnus žemės ūkis: ekonominiai aspektai. Ekonomika, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, Nr. 68. [žiūrėta 2005 lapkričio 14 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.leidykla.vu.lt/inetleid/ekonom/68/tomas-68.html>>;
7. ČIEGIS, R. (1997) Tolydi ekonomikos plėtra. Kaunas: Technologija, ISSN 1392-1142;
8. ČIEGIS, R. (2003) Darnus vystymasis: ekonominiai aspektai, Kaunas: Aplinkosaugos valdymo ir technologijų centras.
9. ČIEGIS, R. (2004) Ekonomika ir aplinka: subalansuotos plėtros valdymas. Kaunas: VDU, p.551. ISBN 9955-530-11-1
10. ČIEGIS, R. (2002), Tolydžios ekonominės plėtros alternatyvios teorijos. Kaunas: VDU. P.240. ISBN 9955-03-149-2.
11. GRECEVIČIUS, P., ARMAITIENĖ, A., JUNEVIČIENĖ, O., ir kt. (2002). Turizmas. Kaunas: Kauno kolegijos leidybos centras. p. 318 ISBN 9955-9366-3-0
12. HOPENIENĖ, R; KAMIČAITYTĖ, A. (2004) Tolydi turizmo plėtra – konkurencingos turizmo sistemos kūrimo prielaidos. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai, Kaunas: Technologija, Nr. 29, p. 49-63, ISSN 1392-1142;
13. MAČINSKIENĖ, J.; VIRVILAITĖ R. (2001) Marketingo sprendimai turizmo firmose. Inžinerinė ekonomika, Kaunas: Technologija, NR. 4 (24) ISSN 1392-2785
14. ŠTREIMIKIENĖ, D; VASILJEVIENĖ, N. (2004) Etiniai darnaus vystymosi aspektai ir jų ryšys su socialinėmis ir aplinkosauginėmis darnaus vystymosi dimensijomis. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai, Kaunas: Technologija, Nr. 32, p. 189-205, ISSN 1392-1142;
15. JANULIENĖ, I; ŽALIENĖ, I; ŽALYS, L. (2004) Lietuvos turizmo strategijos formavimo ypatumai. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai, Kaunas: Technologija, Nr. 31, p. 80-90, ISSN 1392-1142;
16. ŠILEIKA, A., ŽIČKIENĖ, S. (2001). Aplinką tausojanti plėtra: samprata ir diskutuotinos problemos // Aplinkos tyrimai, inžinerija ir vadyba, Nr. 3 (17).- Kaunas. Technologija.
17. PRANULIS, V. (1998), Marketingo tyrimai, Vilnius: Kronta, p. 166, ISBN 9986-879-10-8
18. VAINIENĖ, I. (2001) "Kaimo turizmo organizavimas"- mokymo priemonė. Vilnius: Eugrimas, p.411. ISBN 9986-752-99-X
19. Vietos veiksmai 21 Bavarijoje ir Lietuvoje: darnaus vystymosi projektai miestuose ir regionuose (2005), Kaunas: „Spaudos praktika“, p. 57
20. URBANSKIENĖ, R.; VAITKIENĖ, R.; CLOTTEY, B. (1998) Rinkos tyrimai ir analizė: mokomoji knyga, Kaunas: Technologija, p. 202, ISBN 9986-13-656-3;
21. VENGRAUSKAS, V, LANGVINIENĖ, N. (2005) Tarptautinis verslas: mokomoji knyga, Kaunas: Technologija, p. 186, ISBN 9955-09-288-2;
22. ŽUKAUSKAS, P. (1998) „Turizmo marketingo strategijų formavimo problemos skirtinguose užsienio rinkose“, Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla. ISBN 1392-1142.
23. PENDER, L., SHARPLEY, R. (2005) The management of tourism, London: SAGE Publications, p.347, ISBN 0-7619-4022-7
24. SHARPLEY, R. (1997) Rural tourism: An Introduction. Oxford.
25. КОТЛЕП Ф. БОУЭН ДЖ. МЕЙКЕНЗ ДЖ. Маркетинг гостиприимство туризм/ Москва: Издательское объединение «Юнити», 1998.–787 с.
26. Pathways to a Sustainable Future. (2001). Results from the Work and Environment Interdisciplinary Project. – Dusseldorf.
27. SPANGENBERG, J.H. (2001) Investing in sustainable development: the reproduction of manmade, human, natural and social capital // Int. J. Sustainable Development. V 4. N 2.
28. ARONSSON, L. (1994). Sustainable Tourism System: the Example of Sustainable Rural Tourism in Sweden // Journal of Sustainable Tourism, 2 (1&2).
29. DREDGE, D/ (1998) Land Use Planning Policy: a tool for destination place management, Australian Journal of hospitality management, Autumn.
30. CASAGRANDE, R.; RINALDI, S.A. (2002). Theoretical Approach to Tourism Sustainability. Conservation Ecology, 6 (1).
31. HASSAN, S.S. (2000). Determinants of Market Competitiveness in an Environmentally Sustainable Tourism Industry // Journal on Tourism Research, February.
32. HARRIS, J.M. (2000). Basic Principles of Sustainable Development and Environment Institute Working Paper 00-04.

33. LANKFORD, K.J.; LANKFORD, S.V. (1994) Sustainable Practice: Implication for Tourism and Recreation Development in Linking Tourism, the Environment and Sustainability. USDA Forest Service Intermountain Research Station, 23.
34. MEADOW, D. (1998) Indicators and information systems for sustainable development. – Hartland. Four Corners.
35. HENS, L. (2001) Sustainable tourism development, Journal of Sustainable Tourism, 35.
36. DYLLICK, T.; HOCKERTS, K. (2002) Beyond the Business Case for Corporate Sustainability//Accepted for publication in: Business Strategy and the Environment.
37. MOWFORTH, M., MUNT, I. (1998) Tourism and Sustainability. New Tourism in the third World. Oxford: International Thomson Business Press.
38. WEAVER, D., OPPERMAN, M. (2000) Tourism management. Milton: John Wiley & Sons Australia.
39. COSTANZA, R. (1991) Assuring Sustainability of Ecological Systems. Ecological Economics. – New York.
40. STABLER, M. (1997) Appendix A: Definitions of Sustainable Development. AAS Annual Conference February 16, 1997. IIASA “Sustainability Indicators Symposium”, Seattle, WA.
41. SCHALTEGGER, s., STURM, A. (1998) Sustainable development in Unternehmen. – Stuttgart. Haupt.
42. WINTER, G. (2003). The Step – by step Sustainability Scheme. – Oficialus Tarptautinio aplinkosaugos vadybos tinklo INEM interneto puslapis www.inem.org, 2003 spalio 17 d.
43. DEVKOTA, SR. (2005) Is strong sustainability operational? An example from Nepal, Sustainable Development 13(5):297-310,dec.2005. Prieiga per internetą: <<http://portal.isiknowledge.com/portal.cgi>>, Žiūrėta 2006 01 11 d.
44. MCKERCHHER, R. (1993) The Unrecognized Threat: Can Tourism Survive „Sustainability“?//Tourism Management, 14, April.
45. SPRINGETT, D., FOSTER, B. (2005) Whom is sustainable development for? Deliberative democracy and the role of unions, Sustainable Development 13 (5): 271-281 Dec 2005, Prieiga per internetą: <<http://portal.isiknowledge.com/portal.cgi>>, Žiūrėta 2006 01 11 d.
46. BUCKLEY, Ph. (2005) Sustainable regions: Making sustainable development work in regional economies, Regional studies 39 (7): 1004-1005 Oct 2005. Prieiga per internetą: <<http://portal.isiknowledge.com/portal.cgi>>, Žiūrėta 2006 01 11 d.
47. CAMPINO, I. (2004) Sustainability, a big challenge for business, Electronics Goes Green 2004 (Plus): Driving Forces for Future Electronics, Proceedings : 63-66, 2004, Prieiga per internetą: <<http://portal.isiknowledge.com/portal.cgi>>, Žiūrėta 2006 01 11 d.
48. FERGUS, A., ROWNEY, J. (2005) Sustainable development: Lost meaning and opportunity? Journal of Business ethics 60 (1):17-27 Aug.2005.Prieiga per internetą: <<http://portal.isiknowledge.com/portal.cgi>>, Žiūrėta 2006 01 11 d.
49. HUGHES, B., JOHNSTON, P. (2005) Sustainable futures: policies for global development, Futures 37 (8): 813-831 OCT 2005, Prieiga per internetą: <<http://portal.isiknowledge.com/portal.cgi>>, Žiūrėta 2006 01 11 d.
50. KERRY, K. (2002) Science and the Convention on Biological Diversity, Health Source: Nursing (EBSCO) ISSN 0036-8075
51. Lietuvos turizmas internetinė svetainė. [žiūrėta 2005 12 15 d.] Prieiga per internetą: <www.turizmas.lt>
52. Lietuvos Respublikos turizmo įstatymas, 2002 12 03. [žiūrėta 2005 11 29 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.tourism.lt/lt/dokumentai/ist.htm>>
53. Lietuvos Valstybinis Turizmo Departamentas.Sutartis AM/451-LOT10 [interaktyvus]. Priimtas 2004 gegužės mėn. [žiūrėta 2005 spalio 2 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.tourism.lt/nsv/LMSLT.doc>>
54. Lietuvos Valstybinis Turizmo Departamentas. Bendrasis Programavimo Dokumentas. [žiūrėta 2005 spalio 1 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.tourism.lt/lt/dokumentai/BPDturizm.doc>>
55. VDU virtuali biblioteka. Linas Žabaliūnas. Atvykstamojo turizmo svarba Lietuvos ekonomikai ir jo plėtros perspektyvos [internetė]: magistro tezės. [žiūrėta 2005 rugsėjo 29 d.] Prieiga per internetą: <<http://vdu.library.lt:83/ALEPH/H/start/vdu01>>;
56. Lietuvos Valstybinis Turizmo Departamentas. Sutartis AMS/451-LOT10. Priimta 2004 birželio mėn. [žiūrėta 2005 spalio 3 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.tourism.lt/nsv/FRLT.doc>>;
57. Europos bendrijų komisija. Briuselis 2005 sausio 27 d. Antroji 2003–2006 m. vidaus rinkos strategijos įgyvendinimo ataskaita. [žiūrėta 2005 spalio 4 d.] Prieiga per internetą: <<http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/site/lt/com/2005/com20050011lt01.doc>>;
58. Cornell University. Marketing, tourism-strategy. [interaktyvi duomenų bazė], [žiūrėta 2005 spalio 3 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.hotelschool.cornell.edu/directories/dept/dept.html?id=61>>;
59. Scotland Tourism marketing strategy. Pateikta 2004 spalio 12 d. [žiūrėta 2005 rugsėjo 29 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.scotland.gov.uk/News/Releases/2004/10/12112658>>;
60. Tourism Marketing Strategy. Joint marketing initiative summit 2001 [žiūrėta 2005 spalio 3 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.capetown.gov.za/econdev/downloads/tourism2.pdf>>;
61. World tourism marketing strategy. Pateikta 2003 lapkričio mėn. [žiūrėta 2005 spalio 2 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.jurassiccoast.com/media/pdf/2/h/JCWHS.pdf>>;
62. Airijos internetinis puslapis. [žiūrėta 2006 gruodžio 10 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.arts-sport-tourism.gov.ie/tourism/marketing.html>>;
63. <http://www.arts-sport-tourism.gov.ie/tourism/marketing.html>>;
64. Airijos internetinis puslapis. [žiūrėta 2006 gruodžio 10 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.arts-sport-tourism.gov.ie/tourism/development.html>>;
65. Airijos internetinis puslapis. [žiūrėta 2006 gruodžio 10 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.tourismireland.com/>>

66. Ireland sustainable tourism. [žiūrėta 2006 gruodžio 10 d.] Prieiga per internetą: <<http://209.85.135.104/search?q=cache:2LZlWKfgt-sJ:www.enfo.ie/leaflets/sd14.htm+Ireland+sustainable+tourism&hl=lt&gl=lt&ct=clnk&cd=2>> ;
67. Sustainable Development Commission. [žiūrėta 2006 gruodžio 11 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.sd-commission.org.uk/scotland.php>>;
68. Sustainable Tourism In National Parks and Protected Areas: An Overview. [žiūrėta 2006 gruodžio 11 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.snh.org.uk/pdfs/strategy/rural/sr-es01.pdf>>;
69. Scotland's sustainable development strategy. [žiūrėta 2006 gruodžio 11 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.scotland.gov.uk/Publications/2005/12/1493902/39106>>;
70. Sustainable Tourism in Scotland. A Future Foundation Report for the 2025 Scenario Planning Group, June 2006 [žiūrėta 2006 gruodžio 11 d.] Prieiga per internetą: <http://www.scotexchange.net/sustainable_tourism_in_scotland_report_11072006.pdf>;
71. Sustainable Development Commission. [žiūrėta 2006 gruodžio 11 d.] Prieiga per internetą: <http://www.sd-commission.org.uk/communitiessummit/show_case_study.php/00120.html>.
72. A New Strategy for Scottish Tourism. [žiūrėta 2006 gruodžio 17 d.] Prieiga per internetą: <http://www.scotland.gov.uk/library2/doc11/sfst.pdf> ;

PRIEDAI

- 1 PRIEDAS: Anketa (apskričių skyrių vadovams);
- 2 PRIEDAS: Anketa (VTD);
- 3 PRIEDAS: Turizmo plėtrą reglamentuojantys nacionalinio lygmens teisiniai ir strateginiai dokumentai;
- 4 PRIEDAS: Kiti teisės aktai, reglamentuojantys turizmo sektoriaus plėtrą;
- 5 PRIEDAS: 2003 m. kovo 27 d. įsakymas Nr.26-V „Dėl kaimo turizmo paslaugos teikimo reikalavimų patvirtinimo“ (Žin., 2003, Nr. 31-1300);
- 6 PRIEDAS: Europos Sąjungos paramos turizmo sektoriui teikimą reglamentuojantys dokumentai.
- 7 PRIEDAS: Darnios turizmo plėtros principų elementų reikšmingumas.

Gerb. respondente,

Vilniaus universiteto Kauno humanitarinio fakulteto Marketingo ir prekybos vadybos specialybės magistrantė atlieka tyrimą apie Lietuvos darnią turizmo plėtrą ir jos galimybes. Šiuo tyrimu siekiama išsiaiškinti svarbiausias turizmo plėtros problemas, išskirti darnios turizmo plėtros potencialą ir susisteminti Lietuvos darnios turizmo sistemos principus.

Jūsų atsakymai labai padėtų rašant magistrinį darbą „Darnaus turizmo koncepcijos taikymas Lietuvos turizmo sistemoje“, praktiškai įvertinant dabartinę turizmo situaciją ir sudarant Lietuvos darnios turizmo sistemos principų „medį“.

Būtų malonu, jei prisidėtumėte prie šio tyrimo, atsakydami į anketos klausimus ir pateikdami savo nuomonę įvairiais aspektais

Tinkamą atsakymą pažymėkite kryželiu (☒), kur reikia įrašykite, pateikite savo nuomonę.

1. Jūsų nuomone, kokioje stadijoje šiuo metu yra Lietuvos turizmas? Pagrįskite.

Gimimo, kuomet turizmas žengia pirmuosius žingsnius šalyje, pradeda formotis turizmo infrastruktūra ir sistema.....

Augimo, turizmas įsitvirtina šalyje, auga pajamos iš turizmo veiklos, didėja susidomėjimas šia veikla.....

Brandos, kuomet turizmas pasiekia aukštumas, stabilizuojasi pajamos iš turizmo veiklos, suformuota stabili turizmo infrastruktūra.....

Smukimo, turizmas praranda reikšmę ir susidomėjimą šalyje, mažėja pajamos iš turizmo veiklos .....

2. Kaip manote, ar turizmas klesti Lietuvoje? Kodėl ir kas tai sąlygoja?

3. Pateikite palankiausias turizmo vystymosi kryptis Lietuvoje? Pagrįskite savo nuomonę.

4. Ar Lietuvos gamtinės ir klimatinės sąlygos bei turistinis potencialas yra pakankamai išnaudojami turizmo vystymui?

Pilnai išnaudojama;

Dalinai;

Maža dalis;

Turizmo vystymas neatsiejamas nuo gamtinių ir klimatinėjų sąlygų, turistinio potencialo;

Turizmo vystymas nesiejamas su gamtinėmis ir klimatinėmis sąlygomis, turistiniu potencialu;

Kita.....

5. Kokią įtaką Lietuvos turizmo plėtrai turi Europos Sąjungos struktūriniai fondai? (gali būti ne vienas atsakymas)

Paremia Lietuvos turizmo plėtrą;

Kontroluoja Lietuvos turizmo plėtros procesus, nes suteikia finansavimą;

Be ES struktūrinių fondų Lietuvos turizmo plėtra sulėtėtų;

Be ES struktūrinių fondų Lietuvos turizmo plėtra nebūtų kokybiška;

Neturi didelės įtakos;

Turi neigiamą įtaką;

Kita.....

Kodėl?.....

6. Įvertinkite, kiek dėmesio yra skiriama kiekvienam procesui Lietuvoje?

	Labai	Pakanka-	Dalinai	Nepakanka-	Visai	Kas tai sąlygoja?
--	-------	----------	---------	------------	-------	-------------------

	daug	mai		mai	neskiriama	
1. Turizmui Lietuvoje						
2. Turizmo plėtrai						
3. Eurointegracijos procesui						

7.

Jūsų nuomone, ar Lietuvos įstatyminė bazė, reguliuojanti turizmą ir jo vystymą, pakankamai apsaugo:	Labai apsaugo	Pakankama apsauga	Dalinė apsauga	Nepakankama apsauga	Nėra apsaugos	Kas tai sąlygoja?
1. Gamtinius išteklius						
2. Kultūrinius išteklius						
3. Lietuvos istorinį paveldą						

8. Kokių aspektų Europos Sąjungos turizmo plėtros direktyvos įtakoja Lietuvos turizmo įstatyminę bazę, naujai išleidžiamas pataisas, poįstatyminius aktus?

9. Kaip manote, ar praktikoje vystant turizmo plėtrą yra laikomasi Lietuvos Respublikos turizmo įstatymo, dokumentų ir nuostatų? Paašškinkite.

10. Kurios iš pateiktų turizmo potencialo neišnaudojimo problemų yra reikšmingiausios ir turinčios didžiausią neigiamą įtaką turizmo plėtrai:

- Rinkodaros nepakankamumas;
- Informacijos nepakankamumas;
- Užsienio turistų srauto į Lietuvą apribojimai;
- Neišvystyta materialinė bazė;
- Kita.....

11. Kaip manote, kas lemia Lietuvos turizmo paslaugų materialinės bazės neišvystymą:

- Kiekybinis neišvystymas;
- Kokybinis neišvystymas;
- Ryškūs materialinės bazės struktūros trūkumai;
- Materialinės bazės išsidėstymo trūkumai;
- Finansavimo trūkumas;
- Kita.....

12. Kas nukenčia dėl Lietuvos turizmo paslaugų materialinės bazės neišvystymo?: (gali būti ne vienas atsakymas)

- Turistai;
- Vietos gyventojai;
- Valstybė;
- Apskritys;
- Verslininkai;
- Kita.....

13. Jūsų nuomone, ar Lietuva yra suformavusi savitą turistinį įvaizdį vakarų šalių turistams?

- Taip; (Jei atsakymas „Taip“, pereikite prie 15 klausimo)
- Ne;
- Nežinau. (Jei atsakymas „Nežinau“, pereikite prie 15 klausimo)

14. Jei ne, kas tai įtakoja: (gali būti ne vienas atsakymas)

- Turistinės informacijos stoka;

- Netinkamai pasirinkta tikslinė auditorija;
- Neefektyvių informavimo priemonių parinkimas;
- Lietuva neturi ką pasiūlyti Vakarų šalių turistams;
- Kita.....

15. Jūsų požiūriu, ar Lietuvos turizmo įstatyminėje bazėje tvirtai akcentuojami darnios turizmo plėtros esminiai principai?

.....

.....

16. Jūsų nuomone, koks Jūsų apskrities turizmo potencialas ir pranašumas prieš kitas Lietuvos apskritis?

.....

.....

17. Kuriuos iš žemiau pateiktų elementų, Jūsų nuomone, reikėtų išsaugoti Jūsų apskrityje ateities kartoms, nesumažinant jų vertės?

- Gamtinius išteklius;
- Kultūrinius išteklius;
- Istorinį paveldą;
- Architektūrinius statinius;
- Kita.....

18. Kaip manote, kuri Lietuvos apskritis ar rajonas turi didžiausią turistinį potencialą? Ar jis kryptingai išnaudojamas?

.....

.....

19. Darnios koncepcijos taikymas Lietuvos turizmo srityje yra:

- „Mados reikalas“;
- Būtinybė, siekiant darnumo turizmo sistemoje;
- Prievolė, nes ES numato darnios turizmo plėtros diegimą;
- Poreikis išsaugoti ateities kartoms natūralius, žmogaus sukurtus išteklius;
- Siekis, kad vartotojams būtų pateikiamas aukštos kokybės turizmo produktas;
- Kita.....

20. Kurie iš pateiktų darnios turizmo plėtros principų yra tikslingiausi Lietuvos turizmo sistemai?

Pažymėkite tinkamus ir įrašykite.

Ekologinis darnumas:

- Biologinės įvairovės išsaugojimas;
- Gamtinių išteklių apsauga;
- Ekosistemos funkcijų palaikymas;
- Efektyvi aplinkosauga;
- Kita.....

Ekonominis darnumas:

- Paslaugų sektoriaus vystymasis;
- Pramonės sektoriaus augimas;
- Žemės ūkio sektoriaus plėtra;
- Efektyvus darbo išteklių panaudojimas;
- Kita.....

Socialinis – kultūrinis darnumas:

- Vieningumo tarp skirtingų kartų užtikrinimas ir socialinė lygybė;
- Gyventojų paplitimo tolygumas;
- Dalyvavimo demokratija;
- Kultūrinio ir istorinio identiteto išsaugojimas;
- Kita.....

Institucinis darnumas:

- Demokratinių sprendimų priėmimas;

- Efektyvus socialinio, ekonominio ir aplinkos principų vienijimas;
- Teisinis reguliavimas;
- Kita.....

21. Kokius darnios turizmo plėtros principus, kaip svarbiausius, išskirtumėte Lietuvos turizmo rinkoje?

22. Darnios turizmo plėtros principai padeda išlaikyti konkurencinį pranašumą Lietuvoje. Išvardinkite bent tris priežastis:

- 1).....
- 2).....
- 3).....

23. Jūsų siūlymu, į ką reikėtų atkreipti dėmesį formuojant Lietuvos darnios turizmo plėtros principus?

- 1).....
- 2).....
- 3).....

24. Kokiais darnios turizmo plėtros principais Jūs savo apskrityje vadovaujatės sudarydami turizmo plėtros planus, strategijas?

25. Ar atsižvelgiama į užsienio darnios turizmo plėtros strategijas formuojant Lietuvos darnios turizmo plėtros strategijas?

26. Pagrindinės kliūtys trukdančios kokybiškai taikyti darnią turizmo plėtrą Lietuvoje (gali būti ne vienas atsakymas):

- Informacijos stoka apie darnią turizmo plėtrą;
- Patirties stoka šioje srityje;
- Kompetencijos stoka;
- Neišvystyta materialinė bazė skirta Lietuvos turizmo plėtrai;
- Įstatymai reglamentuojantys turizmo plėtrą Lietuvoje;
- Suinteresuotumo nebuvimas;
- Kita.....

27. Jūsų nuomone, kuris iš turizmo plėtros darnumo požiūrių yra akcentuojamas Lietuvos turizmo sistemoje:

- Turizmo vystymasis;
- Orientavimasis į aplinkos išsaugojimą;
- Tolygiai abu požiūriai;
- Kita.....

28. Pateikite, Jūsų manymu, pagrindines darnios turizmo plėtros tendencijas Lietuvoje.

- 1).....
- 2).....
- 3).....

29. Jūsų lytis:

- Moteris; Vyras.

30. Jūsų amžius:

- iki 25; 25-35; 35-50; 50 ir daugiau

31. Išsilavinimas, specialybė.....

32. Užimamos pareigos.....

33. Apskritis, kurioje dirbate.....

Gerb. respondente,

Vilniaus universiteto Kauno humanitarinio fakulteto Marketingo ir prekybos vadybos specialybės magistrantė atlieka tyrimą apie Lietuvos darnią turizmo plėtrą ir jos galimybes. Šiuo tyrimu siekiama išsiaiškinti svarbiausias turizmo plėtros problemas, išskirti darnios turizmo plėtros potencialą ir susisteminti Lietuvos darnios turizmo sistemos principus.

Jūsų atsakymai labai padėtų rašant magistrinį darbą „Darnaus turizmo koncepcijos taikymas Lietuvos turizmo sistemoje“, praktiškai įvertinant dabartinę turizmo situaciją ir sudarant Lietuvos darnios turizmo sistemos principų „medį“.

Būtų malonu, jei prisidėtumėte prie šio tyrimo, atsakydami į anketos klausimus ir pateikdami savo nuomonę įvairiais aspektais

Tinkamą atsakymą pažymėkite kryželiu (☒), kur reikia įrašykite, pateikite savo nuomonę.

34. Jūsų nuomone, kokioje stadijoje šiuo metu yra Lietuvos turizmas? Pagrįskite.

Gimimo, kuomet turizmas žengia pirmuosius žingsnius šalyje, pradeda formotis turizmo infrastruktūra ir sistema.....

Augimo, turizmas įsitvirtina šalyje, auga pajamos iš turizmo veiklos, didėja susidomėjimas šia veikla.....

Brandos, kuomet turizmas pasiekia aukštumas, stabilizuojasi pajamos iš turizmo veiklos, suformuota stabili turizmo infrastruktūra.....

Smukimo, turizmas praranda reikšmę ir susidomėjimą šalyje, mažėja pajamos iš turizmo veiklos.....

35. Kaip manote, ar turizmas klesti Lietuvoje? Kodėl ir kas tai sąlygoja?

Pateikite palankiausias turizmo vystymosi kryptis Lietuvoje? Pagrįskite savo nuomonę.

Ar Lietuvos gamtinės ir klimatinės sąlygos bei turistinis potencialas yra pakankamai išnaudojami turizmo vystymui?

Pilnai išnaudojama;

Dalinai;

Maža dalis;

Turizmo vystymas neatsiejamas nuo gamtinių ir klimatinų sąlygų, turistinio potencialo;

Turizmo vystymas nesiejamas su gamtinėmis ir klimatinėmis sąlygomis, turistiniu potencialu;

Kita.....

36. Kokią įtaką Lietuvos turizmo plėtrai turi Europos Sąjungos struktūriniai fondai? (gali būti ne vienas atsakymas)

Paremia Lietuvos turizmo plėtrą;

Kontroluoja Lietuvos turizmo plėtros procesus, nes suteikia finansavimą;

Be ES struktūrinių fondų Lietuvos turizmo plėtra sulėtėtų;

Be ES struktūrinių fondų Lietuvos turizmo plėtra nebūtų kokybiška;

Neturi didelės įtakos;

Turi neigiamą įtaką;

Kita.....

Kodėl?.....

37. Įvertinkite, kiek dėmesio yra skiriama kiekvienam procesui Lietuvoje?

	Labai daug	Pakankamai	Dalinai	Nepakankamai	Visai neskiriama	Kas tai sąlygoja?
1. Turizmui Lietuvoje						
2. Turizmo plėtrai						
3. Eurointegracijos procesui						

38.

Jūsų nuomone, ar Lietuvos įstatyminė bazė, reguliuojanti turizmą ir jo vystymą, pakankamai apsaugo:	Labai apsaugo	Pakankamai apsauga	Dalinė apsauga	Nepakankama apsauga	Nėra apsaugos	Kas tai sąlygoja?
1. Gamtinius išteklius						
2. Kultūrinius išteklius						
3. Lietuvos istorinį paveldą						

39. Koku aspektu Europos Sąjungos turizmo plėtros direktyvos įtakoja Lietuvos turizmo įstatyminę bazę, naujai išleidžiamas pataisas, poįstatyminius aktus?

.....

.....

40. Kaip manote, ar praktikoje vystant turizmo plėtrą yra laikomasi Lietuvos Respublikos turizmo įstatymo, dokumentų ir nuostatų?

.....

.....

41. Kurios iš pateiktų turizmo potencialo neišnaudojimo problemų yra reikšmingiausios ir turinčios didžiausią neigiamą įtaką turizmo plėtrai:

- Rinkodaros nepakankamumas;
- Informacijos nepakankamumas;
- Užsienio turistų srauto į Lietuvą apribojimai;
- Neišvystyta materialinė bazė;
- Kita.....

42. Kaip manote, kas lemia Lietuvos turizmo paslaugų materialinės bazės neišvystymą:

- Kiekybinis neišvystymas;
- Kokybinis neišvystymas;
- Ryškūs materialinės bazės struktūros trūkumai;
- Materialinės bazės išsidėstymo trūkumai;
- Finansavimo trūkumas;
- Kita.....

43. Kas nukenčia dėl Lietuvos turizmo paslaugų materialinės bazės neišvystymo?: (gali būti ne vienas atsakymas)

- Turistai;
- Vietos gyventojai;
- Valstybė;
- Apskritys;
- Verslininkai;
- Kita.....

44. Jūsų nuomone, ar Lietuva yra suformavusi savitą turistinį įvaizdį vakarų šalių turistams?

- Taip; (Jei atsakymas „Taip“, pereikite prie 15 klausimo)
- Ne;
- Nežinau. (Jei atsakymas „Nežinau“, pereikite prie 15 klausimo)

45. Jei ne, kas tai įtakoja: (gali būti ne vienas atsakymas)

- Turistinės informacijos stoka;
- Netinkamai pasirinkta tikslinė auditorija;
- Neefektyvių informavimo priemonių parinkimas;
- Lietuva neturi ką pasiūlyti Vakarų šalių turistams;
- Kita.....

46. Jūsų požiūriu, ar Lietuvos turizmo įstatyminėje bazėje tvirtai akcentuojami darnios turizmo plėtros esminiai principai?

.....

---

47. Kuriuos iš žemiau pateiktų elementų, Jūsų nuomone, reikėtų išsaugoti ateities kartoms, nesumažinant jų vertės?

- Gamtinius išteklius;
- Kultūrinius išteklius;
- Istorinį paveldą;
- Architektūrinius statinius;
- Kita.....

48. Kaip manote, kuri Lietuvos apskritis ar rajonas turi didžiausią turistinį potencialą? Ar jis kryptingai išnaudojamas?

.....

Darnios koncepcijos taikymas Lietuvos turizmo srityje yra:

- „Mados reikalas“;
- Būtinybė, siekiant darnumo turizmo sistemoje;
- Prievolė, nes ES numato darnios turizmo plėtros diegimą;
- Poreikis išsaugoti ateities kartoms natūralius, žmogaus sukurtus išteklius;
- Siekis, kad vartotojams būtų pateikiamas aukštos kokybės turizmo produktas;
- Kita.....

49. Kurie iš pateiktų darnios turizmo plėtros principų yra tikslingiausi Lietuvos turizmo sistemai?

Pažymėkite tinkamus ir įrašykite.

Ekologinis darnumas:

- Biologinės įvairovės išsaugojimas;
- Gamtinių išteklių apsauga;
- Ekosistemos funkcijų palaikymas;
- Efektyvi aplinkosauga;
- Kita.....

Ekonominis darnumas:

- Paslaugų sektoriaus vystymasis;
- Pramonės sektoriaus augimas;
- Žemės ūkio sektoriaus plėtra;
- Efektyvus darbo išteklių panaudojimas;
- Kita.....

Socialinis – kultūrinis darnumas:

- Vieningumo tarp skirtingų kartų užtikrinimas ir socialinė lygybė;
- Gyventojų paplitimo tolygumas;
- Dalyvavimo demokratija;
- Kultūrinio ir istorinio identiteto išsaugojimas;
- Kita.....

Institucinis darnumas:

- Demokratinių sprendimų priėmimas;
- Efektyvus socialinio, ekonominio ir aplinkos principų vienijimas;
- Teisinis reguliavimas;
- Kita.....

50. Kokius darnios turizmo plėtros principus, kaip svarbiausius, išskirtumėte Lietuvos turizmo rinkoje?

51. Darnios turizmo plėtros principai padeda išlaikyti konkurencinį pranašumą Lietuvoje. Išvardinkite bent tris priežastis:

- 1).....
- 2).....
- 3).....

52. Jūsų siūlymu, į ką reikėtų atkreipti dėmesį formuojant Lietuvos darnios turizmo plėtros principus?

- 1).....
- 2).....
- 3).....

53. Kokiais darnios turizmo plėtros principais yra vadovaujama sudarant turizmo plėtros planus, strategijas?

54. Ar atsižvelgiama į užsienio darnios turizmo plėtros strategijas formuojant Lietuvos darnios turizmo plėtros strategijas?

Pagrindinės kliūtys trukdančios kokybiškai taikyti darnią turizmo plėtrą Lietuvoje (gali būti ne vienas atsakymas):

- Informacijos stoka apie darnią turizmo plėtrą;
- Patirties stoka šioje srityje;
- Kompetencijos stoka;
- Neišvystyta materialinė bazė skirta Lietuvos turizmo plėtrai;
- Įstatymai reglamentuojantys turizmo plėtrą Lietuvoje;
- Suinteresuotumo nebuvimas;
- Kita.....

55. Jūsų nuomone, kuris iš turizmo plėtros darnumo požiūrių yra akcentuojamas Lietuvos turizmo sistemoje:

- Turizmo vystymasis;
- Orientavimasis į aplinkos išsaugojimą;
- Tolygiai abu požiūriai;
- Kita.....

56. Pateikite, Jūsų manymu, pagrindines darnios turizmo plėtros tendencijas Lietuvoje.

- 1).....
- 2).....
- 3).....

---

57. Jūsų lytis:

- Moteris; Vyras.

58. Jūsų amžius:

- iki 25; 25-35; 35-50; 50 ir daugiau

59. Išsilavinimas, specialybė.....

60. Užimamos pareigos.....

61. Departamentas, kuriame dirbate.....

Turizmo plėtrą reglamentuojantys nacionalinio lygmens teisiniai ir strateginiai dokumentai:

LR turizmo įstatymas (Žin. 1998, Nr.32-852; 2001, Nr.34-118; 2002, Nr. 123-5507; 2003, Nr. 114-5119);

- LR teritorijų planavimo įstatymas (Žin., 1995, Nr. 107-2391; 1997, Nr.96-2427; 1997, Nr.65-1548; 2000, Nr.92-2881; 2000 Nr.58-1708; 2000 Nr.42-1195; 2000 Nr.34-953; 2001, Nr.39-1358; 2003, Nr.42-1916);
- LR pridėtinės vertės mokesčio įstatymas (Žin., 2002, Nr. 35-1271; 2002 Nr.91-3889; 2002 Nr.96-4173; 2002 Nr.1 17-5243; 2003 Nr.13-476; 2003 Nr.32-1310; 2003 Nr.42-1924; 2003 Nr.69-3120; 2003 Nr.75-3474; 2003 Nr.104-4647; 2003 Nr.1 12-4994; 2003 Nr.123-5590; 2004 Nr.17-505; 2004 Nr. 103-3757; 2004, Nr.1 17-4370);
- LR teritorijos bendrasis planas, patvirtintas LR Seimo 2002 m. spalio 29 d. nutarimu Nr. IX-1154 "Dėl Lietuvos respublikos teritorijos bendrojo plano" (Žin., 2002, Nr. 110-4852);
- Valstybės ilgalaikės raidos strategija, patvirtinta LR Seimo 2002 m. lapkričio 12 d. nutarimu Nr.IX-1187 "Dėl valstybės ilgalaikės raidos strategijos" (Žin., 2002, Nr.1 13-5029);
- Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtros iki 2015 metų ilgalaikė strategija, patvirtinta LR Vyriausybės 2002 m. birželio 12 d. nutarimu Nr.853 "Dėl Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtros iki 2015 metų ilgalaikės strategijos" (Žin., 2002, Nr.60-2424). Šio dokumento viena iš dalių yra "Turizmo plėtros strategija iki 2015 metų";
- Nacionalinė turizmo plėtros 2003-2006 metų programa, patvirtinta LR Vyriausybės 2003 m. gruodžio 18 d. nutarimu Nr. 1637 "Dėl nacionalinės turizmo plėtros 2003-2006 metų programos patvirtinimo" (Žin., 1998, Nr.32-852; 2002, Nr. 123-5507; 2003, 2003 Nr.121-5481).

Kiti teisės aktai, reglamentuojantys turizmo sektoriaus plėtrą:

- LR saugomų teritorijų įstatymas (Žin., 1993, Nr.63-1188; 2001, Nr. 108-3902);
- LR statybos įstatymas (Žin., 1996, Nr.32-788; 1997; Nr.65-1551; 2000, Nr.78-2360; 2002, Nr.124-5625; 2002, Nr.73-3093; 2003 Nr.104-4649; 2003, Nr.123-5592; 2004, Nr.73-2545);
- LR saugomų teritorijų įstatymas (Žin., 1993 Nr.63-1188; 1995 Nr.60-1502; 2000 Nr.58-1703; 2001, Nr.108-3902);
- LR nekilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymas (Žin., 1995, Nr.3-37; 1997 Nr.30-713; 1997 Nr.67-1676; 1997, Nr.96-2421; 2000, Nr.40-1114; 2001, Nr.39-1346; 2002 Nr.68-2775; 2002, Nr. 123-5552);
- LR kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymas (Žin., 1996, Nr.14-352; 1997, Nr.65-1550; 1997, Nr.97-2442; 2000; Nr.87-2655; 2001, Nr.57-2028; 2002, Nr. 123-5559; 2003 Nr. 123-5572; 2004 Nr.73-2513);
- LR žemės įstatymas (Žin., 1992, Nr.22-652; 1994, Nr.34-620; 1995, Nr.53-1294; 1996, Nr.100-2262; 1997, Nr.66-1598; 1999, Nr.64-2075; 2000, Nr.42-1191; 2000, Nr.58-1706; 2001, Nr.71-2519; 2002 Nr.74-3141; 2002, Nr. 102-4551; 2004, Nr.1 17-4368);
- LR pridėtinės vertės mokesčio įstatymas (Žin., 2002, Nr. 35-1271; 2002 Nr.91-3889; 2002 Nr.96-4173; 2002 Nr.1 17-5243; 2003 Nr.13-476; 2003 Nr.32-1310; 2003 Nr.42-1924; 2003 Nr.69-3120; 2003 Nr.75-3474; 2003 Nr.104-4647; 2003 Nr.1 12-4994; 2003 Nr.123-5590; 2004 Nr.17-505; 2004 Nr.103-3757; 2004, Nr.1 17-4370);
- Lietuvos higienos norma HN 118:2002 „Apgyvendinimo paslaugų saugos sveikatai reikalavimai“, patvirtinta Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2003 m. sausio 6 d. įsakymu Nr. V-2 „Dėl Lietuvos higienos normos HN 118:2002 „Apgyvendinimo paslaugų saugos sveikatai reikalavimai“ patvirtinimo“ (Žin., 2003, Nr. 13-531);
- Lietuvos higienos norma HN 92:1999 „Papildiniai ir jų maudyklos“, patvirtinta
- LR sveikatos apsaugos ministro 1999 m. birželio 25 d. įsakymu Nr. 307 „Dėl Lietuvos higienos normos HN 92:1999 „Papildiniai ir jų maudyklos“ tvirtinimo“ (Žin., 1999, Nr. 58-1907);
- Nemuno kilpų regioninio parko apsaugos reglamentas, patvirtintas Lietuvos respublikos aplinkos ministro 2002 m. rugpjūčio 10 d. įsakymu Nr. 423 „Dėl Nemuno kilpų regioninio parko apsaugos reglamento patvirtinimo“ (Žin., 2002, Nr. 86-3722);

Kaimo turizmo paslaugos teikimo reikalavimai, patvirtinti Valstybinio turizmo departamento prie LR ūkio ministerijos direktoriaus 2003 m. kovo 27 d. įsakymu Nr.26-V „Dėl kaimo turizmo paslaugos teikimo reikalavimų patvirtinimo“ (Žin., 2003, Nr. 31-1300):

- Nakvynės ir pusryčių paslaugos teikimo reikalavimai, patvirtinti Valstybinio turizmo departamento prie LR ūkio ministerijos direktoriaus 2003 m. kovo 27 d. įsakymu Nr.27-V „Dėl nakvynės ir pusryčių paslaugos teikimo reikalavimų patvirtinimo“ (Žin., 2003, Nr. 31-1301);
- Turistinės stovyklos paslaugos teikimo reikalavimai, patvirtinti Valstybinio turizmo departamento prie LR ūkio ministerijos direktoriaus 2003 m. kovo 27 d. įsakymu Nr.28-V „Dėl turistinės stovyklos paslaugos teikimo reikalavimų patvirtinimo“ (Žin., 2003, Nr. 31-1302);
- Viešbučių, motelių, svečių namų klasifikavimo reikalavimai, patvirtinti Valstybinio turizmo departamento prie LR ūkio ministerijos direktoriaus 2003 m. kovo 26 d. įsakymu Nr.20-V „Dėl viešbučių, motelių, svečių namų klasifikavimo reikalavimų patvirtinimo“ (Žin., 2003, Nr. Nr.31-1294; 2004, Nr. 131-4747);
- Kempingų klasifikavimo reikalavimai, patvirtinti Valstybinio turizmo departamento prie LR ūkio ministerijos direktoriaus 2003 m. kovo 26 d. įsakymu Nr.21-V „Dėl kempingų klasifikavimo reikalavimų patvirtinimo“ (Žin., 2003, Nr. Nr.31-1295);
- Kvalifikaciniai reikalavimai gido kategorijai bei gido ir kelionių vadovo pažymėjimams gauti ir pažymėjimo išdavimo (panaikinimo) tvarka, patvirtinta Valstybinio turizmo departamento direktoriaus 2001 m. sausio 2 d. įsakymu Nr. 2 „Dėl kvalifikacinių reikalavimų gido kategorijai bei gido ir kelionių vadovo pažymėjimams gauti ir pažymėjimo išdavimo (panaikinimo) tvarkos patvirtinimo“ (Žin., 2001, Nr. 7-220; 2003, Nr. 60-2746; 2003, Nr. 88-4012).

Europos Sąjungos paramos turizmo sektoriui teikimą reglamentuojantys dokumentai:

- Lietuvos 2004-2006 metų bendrasis programavimo dokumentas, patvirtintas LR Vyriausybės 2004 m. rugpjūčio 2 d. nutarimu Nr. 935 „Dėl Lietuvos 2004-2006 metų bendrojo programavimo dokumento patvirtinimo“ (Žin., 2004, Nr. 123-4486);
- Finansų ministro 2004 m. gegužės 31 d. įsakymas Nr. 1K-204 „Dėl LR finansų ministro 2004 m. sausio 28 d. įsakymo Nr. 1K-033 "Dėl projektų, finansuojamų įgyvendinant Lietuvos 2004-2006 m. Bendrojo programavimo dokumento (BPD) priemones, teikimo, vertinimo ir atrankos taisyklių patvirtinimo" pakeitimo" (Žin. 2004, Nr. 93-3421).

